

LA TÀRRACO DELS PRIMERS CRISTIANS

LA TARRACO DE LOS PRIMEROS CRISTIANOS

THE TARRACO OF THE EARLY CHRISTIANS

ANDREU MUÑOZ MELGAR

LA TÀRRACO DELS PRIMERS CRISTIANS
LA TARRACO DE LOS PRIMEROS CRISTIANOS
THE TARRACO OF THE EARLY CHRISTIANS

Andreu Muñoz Melgar

Edita: Associació Cultural Sant Fructuós.

Patrocina: Arquebisbat de Tarragona, Fundació Privada Mútua Catalana, Patronat Municipal de Turisme (Ajuntament de Tarragona).

Col·labora: Arquebisbat de Tarragona, Patronat Municipal de Turisme de Tarragona, Centre Tarraconense el Seminari, Institut Català d'Arqueologia Clàssica, Museu Bíblic Tarraconense, Museu Diocesà de Tarragona, Museu d'Història de Tarragona, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

Abreviatures: ABCAT (Associació Bíblica de Catalunya), ACSF (Associació Cultural Sant Fructuós), ANC (Arxíu Nacional de Catalunya), AT (Ajuntament de Tarragona), CTT (Capítol de la Catedral de Tarragona), ICAC (Institut Català d'Arqueologia Clàssica), ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya), IEC (Institut d'Estudis Catalans), INSAF (Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós), MBT (Museu Bíblic Tarraconense), MDT (Museu Diocesà de Tarragona), MCS (Mitjans de Comunicació Social de l'Arquebisbat de Tarragona), MHT (Museu d'Història de Tarragona), MNAC (Museu Nacional d'Art de Catalunya), MNAT (Museu Nacional Arqueològic de Tarragona), PAT 2007 (Planimetria Arqueològica de Tàrraco), TED'A (Taller Escola d'Arqueologia), UDG (Unitat de Documentació Gràfica de l'ICAC).

© **D'aquesta edició:** Associació Cultural Sant Fructuós.

© **Textos:** Andreu Muñoz Melgar.

© **Fotografies:** institucions i autors que hi figuren en els peus de fotografia i de la portada del llibre: Rafael López-Monné, Simbolic Comunicació.

© **Cartografia:** Plànol de la Ruta dels Primers Cristians de Tàrraco (Ajuntament de Tarragona); Fotografies aèries emprades per ubicar les planimetries del santuari de Sant Fructuós a la Necròpolis (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, disponible a www.icgc.cat).

Secretària del projecte editorial: Míriam Ramon Mas.

Revisions lingüístiques i traduccions: Pere Navarro Gómez (català); Luis José Baixauli (castellano); Paul Turner (english).

Maquetació i impressió: Andrés González Ramos i Impremta Torrell.

Impressió: Impremta Torrell.

Agraïments: Bayerische Staatsbibliothek München, Biblioteca Capítular de Verona, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, Elperfilbueno, Àngel Arenas García-Ceca, Luis José Baixauli, Jesús Blanco Calvo, Carme Borràs Fernández, Jordi Borràs Fernández, Mònica Borrell Giró, Josep Maria Brull Alabart, Jordi Cabré Guinart, Iván Fernández Pino, Joaquim Galà Romaní, Andrés González Ramos, Santi Grimau Ferré, Ferran Gris Jeremias, José Luis Ibáñez Tatay, Marisa Jiménez Buedo, Gemma Jové Llopis, Jordi López Vilar, Josep Maria Macias Solé, Joan Magí Ferré, Joan Josep Marca Torrens (EPD), Maria del Carmen Marco Subías, Ramon Marrugat Cuyàs, Sofia Mata de la Cruz, Andreu Muñoz Virgili, Pere Navarro Gómez (Universitat Rovira i Virgili), Gisela Pallejà Padró, Míriam Ramon Mas, Àngel Rifà Ros, Jordi-Lluís Rovira Canyelles, Miquel Sanchis Bernabeu, Josep Maria Puche Fontanilles, Josep Antón Remolà Vallverdú, Mireia Royo Farras, Immaculada Rodríguez Moranta, Francesc Roig Queralt, Xavier Rius Ruiz, Pilar Sada Castillo, Albert Saludes Casas, Imma Teixell Navarro, Josep Maria Toldrà Domingo, Carlos Uriarte Castillo, Quim Vendrell Moreno, Inés Virgili Montoliu, Andreu Ximenis Rovira.

ISBN: 978-84-09-03078-1

DL: T 813-2018

Dipòsit Legal: La reproducció parcial o total d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics, resta rigorosament prohibida sense l'autorització escrita dels titulars del *Copyright*, i està sotmesa a les sancions establertes a la Llei.

Presentació

Pròleg

1. Tàrraco, capital de la Hispània Citerior.....	19
2. La Tàrraco dels primers cristians.....	23
3. Hispània i Pau de Tars.....	27
4. L'Església de Tàrraco al segle III.....	33
5. El martiri dels sants Fructuós, Auguri i Eulogi.....	37
6. La <i>Passio Fructuosi</i>	41
7. L'Església de Tàrraco després del martiri.....	45
8. L'Església de Tàrraco als segles IV i V.....	49
9. Els episcopis de Tarragona en època tardoantiga.....	53
10. El santuari de Sant Fructuós: la Necròpolis Paleocristiana.....	57
11. El santuari de Sant Fructuós: la basílica martiral.....	77
12. El santuari de Sant Fructuós: la basílica de la beata <i>Thecla</i>	85
13. Conjunt tardoromà de Centcelles.....	91
14. L'Església de Tàrraco en època visigoda.....	103
15. El <i>Liber Orationum Festívis</i> : un tresor litúrgic.....	107
16. L'episcopi d'època visigoda.....	113
17. La basílica visigòtica de l'amfiteatre.....	123
18. Annex: el text de la <i>Passio Fructuosi</i>	137
19. Bibliografia bàsica.....	163
20. Recursos audiovisuals.....	165
Plànol de la Ruta dels Primers Cristians de Tàrraco.....	166

Presentación

Prólogo

1. Tarraco, capital de la Hispania Citerior.....	20
2. La Tarraco de los primeros cristianos	24
3. Hispania y Pablo de Tarso	28
4. La Iglesia de Tarraco en el siglo III.....	34
5. El martirio de los santos Fructuoso, Augurio y Eulogio	38
6. La <i>Passio Fructuosi</i>	42
7. La Iglesia de Tarraco después del martirio	46
8. La Iglesia de Tarraco en los siglos IV y V.....	50
9. Los obispos de Tarragona en época tardoantigua	54
10. El santuario de San Fructuoso: la Necrópolis Paleocristiana.....	58
11. El santuario de San Fructuoso: la basílica martirial.....	78
12. El santuario de San Fructuoso: la basílica de la beata <i>Thecla</i>	86
13. Conjunto tardorromano de Centcelles	92
14. La Iglesia de Tarraco en época visigoda.....	104
15. El <i>Liber Orationum Festivus</i> : un tesoro litúrgico.....	108
16. El obispado de época visigoda	114
17. La basílica visigótica del anfiteatro	124
18. Anexo: el texto de la <i>Passio Fructuosi</i>	137
19. Bibliografía básica.....	163
20. Recursos audiovisuales	165
Plano de la Ruta de los Primeros Cristianos de Tarraco.....	166

Introduction

Preface

1. Tarraco, capital of Hispania Citerior.....	21
2. The Tarraco of the early Christians	25
3. Hispania and Paul of Tarsus	29
4. The Church of Tarraco in the 3 rd century	35
5. The martyrdom of Saints Fructuosus, Augurius and Eulogius	39
6. The <i>Passio Fructuosi</i>	43
7. The Church of Tarraco after the martyrdom	47
8. The Church of Tarraco in the 4 th and 5 th centuries	51
9. The episcopacies of Tarragona in late antiquity	55
10. The shrine of Saint Fructuosus: the Early Christian Necropolis	59
11. The shrine of Saint Fructuosus: the martyrial basilica	79
12. The shrine of Saint Fructuosus: the basilica of the holy <i>Thecla</i>	87
13. The late-Roman complex of Centcelles	93
14. The Church of Tarraco in the Visigoth period.....	105
15. The <i>Liber Orationum Festivus</i> : a liturgical treasure.....	109
16. The episcopacy of Visigoth period.....	115
17. The Visigothic basilica of the amphitheatre.....	125
18. Annex: the text of the <i>Passio Fructuosi</i>	137
19. Basic bibliography	163
20. Audiovisual resources.....	165
Map of the Route of the Early Christians of Tarraco	166

Detall del sarcòfag dels Apòstols del segle V. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

Detalle del sarcófago de los Apóstoles del siglo V. Necrópolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Part of the 5th-century Sarcophagus of the Apostles. Early Christian Necropolis (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

PRESENTACIÓ

Només cal que dirigim la nostra mirada a l'imponent patrimoni de Tarragona per adonar-nos que la ciutat enfonsa les seves arrels en la cultura clàssica romana i en la cultura cristiana. Fins i tot quan la ciutat ressorgí en època medieval, després de segles de letargia, ho feu mirant el seu passat clàssic i cristià. I és que Tarragona és una "petita Roma". Per això admirem els seus monuments clàssics, el llegat paleocristià, medieval, renaixentista o barroc. Com la ciutat eterna, ho té tot.

"La Ruta dels Primers Cristians de Tàrraco", promoguda pel Patronat Municipal de Turisme i diferents entitats i museus de la ciutat, ens permet anar a cercar aquests orígens culturals. L'esmentada ruta s'inicia al Centre Tarraconense el Seminari, que actua com a punt d'interpretació, per continuar amb la visita del Museu Bíblic Tarraconense, la Catedral, el Museu Diocesà, l'Amfiteatre, el Fòrum de la Colònia, el Museu i Necròpolis Paleocristians, la Basílica Paleocristiana del Parc Central i el Conjunt tardoromà de Centcelles.

El llibre que ens aporta l'Associació Cultural Sant Fructuós ens facilita, amb generositat i rigor, el contingut per a la comprensió unitària d'aquest patrimoni.

Sr. Josep Fèlix Ballesteros Casanova
Alcalde de Tarragona

PRESENTACIÓN

Sólo hace falta que dirijamos nuestra mirada al imponente patrimonio de Tarragona para darnos cuenta que la ciudad hunde sus raíces en la cultura clásica romana y en la cultura cristiana. Incluso cuando la ciudad resurgió en época medieval, después de siglos de letargo, lo hizo mirando a su pasado clásico y cristiano. Y es que Tarragona es una “pequeña Roma”. Por eso admiramos sus monumentos clásicos, el legado paleocristiano, medieval, renacentista o barroco. Como la ciudad eterna, lo tiene todo.

“La Ruta de los Primeros Cristianos de Tarraco”, promovida por el Patronato Municipal de Turismo y diferentes entidades y museos de la ciudad, nos permite ir a buscar estos orígenes culturales. Dicha ruta se inicia en el Centro Tarraconense el Seminario, que actúa como punto de interpretación, para continuar con la visita del Museo Bíblico Tarraconense, la Catedral, el Museo Diocesano, el Anfiteatro, el Foro de la Colonia, el Museo y Necrópolis Paleocristianos, la Basílica Paleocristiana del Parc Central y el Conjunto tardorromano de Centcelles.

El libro que nos aporta la Asociación Cultural San Fructuoso nos facilita, con generosidad y rigor, el contenido para la comprensión unitaria de este patrimonio.

Sr. Josep Fèlix Ballesteros Casanova
Alcalde de Tarragona

INTRODUCTION

You only have to look at the magnificent heritage of Tarragona to realise that the roots of the city are buried deep within the classical Roman and Christian cultures. Even its resurgence in the Middle Ages, following centuries of lethargy, took place with one eye looking back towards its classical and Christian past. The fact is that Tarragona is a “little Rome” and that is why we admire its classical monuments and its early-Christian, mediaeval, Renaissance and Baroque legacy. As the eternal city, it has everything.

“The Route of the Early Christians of Tarraco”, promoted by the Municipal Tourism Board and various civic bodies and museums, allows us to retrace these cultural origins. The itinerary begins at the Centre Tarraconense el Seminari, which acts as an interpretation point, and continues with a tour of the Tarraconense Biblical Museum, the Cathedral, the Diocesan Museum, the Amphitheatre, the Colonial Forum, the Early Christian Museum and Necropolis, the Early Christian Basilica of Parc Central and the late-Roman complex of Centcelles.

This book, brought to us by the Saint Fructuosus Cultural Association, offers us, with generosity and rigour, the key to a comprehensive understanding of this heritage.

Josep Fèlix Ballesteros Casanova
Mayor of Tarragona

Detall del sarcòfag dels Apòstols del segle V amb la representació dels Quatre Rius del Paradís. Necròpolis Paleocristiana (Foto: Arxiu MNAT).

Detalle del sarcófago de los Apóstoles del siglo V con la representación de los Cuatro Ríos del Paraíso. Necrópolis Paleocristiana (Foto: Archivo MNAT).

Part of the 5th-century Sarcophagus of the Apostles depicting the Four Rivers of Paradise. Early Christian Necropolis (Photo: MNAT Archive).

L'Associació Cultural Sant Fructuós és una entitat que difon, amb èxit, els valors del patrimoni arqueològic i històric del cristianisme primitiu de Tàrraco. En aquesta línia, l'entitat presenta aquest llibre amb l'objectiu de donar a conèixer la realitat de la Tàrraco paleocristiana i oferir un instrument útil per a la visita de "La Ruta dels Primers Cristians de Tàrraco", impulsada pel Patronat Municipal de Turisme.

El lector podrà descobrir la fascinació que genera en el visitant el patrimoni paleocristià de la nostra ciutat. Descobrir els fonaments de la tradició que ens explica que l'apòstol Pau de Tars arribà a la nostra ciutat vers l'any 63, comprovar que a Tarragona es documenten els màrtirs més antics de la península ibèrica i que la ciutat posseeix la col·lecció epigràfica paleocristiana més important d'Hispania. Monuments com les basíliques de l'Amfiteatre i del Parc Central, la Necròpolis Paleocristiana o el Conjunt tardoromà de Centcelles són exponents d'una riquesa arqueològica cristiana excepcional.

El text del Dr. Andreu Muñoz Melgar, expert en història i arqueologia del cristianisme primitiu, és rigorós, àgil i pedagògic i, acompanyat per una rica proposta fotogràfica, permet al gran públic fruit i valorar aquest imponent patrimoni del que la ciutat és marmessora.

Mons. Jaume Pujol Balcells
Arquebisbe metropolità de Tarragona i primat

La Asociación Cultural San Fructuoso es una entidad que difunde, con éxito, los valores del patrimonio arqueológico e histórico del cristianismo primitivo de Tarraco. En esta línea, la entidad presenta este libro con el objetivo de dar a conocer la realidad de la Tarraco paleocristiana y ofrecer un instrumento útil para la visita de “La Ruta de los Primeros Cristianos de Tarraco”, impulsada por el Patronato Municipal de Turismo.

El lector podrá descubrir la fascinación que genera en el visitante el patrimonio paleocristiano de nuestra ciudad. Descubrir los fundamentos de la tradición que nos explica que el apóstol Pablo de Tarso llegó a nuestra ciudad hacia el año 63 d.C., comprobar que en Tarragona se documentan los mártires más antiguos de la península ibérica y que la ciudad posee la colección epigráfica paleocristiana más importante de Hispania. Monumentos como las basílicas del Anfiteatro y del Parc Central, la Necrópolis Paleocristiana o el Conjunto tardorromano de Centcelles son exponentes de una riqueza arqueológica cristiana excepcional.

El texto del Dr. Andreu Muñoz Melgar, experto en historia y arqueología del cristianismo primitivo, es riguroso, ágil y pedagógico y, acompañado por una rica propuesta fotográfica, permite al gran público disfrutar y valorar este imponente patrimonio del que la ciudad es albacea.

Mons. Jaume Pujol Balcells
Arzobispo metropolitano de Tarragona y primado

PREFACE

The Saint Fructuosus Cultural Association successfully disseminates the values of the archaeological and historical heritage of early Christianity in Tarraco. In pursuance of this task, the association is publishing this book to demonstrate the reality of Early Christian Tarraco and to offer a useful companion to the “The Route of the Early Christians of Tarraco” promoted by the Municipal Tourism Board.

Readers will discover the fascination of the early-Christian heritage of our city. They will discover the foundations of a tradition that tells us how the apostle Paul of Tarsus arrived in our city around the year 63 AD. They will learn that Tarragona was home to the earliest martyrs on the Iberian Peninsula and that the city has the most important early-Christian epigraphic collection in Hispania. Monuments such as the Amphitheatre and Parc Central basilicas, the Early Christian Necropolis and the late-Roman complex of Centcelles are exponents of an exceptionally rich Christian archaeology.

The text written by Dr Andreu Muñoz Melgar, an expert in the history and archaeology of early Christianity, is rigorous, easy to read and educational and the excellent photographs that accompany it allow the general public to enjoy and value the magnificent heritage Tarragona has inherited.

Monsignor Jaume Pujol Balcells
Metropolitan Archbishop of Tarragona and Primate

Imatge ideal de Tàrraco al segle II dC
(maqueta del Museu d'Història de Tarragona)
(Foto: A. Muñoz).

Imagen ideal de Tarraco en el siglo II d.C.
(maqueta del Museo de Historia de Tarragona)
(Foto: A. Muñoz).

Hypothetical reconstruction of Tarraco in
the 2nd century AD (model in the Museum
of History of Tarragona) (Photo: A. Muñoz).

EL RECINTE DEL CULTO IMPERIAL

El temple dedicat a l'emperador August presidia el recinte de culte imperial ubicat a l'acròpolis de la ciutat. Dissenyat durant el govern de l'emperador Tiberi (14-37 dC), la dinastia Flàvia (segona meitat del segle I) amplia la plaça del temple (tèmenos) amb galeries porticades, estances (exedres) amb funcions de culte i una gran aula, a la manera d'un temple, centrada a l'extrem septentrional del conjunt. En vermell la planta de la catedral actual (maqueta del Museu Bíblic Tarraconense [2017], elaborada per J.M. Brull, A. Ximenis i J.Ll. Rovira. Foto: S. Grimau).

EL RECINTO DEL CULTO IMPERIAL

El templo dedicado al emperador Augusto presidia el recinto de culto imperial ubicado en la acrópolis de la ciudad. Diseñado durante el gobierno del emperador Tiberio (14-37 d.C.), la dinastia Flavia (segunda mitad del siglo I) amplió la plaza del templo (tèmenos) con galerías porticadas, estancias (exedras) con funciones de culto y una gran aula, a la manera de un templo, centrada en el extremo septentrional del conjunto. En rojo la planta de la catedral actual (maqueta del Museo Bíblico Tarraconense [2017], elaborada por J.M.ª Brull, A. Ximenis y J.Ll. Rovira. Foto: S. Grimau).

THE IMPERIAL WORSHIP AREA

The temple dedicated to the Emperor Augustus presided over the imperial worship area on the town's acropolis. It was designed during the reign of Emperor Tiberius (14-37 AD) and the Flavian dynasty (second half of the 1st century) and extended the temple square (*temenos*) with porticoed galleries, rooms (exedras) with worship functions and a large temple-like hall centred on the southern end of the complex. The ground plan of the present-day cathedral is shown in red (model from the Tarraconense Biblical Museum [2017] built by J.M. Brull, A. Ximenis and J.Ll. Rovira. Photo: S. Grimau).

1 TÀRRACO, CAPITAL DE LA HISPÀNIA CITERIOR

Tàrraco fou fundada pel romans l'any 218 aC en el marc de la Segona Guerra Púnica, conflicte que enfrontà Roma i Cartago pel control del mediterrani occidental. La seva privilegiada situació permetia una òptima comunicació de la urbs amb Roma i amb l'interior de la península ibèrica. Juli Cèsar li conferí el rang de colònia amb la denominació *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco* i l'emperador Octavi August, que residí en ella entre els anys 26 i 25 aC, la convertí en capital de la Hispània Citerior. Al front de l'administració provincial hi havia un *legatus Augusti pro praetore*. La Província, la més extensa de l'Imperi romà, es dividia en set *conventus* o circumscripcions territorials, amb les seves respectives capitals: *Lucus Augusti* (Lugo), *Bracara Augusta* (Braga), *Asturica Augusta* (Astorga), *Clunia* (Peñalba de Castro a Burgos), *Caesaraugusta* (Saragossa), *Carthago Nova* (Cartagena) i *Tarraco* (Tarragona).

La ciutat, ubicada en un tossal a la vora del *Mare Nostrum*, va ser progressivament modelada amb un imponent urbanisme. Una muralla d'entre 4 i 5 km lineals cenyia gran part de la trama urbana formada per illes de cases i edificis públics com els recintes forals de la Colònia i de la Província, el teatre, el circ, termes, entres altres. Extramurs també es van construir altres edificis públics com l'amfiteatre, àrees de residència i zones de necròpolis al costat de les vies. La ciutat també disposava d'una xarxa d'aqüeductes i d'un important port, infraestructura que desenvolupà una activitat fonamental per a l'economia del territori. Es calcula que Tàrraco cap a inicis del segle II dC tenia entre 20.000 i 30.000 habitants.

1 TARRACO, CAPITAL DE LA HISPANIA CITERIOR

Tarraco fue fundada por los romanos en el año 218 a.C. en el marco de la Segunda Guerra Púnica, conflicto que enfrentó a Roma y Cartago por el control del mediterráneo occidental. Su privilegiada situación permitía una óptima comunicación de la urbe con Roma y con el interior de la península ibérica. Julio César le confirió el rango de colonia con la denominación *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco* y el emperador Octavio Augusto, que residió en ella entre los años 26 y 25 a.C., la convirtió en la capital de la Hispania Citerior. Al frente de la administración provincial estaba un *legatus Augusti pro praetore*. La Provincia, la más extensa del Imperio romano, es dividida en siete *conventus* o circunscripciones territoriales, con sus respectivas capitales: *Lucus Augusti* (Lugo), *Bracara Augusta* (Braga), *Asturica Augusta* (Astorga), *Clunia* (Peñalba de Castro en Burgos), *Caesaraugusta* (Zaragoza), *Carthago Nova* (Cartagena) y *Tarraco* (Tarragona).

La ciudad, ubicada en una colina a orillas del *Mare Nostrum*, fue progresivamente modelada con un imponente urbanismo. Una muralla de entre 4 y 5 km lineales ceñía gran parte de la trama urbana formada por islas de casas y edificios públicos como los recintos forales de la Colonia y la Provincia, el teatro, el circo, termas, entre otros. En extramuros también se construyeron otros edificios públicos como el anfiteatro, áreas de residencia y zonas de necrópolis al lado de las vías. La ciudad también disponía de una red de acueductos y de un importante puerto, infraestructura que desarrolló una actividad fundamental para la economía del territorio. Se calcula que Tarraco hacia inicios del siglo II d.C. tenía entre 20.000 y 30.000 habitantes.

Tarraco was founded by the Romans in 218 BC during the Second Punic War, as Rome and Carthage fought for control of the Western Mediterranean. Its privileged situation provided the *urbs* with optimum communications with Rome and the interior of the Iberian Peninsula. Julius Caesar awarded it the status of colony with the designation of *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco* and Emperor Octavius Augustus, who resided here between 26 and 25 BC, made it the capital of Hispania Citerior. At the head of the provincial administration there was a *legatus Augusti pro praetore*. The province was the largest in the Roman empire and was divided into seven *conventus* or territorial districts with their respective capitals: *Lucus Augusti* (Lugo), *Bracara Augusta* (Braga), *Asturica Augusta* (Astorga), *Clunia* (Peñalba de Castro in Burgos), *Caesaraugusta* (Zaragoza), *Carthago Nova* (Cartagena) and *Tarraco* (Tarragona).

The town was built on a hill on the shores of the *Mare Nostrum* and was progressively endowed with an imposing urban structure. A defensive wall between 4 and 5 kilometres long encircled a large part of the urban area, which was made up of blocks of housing and public buildings, the latter including the two forums (colonial and provincial), the theatre, the circus, the public baths, etc. Outside the walls there were other public buildings, such as the amphitheatre, as well as residential areas and the cemeteries that grew up alongside the roads. The town also had a network of aqueducts and an important port, which played a fundamental role in the territory's economy. It is calculated that Tarraco had a population of between twenty and thirty thousand around the beginning of the 2nd century AD.

Detall d'un element de decoració arquitectònica visigòtica (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

Detalle de un elemento de decoración arquitectónica visigótica (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Part of the decoration from a Visigothic building (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Tarragona és una de les ciutats hispàniques més riques en cultura material paleocristiana i el seu patrimoni reflecteix, essencialment, la dinàmica històrica de la seva Església. La tradició vincula l'arribada del cristianisme a l'acció missionera de l'apòstol Pau. Tanmateix, la primera notícia documentada sobre el cristianisme a la ciutat és de l'any 259 quan el bisbe de Tàrraco, Fructuós, i els seus diaques Auguri i Eulogi, foren cremats vius a l'amfiteatre, sota la persecució dels emperadors Valerià i Gal·liè. El fet és narrat per la *Passio Fructuosi*, document de la segona meitat del segle IV. Són els primers màrtirs documentats a Hispània.

En època tardoromana, l'Església local esdevingué seu metropolitana de la província Tarraconense, fou dinamitzadora de molts concilis i alguns dels seus bisbes, com Himeri (366?-390?) o Joan (469-520), reberen atribucions vicarials per part del Papa. El patrimoni documental, artístic i arqueològic paleocristià que la ciutat ha llegat és, en el seu conjunt, el més notable de tota la península ibèrica. Monuments i jaciments com l'amfiteatre i la seva basílica visigòtica, la necròpolis, les basíliques paleocristianes del riu Francolí o l'edifici de planta central de la vil·la de Centcelles, amb els seus mosaics en cúpula, formen part d'aquesta riquesa patrimonial.

Tarragona es una de las ciudades hispánicas más ricas en cultura material paleocristiana y su patrimonio refleja, esencialmente, la dinámica histórica de su Iglesia. La tradición vincula la llegada del cristianismo a la acción misionera del apóstol Pablo. Sin embargo, la primera noticia documentada sobre el cristianismo en la ciudad es del año 259 cuando el obispo de Tarraco, Fructuoso, y sus diáconos Augurio y Eulogio, fueron quemados vivos en el anfiteatro, bajo la persecución de los emperadores Valeriano y Galieno. El hecho es narrado por la *Passio Fructuosi*, documento de la segunda mitad del siglo IV. Son los primeros mártires documentados en Hispania.

En época tardorromana, la Iglesia local se convirtió en sede metropolitana de la provincia Tarraconense, fue dinamizadora de muchos concilios y algunos de sus obispos, como Himerio (¿366? - ¿390?) o Juan (469-520), recibieron atribuciones vicariales por parte del Papa. El patrimonio documental, artístico y arqueológico paleocristiano que la ciudad ha legado es, en su conjunto, el más notable de toda la península ibérica. Monumentos y yacimientos como el anfiteatro y su basílica visigótica, la necrópolis, las basílicas paleocristianas del río Francolí o el edificio de planta central de la villa de Centcelles, con sus mosaicos en cúpula, forman parte de esta riqueza patrimonial.

Tarragona is one of the richest Hispanic cities in terms of early-Christian culture and its heritage essentially reflects the historical dynamic of its church. Tradition links the arrival of Christianity to the missionary activities of the apostle Paul. The first documented report of Christianity in the city is from the year 259, when the Bishop of Tarraco, Fructuosus, and his deacons, Augurius and Eulogius, were burned alive in the amphitheatre, as part of the persecution ordered by the emperors Valerian and Gallienus. The event is recounted in the *Passio Fructuosi*, a document from the second half of the 4th century. They are the first martyrs documented in Hispania.

In the late-Roman period, the local church became the metropolitan see of Tarraconense province. It was the organiser of many assemblies of bishops and some of its own bishops, such as Himerius (366?-390?) and Ioannes (469-520), were awarded vicarial attributions by the Pope. The early-Christian documental, artistic and archaeological heritage we have inherited is the most notable anywhere on the Iberian Peninsula. Monuments and archaeological sites such as the amphitheatre and its Visigothic basilica, the necropolis, the early-Christian basilicas on the banks of the River Francolí and the central room in the villa of Centcelles, with its cupola mosaics, are part of this patrimonial wealth.

Mapa del mar Mediterrani amb les principals rutes marítimes i distància en dies, segons Patricia Terrado (ICAC) (Mapa base: ABCAT).

Mapa del mar Mediterráneo con las principales rutas marítimes y distancia en días, según Patricia Terrado (ICAC) (Mapa base: ABCAT).

Map of the Mediterranean Sea with the main maritime routes and the distances in days, according to Patricia Terrado (ICAC) (Base map: ABCAT).

3 HISPÀNIA I PAU DE TARS

La voluntat de Pau de Tars d'anar a Hispània, manifestada en la seva Carta als Romans (15,24.28), ens indica que l'apòstol tenia Hispània en el seu pensament. Per aquesta connexió empàtica, l'Església de Tàrraco, i la resta de les Esglésies hispàniques, participen del projecte missioner de Pau.

Tot i no trobar cap evidència material que demostrï la seva vinguda, hi ha raons per pensar que el seu viatge s'hagués pogut materialitzar. El papa Climent I, en la seva Carta als Corintis, escrita a finals del segle I, manifesta que Pau havia predicat a tot el món arribant fins al límit d'Occident. Entre aquest escrit i el martiri de Pau disten només uns trenta anys.

El Cànon de Muratori, document datat a finals del segle II, confirma "la partença de Pau des de Roma quan anava cap a Hispània". Si a més considerem la ràpida i fluïda connexió viària de Tàrraco amb Roma, la importància del seu port i que la ciutat era capital de la Hispània Citerior, podem valorar com a probable que Tàrraco fos la porta d'entrada de la seva acció missionera per terres hispanes. Aquest fet es podria haver produït entorn de l'any 63. Una pietosa tradició ubica sobre la roca que fonamenta la capella medieval de Sant Pau del Seminari el lloc on va predicar l'apòstol. Però, si Pau va arribar a la ciutat, l'escenari públic del seu apostolat devia ser el Fòrum de la Colònia, molt proper a les instal·lacions portuàries.

3 HISPANIA Y PABLO DE TARSO

La voluntad de Pablo de Tarso de ir a Hispania, manifestada en su Carta a los Romanos (15,24.28), nos indica que el apóstol tenía a Hispania en su pensamiento. Por esta conexión empática, la Iglesia de Tarraco, y las demás Iglesias hispánicas, participan del proyecto misionero de Pablo.

A pesar de no encontrar ninguna evidencia material que demuestre su venida, hay razones para pensar que su viaje se hubiera podido materializar. El papa Clemente I, en su Carta a los Corintios, escrita a finales del siglo I, manifiesta que Pablo había predicado en todo el mundo llegando hasta el límite de Occidente. Entre este escrito y el martirio de Pablo distan sólo unos treinta años.

El Canon de Muratori, documento fechado a finales del siglo II, confirma “la partida de Pablo desde Roma cuando iba hacia Hispania”. Si además consideramos la rápida y fluida conexión viaria de Tarraco con Roma, la importancia de su puerto y que la ciudad era capital de la Hispania Citerior, podemos valorar como probable que Tarraco fuera la puerta de entrada de su acción misionera por tierras hispanas. Este hecho se podría haber producido alrededor del año 63. Una piadosa tradición ubica sobre la roca que fundamenta la capilla medieval de San Pablo del Seminario el lugar donde predicó el apóstol. Sin embargo, si Pablo llegó a la ciudad, el escenario público de su apostolado debía ser el Foro de la Colonia, muy cercano a las instalaciones portuaria.

Paul of Tarsus' desire to travel to Hispania, expressed in his Letter to the Romans (15, 24.28), tells us that the apostle had Hispania in mind. Thanks to this empathetic connection, the church of Tarraco, and the rest of the Hispanic churches, participated in Paul's missionary project.

Although there is no material evidence to corroborate that he actually reached Tarraco, there are reasons to believe that he may have made the journey. In his Letter to the Corinthians, written in the late 1st century, Pope Clement I stated that Paul had preached to the whole world, reaching the limits of the West. His missive was written only around thirty years after Paul was martyred.

The Canon Muratori, a document dated to the late 2nd century, confirms "Paul's departure from Rome on his journey to Hispania". If we also take into account the fast, free-flowing overland connections between Rome and Tarraco, the importance of its port and the fact that the town was the capital of Hispania Citerior, we can consider it likely that Tarraco would have been the starting point for his missionary activity in the Hispanic lands. This could have taken place around the year 63. A pious tradition maintains that the rock used in the foundations of the mediaeval chapel of Saint Paul in the El Seminari complex is the place from which the apostle preached. However, if Paul really had come to the town, the public setting for his preaching would surely have been the Colonial Forum, very near the port.

Capella de Sant Pau al Seminari de Tarragona, del segle XIII (Foto: S. Grimau / MCS).

Capilla de San Pablo en el Seminario de Tarragona, del siglo XIII (Foto: S. Grimau / MCS).

Chapel of Saint Paul in the Tarragona Seminary, 13th century (Photo: S. Grimau / MCS).

Fòrum de la Colònia (Foto: M. Sanchis).

Foro de la Colonia (Foto: M. Sanchis).

Colonial Forum (Photo: M. Sanchis).

Detall del sarcòfag dels Lleons del segle III (Foto: R. Comadó / Arxiu MNAT).

Detalle del sarcófago de los Leones del siglo III (Foto: R. Comadó / Archivo MNAT).

Part of the 3rd-century Sarcophagus of the Lions (Photo: R. Comadó / MNAT Archive).

4 L'ESGLÉSIA DE TÀRRACO AL SEGLE III

A mitjan segle III, l'Imperi es trobava immers en una profunda crisi social, política i econòmica. Els pobles bàrbars pressionaven les fronteres i un ambient de pessimisme i por va envair la supersticiosa societat romana. Aquesta observava amb preocupació com els cristians s'allunyaven de les pràctiques i costums religiosos tradicionals. S'entenia com un desafiament a la unitat i benestar que proporcionava l'harmònica relació entre els homes i els déus, la *Pax deorum*. L'Estat reaccionà cercant la cohesió de l'Imperi a través de la restauració del sistema religiós tradicional. Emperadors com Deci (249-251) i Valerià (253-260) emprengueren una política de persecució sistemàtica dirigida contra l'Església com a tal, declarant la seva il·licitud.

Els emperadors Valerià i Gal·liè decretaren dos edictes pels quals s'obligava a bisbes, diaques, altres membres de la clerecia i laics influents a fer manifestació pública de culte als déus de l'Estat. L'incompliment d'aquesta ordre podia comportar desterrament o pena de mort. Bisbes il·lustres com Sixte II de Roma i Cebrià de Cartago foren executats en aquesta persecució.

La comunitat cristiana de Tàrraco, tot i que minoritària en relació a la població de la ciutat, posseïa una estructura sòlida i vertebrada amb una jerarquia diversificada (bisbe, diaques, lectors...). Una *domus ecclesiae* (casa de l'Església), no documentada arqueològicament, devia ser el centre de reunió i celebracions de la comunitat. La condemna a mort del bisbe i els seus diaques justifica el caràcter exemplificador que la sentència devia tenir per a les províncies hispàniques i la importància de la comunitat cristiana de Tàrraco.

A mediados del siglo III, el Imperio se encontraba inmerso en una profunda crisis social, política y económica. Los pueblos bárbaros presionaban las fronteras y un ambiente de pesimismo y miedo invadió la supersticiosa sociedad romana. Esta observaba con preocupación como los cristianos se alejaban de las prácticas y costumbres religiosas tradicionales. Se entendía como un desafío a la unidad y bienestar que proporcionaba la armónica relación entre los hombres y los dioses, la *Pax deorum*. El Estado reaccionó buscando la cohesión del Imperio a través de la restauración del sistema religioso tradicional. Emperadores como Decio (249-251) y Valeriano (253-260), emprendieron una política de persecución sistemática dirigida contra la Iglesia como tal, declarando su ilicitud.

Los emperadores Valeriano y Galieno decretaron dos edictos por los cuales se obligaba a obispos, diáconos, otros miembros de la clerecía y laicos influyentes a hacer manifestación pública de culto a los dioses del Estado. El incumplimiento de esta orden podía comportar destierro o pena de muerte. Obispos ilustres como Sixto II de Roma y Cipriano de Cartago fueron ejecutados en esta persecución.

La comunidad cristiana de Tarraco, aunque minoritaria en relación con la población de la ciudad, poseía una estructura sólida y vertebrada con una jerarquía diversificada (obispo, diáconos, lectores...). Una *domus ecclesiae* (casa de la Iglesia), no documentada arqueológicamente, debía ser el centro de reunión y celebraciones de la comunidad. La condena a muerte del obispo y sus diáconos justifica el carácter ejemplificador que la sentencia debía tener para las provincias hispánicas y la importancia de la comunidad cristiana de Tarraco.

In the mid-3rd century, the Roman Empire was immersed in a profound social, political and economic crisis. Barbarian groups were placing pressure on the frontiers and an atmosphere of pessimism and fear came over the superstitious Roman society. It observed with concern how Christians were distancing themselves from the traditional religious practices and customs. This was seen as a challenge to the unity and well-being that ensured a harmonious relationship between man and the gods, the *Pax deorum*. The state reacted by seeking the cohesion of the Empire by restoring the traditional religious system. Emperors such as Decius (249-251) and Valerian (253-260) instigated a policy of systematic persecution of the Christian church, declaring it illicit.

The emperors Valerian and Gallienus issued two edicts under which they obliged bishops, deacons, other members of the clergy and influential laypersons to publicly worship the gods of the state. Failure to comply with this order was punishable by banishment or the death penalty. Illustrious bishops, such as Sixtus II of Rome and Cyprian of Carthage, were executed under this persecution.

Tarraco's Christian community, although a minority in the town's population, possessed a solid structure supported by a diversified hierarchy (a bishop, deacons, readers, etc.). Although it has not been documented archaeologically, the community would have had a *domus ecclesiae* (house of the church) in which to meet and hold their services. The importance of Tarraco's Christian community would have meant that the sentencing to death of the bishop and his deacons would have been designed to set an example to the Hispanic provinces.

Representació teatral de la *Passio Fructuosi*, a càrrec de l'Associació Cultural Sant Fructuós (Foto: M. Sanchis / Arxiu ACSF).

Representación teatral de la *Passio Fructuosi*, a cargo de la Asociación Cultural San Fructuoso (Foto: M. Sanchis / Archivo ACSF).

Play representing the *Passio Fructuosi* by the Saint Fructuosus Cultural Association (Photo: M. Sanchis / Archive ACSF).

5 EL MARTIRI DELS SANTS FRUCTUÓS, AUGURI I EULOGI

El diumenge, 16 de gener de l'any 259, el governador de la Província (*praeses*), Emilià, va ordenar l'arrest del bisbe Fructuós i dels seus diaques Auguri i Eulogi. Conduïts a la presó per un cos de *beneficarii* (soldats al servei del governador), allà Fructuós va batejar un catecumen anomenat Rogacià. El 21 de gener, divendres, davant la presència d'Emilià van ser jutjats. En declarar-se cristians i no acceptar donar culte als déus de l'Estat, foren condemnats a morir cremats vius a l'amfiteatre, el mateix dia. Als ulls de Roma l'actitud d'aquests cristians comportava un acte d'impietat i ateisme, un delictes de lesa majestat contra l'Estat.

Fructuós, abans de ser immolat, va donar signes d'una extraordinària fortalesa. Va mantenir el dejuni de l'estació litúrgica (*statio*), rebutjant la invitació a beure una mixtura que li havien preparat per sobreposar-se millor al martiri. Va pregar per l'Església universal estesa d'Orient a Occident i va consolar la seva Església amb la promesa que mai més no li mancaria pastor. Ignorem si van ser lligats a una única pira o tres d'individuais. Les seves restes calcinades romangueren a l'amfiteatre fins al capvespre. La comunitat cristiana es va fer càrrec de donar sepultura als seus sants.

La *Passio Fructuosi* ens relata que, després de la seva mort, van ser coronats i revestits amb la dignitat de màrtirs de Crist i es van anar apareixent tant a la comunitat cristiana com als seus botxins.

El domingo, 16 de enero del año 259, el gobernador de la Provincia (*praeses*), Emiliano, ordenó el arresto del obispo Fructuoso y de sus diáconos Augurio y Eulogio. Conducidos a la prisión por un cuerpo de *beneficarii* (soldados al servicio del gobernador), allí Fructuoso bautizó a un catecúmeno llamado Rogaciano. El 21 de enero, viernes, ante la presencia de Emiliano fueron juzgados. Al declararse cristianos y no aceptar dar culto a los dioses del Estado, se les condenó a morir quemados vivos en el anfiteatro, el mismo día. A los ojos de Roma la actitud de estos cristianos comportaba un acto de impiedad y ateísmo, un delito de lesa majestad contra el Estado.

Fructuoso, antes de ser inmolado, dio signos de una extraordinaria fortaleza. Mantuvo el ayuno de la estación litúrgica (*statio*), rechazando la invitación a beber una mixtura que le habían preparado para sobreponerse mejor al martirio. Oró por la Iglesia universal extendida de Oriente a Occidente y consoló a su Iglesia con la promesa de que nunca más le faltaría pastor. Ignoramos si fueron ligados a una única pira o tres individuales. Sus restos calcinados permanecieron en el anfiteatro hasta el atardecer. La comunidad cristiana se hizo cargo de dar sepultura a sus santos.

La *Passio Fructuosi* nos relata que, después de su muerte, fueron coronados y revestidos con la dignidad de mártires de Cristo y se aparecieron tanto a la comunidad cristiana como a sus verdugos.

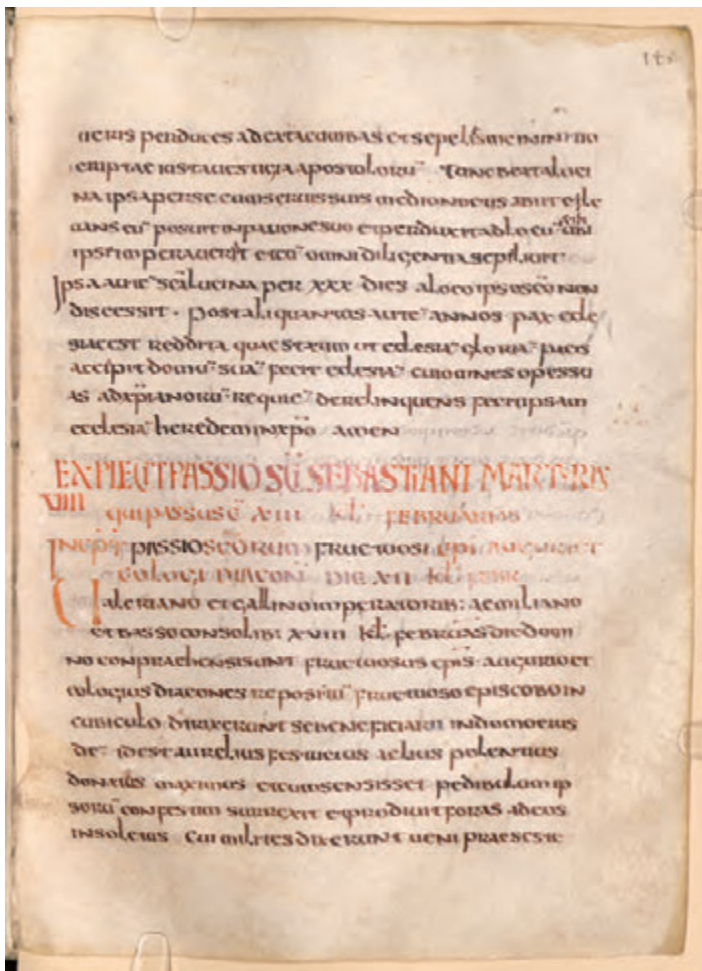

On Sunday 16 January 259, the provincial governor (*praeses*), Aemilianus, ordered the arrest of Bishop Fructuosus and his deacons, Augurius and Eulogius. They were taken to the prison by a group of *beneficarii* (soldiers at the service of the governor), where Fructuosus baptised a catechumen called Rogatian. On Friday 21 January they were tried in the presence of Aemilianus. On declaring themselves to be Christians and refusing to worship the gods of the state, they were condemned to be burned alive in the amphitheatre on that same day. In the eyes of Rome, the attitude of these Christians was an act of impiety and atheism, a crime of lese majesty against the state.

Prior to his immolation, Fructuosus showed signs of extraordinary fortitude. He maintained the fast of the liturgical season (*statio*), rejecting the invitation to drink a mixture that would have helped him endure the martyrdom. He prayed for the universal church that extended from East to West and consoled his congregation with the promise that they would never be without a pastor. We do not know if the martyrs were burned together on a single pyre or on three separate ones. Their charred remains stayed in the amphitheatre until dusk, when the Christian community took charge of interring their saints.

The *Passio Fructuosi* tells us that after their death they were crowned and clad with the dignity of martyrs of Christ and that they appeared to both members of the Christian community and their executioners.

Còdex del segle VIII amb el contingut de la *Passio Fructuosi* (Foto: Bayerische Staatsbibliothek München Clm 3514, fol. 145r).

Códex del siglo VIII con el contenido de la *Passio Fructuosi* (Foto: Bayerische Staatsbibliothek München Clm 3514, fol. 145r).

8th-century codex containing the *Passio Fructuosi* (Photo: Bayerische Staatsbibliothek München Clm 3514, Fol. 145r).

6 LA PASSIO FRUCTUOSI

La *Passio Fructuosi* és un document literari cristià on es barreja el testimoni directe d'aquells que van presenciar el procés martirial dels sants tarraconenses, la consulta directa de les actes públiques del procés (*acta proconsularis*) i un rerefons de fets sobrenaturals afegits (*solita magnalia*). La seva redacció final deuria ser durant la segona meitat del segle IV.

L'autor d'aquest document és anònim i en la *Passio* es defineix com un *conmilito frater noster* (un company d'armes i germà nostre), fet que podria suggerir un militar cristià, però també el concepte podria entendre's en el context simbòlic del soldat de Crist (*miles Christi*). Sobre una protonarració de la *Passio* fonamentada en les actes proconsulars i els testimonis contemporanis (segona meitat del segle III), un nou redactor, de sòlida formació teològica, probablement un clergue, va donar cos final a la redacció (segona meitat del segle IV).

Originàriament, la *Passio* s'hauria escrit en un suport de paper o pergamí, i les seves còpies manuscrites van circular per moltes comunitats cristianes. Les actes dels màrtirs i les *passiones* eren proclamades en les celebracions martirials. Per al cristià, el martiri és entès com un naixement a la vida eterna (*dies natalis*) i com a tal es commemorava en el seu aniversari. Actualment conservem uns 27 còdexs distribuïts en diferents biblioteques i arxius d'Europa que contenen el relat martirial dels sants tarraconenses, i abasten una cronologia que va des del segle VIII fins al segle XIV.

6 LA PASSIO FRUCTUOSI

La *Passio Fructuosi* es un documento literario cristiano donde se mezcla el testimonio directo de aquellos que presenciaron el proceso martirial de los santos tarraconenses, la consulta directa de las actas públicas del proceso (*acta proconsularis*) y un trasfondo de hechos sobrenaturales añadidos (*solita magnalia*). Su redacción final debería ser durante la segunda mitad del siglo IV.

El autor de este documento es anónimo y en la *Passio* se define como un *conmilito frater noster* (un compañero de armas y hermano nuestro), hecho que podría sugerir un militar cristiano, pero también el concepto podría entenderse en el contexto simbólico del soldado de Cristo (*miles Christi*). Sobre una protonarración de la *Passio* fundamentada en las actas proconsulares y en los testimonios contemporáneos (segunda mitad del siglo III), un nuevo redactor, de sólida formación teológica, probablemente un clérigo, dio cuerpo final a la redacción (segunda mitad del siglo IV).

Originariamente, la *Passio* se habría escrito en un soporte de papiro o pergamino, y sus copias manuscritas circularon por muchas comunidades cristianas. Las actas de los mártires y las *passiones* eran proclamadas en las celebraciones martiriales. Para el cristiano, el martirio es entendido como un nacimiento a la vida eterna (*dies natalis*) y como tal se conmemoraba en su aniversario. Actualmente conservamos unos 27 códices distribuidos en diferentes bibliotecas y archivos de Europa que contienen el relato martirial de los santos tarraconenses, y abarcan una cronología que va desde el siglo VIII hasta el siglo XIV.

6 THE *PASSIO FRUCTUOSI*

The *Passio Fructuosi* is a Christian literary document that combines the first-hand testimony of those who witnessed the martyring of the Tarraconense saints, direct consultation of the public records of the process (*acta proconsularis*) and a background of added supernatural events (*solita magnalia*). Its final version would have been written in the second half of the 4th century.

The author of this document is anonymous and in the *Passio* is referred to as a *comilito frater nostre* (a companion in arms and our brother). This could suggest that he was a Christian soldier, but the concept could also be understood in the symbolic context of a soldier of Christ (*miles Christi*). An early account of the *Passio* based on the proconsular records and contemporary testimonies (second half of the 3rd century) was given body by a new writer with a solid theological training, probably a cleric, in the second half of the 4th century.

The *Passio* would originally have been written on papyrus or parchment and handwritten copies of it would have circulated in many Christian communities. The acts of the martyrs and the *passiones* were proclaimed in the martyrial celebrations. To a Christian, martyrdom represents birth into eternal life (*dies natalis*) and as such is commemorated on its anniversary. There are currently some 27 preserved codices that relate the martyrdom of the Tarraconense saints. They can be found in various libraries and archives in Europe and range in dates from the 8th to the 14th centuries.

Detall del sarcòfag del Pedagog del segle III (Foto: A. Saludes / Arxiu MNAT).

Detalle del sarcófago del Pedagogo del siglo III (Foto: A. Saludes / Archivo MNAT).

Part of the 3rd-century Sarcophagus of the Pedagogue (Photo: A. Saludes / MNAT Archive).

7 L'ESGLÉSIA DE TÀRRACO DESPRÉS DEL MARTIRI

L'Església de Tàrraco no va sucumbir sota la pressió de la persecució. La *Passio Fructuosi* és, en si mateix, una prova evident que la comunitat va tenir la capacitat de sobreviure i guardar en la seva memòria la gesta gloriosa dels seus màrtirs. Els anys que van seguir a aquest turbulent període van quedar marcats per l'edicte de tolerància de l'emperador Gal·liè (any 260) que, a la vegada, va derogar tota la legislació anticristiana anterior.

Inferim que l'Església de Tàrraco va tenir, en aquest temps, possibilitats de créixer i mantenir viu el memorial dels màrtirs senyalitzant o monumentalitzant llur tomba, a l'àrea cementirial del riu *Tulcís* (Francolí). Des de mitjan segle III fins a la segona meitat del segle IV, no trobem evidències clares de cultura material cristiana. Alguns magnífics sarcòfags com el del Pedagóg (270-280), trobat a la Necròpolis Paleocristiana, tot i que de clara tradició pagana, obre la possibilitat a ser emmarcat en un context de titularitat cristiana. La imatge central del sarcòfag és la d'un filòsof o poeta, imatge que en un context cristià podria ser una prefiguració de Crist. De la mateixa manera, el sarcòfag anepígraf dels Pans i els Peixos, de finals del segle III o inicis del segle IV, podria considerar-se cristià.

El culte als màrtirs tarraconenses començarà a desenvolupar-se i expandir-se. Així entenem que la *Passio Fructuosi* tindrà una gran repercussió en la literatura cristiana de l'època tardoromana. Era llegida, públicament, a les esglésies africanes en temps de sant Agustí, entre finals del segle IV i inicis del segle V. Agustí va redactar una homilia exaltant el testimoni martirial de sant Fructuós i els seus diaques. També el poeta Aureli Climent Prudenci, entre els segles IV i V, coneixia la *Passio Fructuosi*, a partir de la qual va compondre l'*Hymnus VI* en la seva obra *Peristephanon* o *Llibre de les Corones*.

7 LA IGLESIA DE TARRACO DESPUÉS DEL MARTIRIO

La Iglesia de Tarraco no sucumbió bajo la presión de la persecución. La *Passio Fructuosi* es, en sí misma, una prueba evidente de que la comunidad tuvo la capacidad de sobrevivir y guardar en su memoria la gesta gloriosa de sus mártires. Los años que siguieron a este turbulento período quedaron marcados por el edicto de tolerancia del emperador Galieno (año 260) que, a su vez, derogó toda la legislación anticristiana anterior.

Inferimos que la Iglesia de Tarraco tuvo, en este tiempo, posibilidades de crecer y mantener vivo el memorial de los mártires señalizando o monumentalizando la tumba de estos, en el área cementerial del río *Tulcis* (Francolí). Desde mediados del siglo III hasta la segunda mitad del siglo IV, no encontramos evidencias claras de cultura material cristiana. Algunos magníficos sarcófagos como el del Pedagogo (270-280), encontrado en la Necrópolis Paleocristiana, aunque de clara tradición pagana, abre la posibilidad para ser enmarcado en un contexto de titularidad cristiana. La imagen central del sarcófago es la de un filósofo o poeta, imagen que en un contexto cristiano podría ser una prefiguración de Cristo. De igual manera, el sarcófago anepígrafo de los Panes y Peces, de finales del siglo III o inicios del siglo IV, podría considerarse cristiano.

El culto a los mártires tarraconenses comenzará a desarrollarse y a expandirse. Así entendemos que la *Passio Fructuosi* tendrá una gran repercusión en la literatura cristiana de la época tardorromana. Era leída, públicamente, en las iglesias africanas en tiempos de san Agustín, entre finales del siglo IV e inicios del siglo V. Agustín redactó una homilía exaltando el testimonio martirial de san Fructuoso y sus diáconos. También el poeta Aurelio Clemente Prudencio, entre los siglos IV y V, conocía la *Passio Fructuosi*, a partir de la cual compuso el *Hymnus VI* en su obra *Peristephanon* o *Libro de las Coronas*.

The church of Tarraco did not succumb to the pressure of the persecution. The *Passio Fructuosi* is in itself living proof that the community was able to survive and maintain the memory of its martyrs' glorious gesture. The years that followed this turbulent period were marked by the edict of tolerance issued by the emperor Gallienus (in the year 260) that simultaneously revoked the previous anti-Christian legislation.

We can infer that during this time the Tarraco church was able to grow and keep the memory of the martyrs alive by indicating or monumentalising their tomb in the cemetery on the banks of the River *Tulcis* (now the Francolí). From the mid-3rd century to the second half of the 4th century we find no clear evidence of Christian material culture. Some magnificent sarcophaguses, such as that of the Pedagogue (270-280), found in the Early Christian Necropolis although clearly of pagan tradition, open up the possibility, as they were found within a context of Christian ownership. The central image on the sarcophagus is that of a philosopher or poet, an image that in a Christian context could be a prefiguration of Christ. In the same way, the anepigraphic sarcophagus of the Loaves and the Fishes from the late 3rd century or early 4th century could be considered to be Christian.

The worship of the Tarraconense martyrs would have developed and expanded. Thus, we understand that the *Passio Fructuosi* would have had a considerable repercussion on the Christian literature of the late-Roman period. It was read publicly in the African churches during the time of Saint Augustine, between the late 4th and early 5th centuries. Augustine wrote a homily exalting the martyrial testimony of Saint Fructuosus and his deacons. The poet Aurelius Clemens Prudentius (4th-5th centuries) was also familiar with the *Passio Fructuosi*, as he based the *Hymnus VI*, in his work *Peristephanon* or *Crowns of Martyrdom*, on it.

EPITAFI D'AURELI JANUARI

Epitafi dedicat a Aureli Januari, d'uns cinquanta anys, per la seva esposa Òlbia Lea (segona meitat del s. IV). S'inicia amb una invocació als déus Manes (ànimes dels difunts) i acaba amb una fórmula de fe cristiana: «Qui creu en Crist, torna a l'Esperit Sant». És una mostra de la pervivència dels costums de la religió tradicional romana en una societat progressivament cristianitzada. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

EPITAFIO DE AURELIO JANUARIO

Epitafio dedicado a Aurelio Januario, de unos cincuenta años, por su esposa Ólbia Lea (segunda mitad del s. IV). Se inicia con una invocación a los dioses Manes (almas de los difuntos) y acaba con una fórmula de fe cristiana: «Quien cree en Cristo, vuelve al Espíritu Santo». Es una muestra de la pervivencia de las costumbres de la religión tradicional romana en una sociedad progresivamente cristianizada. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

EPITAPH OF AURELIUS JANUARIUS

Epitaph dedicated to Aurelius Januarius, aged about fifty, by his wife Olbia Lea (second half of the 4th century). It begins with an invocation to the gods Manes (the souls of the deceased) and ends with a formula from the Christian faith: «He who believes in Christ, returns to the Holy Spirit». It is evidence of how traditional Roman religious customs survived in a progressively Christianised society. Early Christian Necropolis (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Després d'uns quaranta anys de relativa pau per al cristianisme, es va desencadenar la gran persecució de Dioclecià, iniciada l'any 303. Desconeixem els efectes que aquesta va tenir a Tàrraco. Una pietosa tradició sosté l'existència del màrtir sant Magí a la ciutat, tanmateix, no tenim evidències d'època antiga que ho confirmin. Amb la Pau de l'Església (311-313), l'any 314, el prevere Probac i el diaca Castori, delegats pel bisbe de Tarragona, participaren en el concili d'Arle, convocat per l'emperador Constantí el Gran per tal de dirimir la controvèrsia amb el donatisme, moviment nascut a Cartago i dissident de la doctrina oficial de l'Església. A la fi del segle IV, l'Església de Tàrraco iniciarà un procés d'institucionalització i de protagonisme social que s'incrementarà durant tota l'època tardoromana i visigoda. Així, l'any 385, el papa Sirici atorgarà funcions vicarials al bisbe de Tarragona, Himeri, sobre les províncies hispàniques.

Durant el segle V aquesta Església es va anar consolidant, institucionalment, com a seu episcopal metropolitana gràcies a bisbes com Hilari, Ticià o Ascani. És un període en el qual les fonts demostren la intensificació del procés de cristianització de la societat de Tàrraco i el seu territori. La historiografia ens ofereix interessants testimonis com la correspondència epistolar d'un escriptor laic, anomenat Consenci, amb sant Agustí que ens permet corroborar l'autoritat de l'Església metropolitana en la resolució de conflictes, com el del moviment dissident priscil·lianista, en temps del bisbe Ticià, l'any 419. D'altra banda, l'arqueologia documenta el naixement i desenvolupament del santuari martirial de Sant Fructuós, al sector suburbial del riu Francolí, a partir de la sepultura dels màrtirs. També les reformes arquitectòniques i realització dels mosaics de tema cristià de la vila de Centelles, a més de les transformacions urbanístiques que l'acròpoli de la ciutat comença a experimentar com a conseqüència del procés de cristianització.

Después de unos cuarenta años de relativa paz para el cristianismo, se desencadenó la gran persecución de Diocleciano, iniciada en el año 303. Desconocemos los efectos que esta tuvo en Tarraco. Una piadosa tradición sostiene la existencia del mártir san Magín en la ciudad, sin embargo, no tenemos evidencias de época antigua que lo confirmen. Con la Paz de la Iglesia (311-313), en el año 314, el presbítero Probacio y el diácono Castorio, delegados por el obispo de Tarragona, participaron en el concilio de Arles, convocado por el emperador Constantino el Grande para dirimir la controversia con el donatismo, movimiento nacido en Cartago y disidente de la doctrina oficial de la Iglesia. A finales del siglo IV, la Iglesia de Tarraco iniciará un proceso de institucionalización y de protagonismo social que se incrementará durante toda la época tardorromana y visigoda. Así, en el año 385, el papa Siricio otorgará funciones vicariales al obispo de Tarragona, Himerio, sobre las provincias hispánicas.

Durante el siglo V esta Iglesia se fue consolidando, institucionalmente, como sede episcopal metropolitana gracias a obispos como Hilario, Ticiano o Ascanio. Es un período en el cual las fuentes demuestran la intensificación del proceso de cristianización de la sociedad de Tarraco y de su territorio. La historiografía nos ofrece interesantes testimonios como la correspondencia epistolar de un escritor laico, llamado Consencio, con san Agustín que nos permite corroborar la autoridad de la Iglesia metropolitana en la resolución de conflictos, como el del movimiento disidente priscinialista, en tiempos del obispo Ticiano, en el año 419. Por otra parte, la arqueología documenta el nacimiento y desarrollo del santuario martirial de San Fructuoso, en el sector suburbial del río Francolí, a partir de la sepultura de los mártires. También las reformas arquitectónicas y realización de los mosaicos de tema cristiano de la villa de Centcelles, además de las transformaciones urbanísticas que la acrópolis de la ciudad empieza a experimentar como consecuencia del proceso de cristianización.

After some forty years of relative peace for Christianity, a major persecution was unleashed by Diocletian in 303. We do not know the effect this had on Tarraco. A pious tradition tells of the existence of the martyr Saint Maginus in the town, although once again we have no evidence from antiquity to confirm this. With the arrival of the Peace of the Church (311-313), in 314 the presbyter Probatius and the deacon Castorius, delegated by the Bishop of Tarragona, took part in the Council of Arles called by Emperor Constantine the Great to settle the controversy with Donatism, a movement that began in Carthage and dissented from the official Church doctrine. At the end of the 4th century, the church of Tarraco began a process of institutionalisation and social protagonism that would gain strength throughout the late-Roman and Visigoth period. Thus, in 385, Pope Siricius endowed the Bishop of Tarragona, Himerius, with vicarial powers over the Hispanic provinces.

During the 5th century, the church continued to consolidate itself institutionally as a metropolitan episcopal see, thanks to bishops such as Hilarius, Titianus and Ascanius. This is a period in which the sources demonstrate the intensification of the Christianisation of the society of Tarraco and its territory. The historiography offers us interesting testimonies. These include the epistolary correspondence between a layman called Consentius and Saint Augustine that allows us to corroborate the authority of the metropolitan Church in the resolution of conflicts, such as that with the dissident Priscilianism movement in the year 419 in the time of Bishop Titianus. On the other hand, archaeology documents the birth and development of the shrine to Saint Fructuosus in the River Francolí suburb, based around the tombs of the martyrs. We can also cite the rebuilding of the villa of Centcelles and the mosaic decoration of the cupola with a Christian theme, as well as the urban transformations that were beginning to take place on the town's acropolis as a consequence of Christianisation.

Detall de la lauda sepulcral d'Òptimus, possiblement un bisbe d'inicis del segle V. Necròpolis Paleocristiana (Foto: A. Saludes / Arxiu MNAT).

Detalle de la lauda sepulcral de Optimus, posiblemente un obispo de inicios del siglo V. Necròpolis Paleocristiana (Foto: A. Saludes / Archivo MNAT).

Part of the tombstone of Optimus, possibly a bishop in the early 5th century. Early Christian Necropolis (Photo: A. Saludes / MNAT Archive).

Un complex episcopal és el conjunt arquitectònic que engloba la catedral, el baptisteri, els espais de representació i residència del bisbe i altres elements relacionats amb l'activitat episcopal. El primer "episcopi" documentat a Tarragona seria la casa del bisbe Fructuós, referenciada a la *Passio Fructuosi* i no localitzada per l'arqueologia. En els primers temps els cristians celebraven els seus cultes en cases privades. Aquest model el coneixem amb el nom de *domus ecclesiae*. No tenim cap constància de com era l'episcopi dels bisbes de Tàrraco durant el segle IV. A inicis del segle V i a través de la correspondència de Consenci tenim notícia de l'episcopi del bisbe metropolità Ticià. Del document es desprèn que l'episcopi ja tenia una certa entitat arquitectònica i una vertebració d'espais però aquest tampoc no ha estat evidenciat per l'arqueologia. El professor Theodor Hauschild proposa l'aprofitament de les estructures de la gran aula flàvia del recinte de culte imperial per ubicar la basílica episcopal a partir del segle V. També s'ha plantejat la ubicació de l'episcopi a la zona de la plaça del Rovellat. Tanmateix, les evidències més clares d'urbanització eclesial que detecta l'arqueologia en aquests dos sectors es produeixen a finals del segle V i inicis del segle VI (vegeu pàgines 113 i 121).

Entre la recerca actual perd força la tradicional línia d'investigació que planteja la identificació d'aquest episcopi amb el santuari martirial de Sant Fructuós al costat del riu *Tulcis*. En aquest sentit, caldria entendre el santuari com un espai suburbial de veneració martirial impulsat per l'Església i per l'acció benefactora de les elits cristianes. L'espai vitalitzà la demografia i l'economia d'aquest sector proper a les instal·lacions portuàries i a la desembocadura del riu *Tulcis*.

Un complejo episcopal es el conjunto arquitectónico que engloba la catedral, el baptisterio, los espacios de representación y residencia del obispo y otros elementos relacionados con la actividad episcopal. El primer “episcopio” documentado en Tarragona sería la casa del obispo Fructuoso, referenciada en la *Passio Fructuosi* y no localizada por la arqueología. En los primeros tiempos los cristianos celebraban sus cultos en casas privadas. Este modelo lo conocemos con el nombre de *domus ecclesiae*. No tenemos ninguna constancia de cómo era el episcopio de los obispos de Tarraco durante el siglo IV. A inicios del siglo V y a través de la correspondencia de Consencio tenemos noticia del episcopio del obispo metropolitano Ticiano. Del documento se desprende que el episcopio ya tenía una cierta entidad arquitectónica y una vertebración de espacios, pero este tampoco ha sido evidenciado por la arqueología. El profesor Theodor Hauschild propone el aprovechamiento de las estructuras de la gran aula flavia del recinto de culto imperial para ubicar la basílica episcopal a partir del siglo V. También se ha planteado la ubicación del episcopio en la zona de la plaza del Rovellat. Sin embargo, las evidencias más claras de urbanización eclesial que detecta la arqueología en estos dos sectores se producen a finales del siglo V e inicios del siglo VI (ver páginas 114 y 121).

Entre los estudiosos, actualmente, pierde fuerza la tradicional línea de investigación que identifica este episcopio con el santuario martirial de san Fructuoso junto al río *Tulcis*. En este sentido, el santuario debería ser entendido como un espacio suburbial de veneración martirial impulsado por la Iglesia y por la acción benefactora de las élites cristianas. El espacio vitalizó la demografía y la economía de este sector cercano a las instalaciones portuarias y en la desembocadura del río *Tulcis*.

An episcopal complex is a collection of buildings that encompasses the cathedral, the baptistry, the representational areas and the bishop's residence, as well as other elements related to the episcopal activity. The first "episcopacy" documented in Tarragona is the house of Bishop Fructuosus, referred to in the *Passio Fructuosi*, although yet to be located by archaeology. In the earliest days, Christians held their religious services in private houses, a model known as *domus ecclesiae*. We have no proof of what the episcopacy of the bishops of Tarraco was like during the 4th century. At the beginning of the 5th century, thanks to the correspondence of Consentius, we know of the episcopacy of the metropolitan bishop Titianus. From the document we learn that the episcopacy already had a certain architectural entity and organisation of spaces, but once again we have no archaeological evidence of it. Professor Theodor Hauschild suggested that the structures of the grand Flavian hall of the imperial worship area may have been used to house the episcopal basilica from the 5th century. The Plaça del Rovellat area has also been suggested as a possible site for the episcopacy. Likewise, the clearest evidence of ecclesiastical building detected by archaeology in these two sectors is from the late 5th and early 6th centuries (see pages 115 and 121).

In the current research, the traditional line that proposes linking this episcopacy with the shrine of Saint Fructuosus on the banks of the River *Tulcis* is losing strength. In this respect, we have to understand the shrine as a suburban zone of martyrial veneration promoted by the Church and the beneficent actions of the Christian elites. The space vitalised the demography and economy of this sector near the port facilities and the mouth of the River *Tulcis*.

LA TOMBA MARTIRIAL

Mn. Joan Serra Vilaró va excavar la Necròpolis Paleocristiana entre 1926 i 1933 i identificà la tomba núm. 24, situada enmig de l'absis de la basílica (per sota el nivell de fonamentació), com la dels tres màrtirs. El sepulcro fou de nou colgat un cop excavat. Fou reexcavat, l'any 2014, pels arqueòlegs Josep Maria Macias, Imma Teixell i Andreu Muñoz per estudiar-lo i valorar el seu estat de conservació. Es troba a l'actualitat enterrat a l'espera d'un projecte de museització. La tomba és una caixa realitzada amb morter de calç, pedres irregulars i revestida, internament, per plaques de marbre. Ignorem si aquesta fou la tomba o l'espai on originàriament foren enterrats els màrtirs. És possible que en el mateix espai estigués la primitiva tomba martirial i en el segle IV fos monumentalitzada (Fotos: J. M. Macias -esquerra-; J. Cabré -dreta-).

LA TOMBA MARTIRIAL

Mn. Joan Serra Vilaró excavó la Necròpolis Paleocristiana entre 1926 y 1933 e identificó la tumba núm. 24, situada en medio del ábside de la basílica (por debajo del nivel de cimentación), como la de los tres mártires. El sepulcro fue de nuevo cubierto. Fue reexcavado, en el año 2014, por los arqueólogos Josep Maria Macias, Imma Teixell y Andreu Muñoz para estudiarlo y valorar su estado de conservación. En la actualidad se encuentra enterrado a la espera de un proyecto de musealización. La tumba es una caja realizada con mortero de cal, piedras irregulares y revestida, internamente, por placas de mármol. Ignoramos si esta fue la tumba o el espacio donde originariamente fueron enterrados los mártires. Es posible que en el mismo espacio estuviera la primitiva tumba martirial y en el siglo IV fuera monumentalizada (Fotos: J. M. Macias -izquierda- J. Cabré -derecha-).

THE MARTYRIAL TOMB

Monsignor Joan Serra Vilaró excavated the Early Christian Necropolis between 1926 and 1933 and identified Tomb 24, in the basilica apse (below the level of the foundations), as that of the three martyrs. The sepulchre was refilled after it had been excavated. It was re-excavated in 2014 by the archaeologists Josep Maria Macias, Imma Teixell and Andreu Muñoz to study it and assess its state of conservation. It is currently buried awaiting a project to open it to the public. The tomb is a casket made with lime mortar and irregular stones and is lined internally with marble plaques. We do not know if this was the tomb or the space in which the martyrs were originally buried. It is possible that the same space contained the early martyrial tomb and in the 4th century it was monumentalised (Photos: J. M. Macias -left-; J. Cabré -right-).

10 EL SANTUARI DE SANT FRUCTUÓS: LA NECRÒPOLIS PALEOCRISTIANA

L'àrea cementirial ubicada al costat del riu *Tulcis* (Francolí) va quedar vinculada a la comunitat cristiana de Tàrraco. A partir de la *depositio* de les relíquies dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi, aquest espai va adquirir un significat sagrat per a l'Església. Els fidels van mostrar un gran interès per enterrar-se a prop de les despulles dels màrtirs (*tumulatio ad martyres*).

L'espai cementirial es va anar transformant des de inicis del segle IV, i va acabar formant part d'un santuari presidit per una basílica construïda sobre la memòria funerària dels màrtirs. Annex a la basílica, es documenta un baptisteri i un conjunt d'estances que han estat, indistintament, interpretades com a dependències episcopals, monestir i lloc d'acollida i atenció per a peregrins (*xenodochium*). A menys de 200 metres, fou erigida una petita basílica funerària que es coneix amb el nom de la "beata *Thecla*" en haver-se trobat un epígraf, d'aquest personatge, a les excavacions del temple.

La varietat tipològica d'enterraments que es documenta en tota l'àrea és extraordinària. Trobem sepultures simples com les realitzades en àmfores, teules o caixes de fusta. En altres ocasions, les inhumacions es duen a terme en sofisticats sarcòfags de pedra calcària, marbre o plom. Es registren també enterraments amb construccions de túmuls simples, de tipus *cupa* (de cobertura semicilíndrica), en omega (de cobertura semicircular plana), mausoleus de planta centrada i amb criptes funeràries per a enterraments col·lectius. En aquest cementiri ha aparegut una rica varietat de temes iconogràfics cristians representats en sarcòfags, laudes en mosaic i aixovars funeraris. Algunes d'aquestes produccions són de tallers locals, de Roma i de Tunísia. La col·lecció epigràfica cristiana és la més important de la península ibèrica.

El área cementerial ubicada junto al río *Tulcis* (Francolí) quedó vinculada a la comunidad cristiana de Tarraco. A partir de la *depositio* de las reliquias de los mártires Fructuoso, Augurio y Eulogio, este espacio adquirió un significado sagrado para la Iglesia. Los fieles mostraron un gran interés por enterrarse cerca de los restos mortales de los mártires (*tumulatio ad martyres*).

El espacio cementerial se fue transformando desde inicios del siglo IV, y terminó formando parte de un santuario presidido por una basílica construida sobre la memoria funeraria de los mártires. Anexo a la basílica, se documenta un baptisterio y un conjunto de estancias que han sido, indistintamente, interpretadas como dependencias episcopales, monasterio y como espacio para la acogida y atención de los peregrinos (*xenodochium*). A menos de 200 metros, fue erigida una pequeña basílica funeraria que se conoce con el nombre de la "beata *Thecla*" al haberse encontrado un epígrafe, de este personaje, en las excavaciones del templo.

La variedad tipológica de enterramientos que se documenta en toda el área es extraordinaria. Encontramos sepulturas simples como las realizadas en ánforas, tejas o cajas de madera. En otras ocasiones, las inhumaciones se llevan a cabo en sofisticados sarcófagos de piedra caliza, mármol o plomo. Se registran también enterramientos con construcciones de túmulos simples, de tipo *cupa* (de cobertura semicilíndrica), en omega (de cobertura semicircular plana), mausoleos de panta centrada y con criptas funerarias para enterramientos colectivos. En este cementerio ha aparecido una rica variedad de temas iconográficos cristianos representados en sarcófagos, laudas en mosaico y ajuares funerarios. Algunas de estas producciones son de talleres locales, de Roma y de Túnez. La colección epigráfica cristiana es la más importante de la península ibérica.

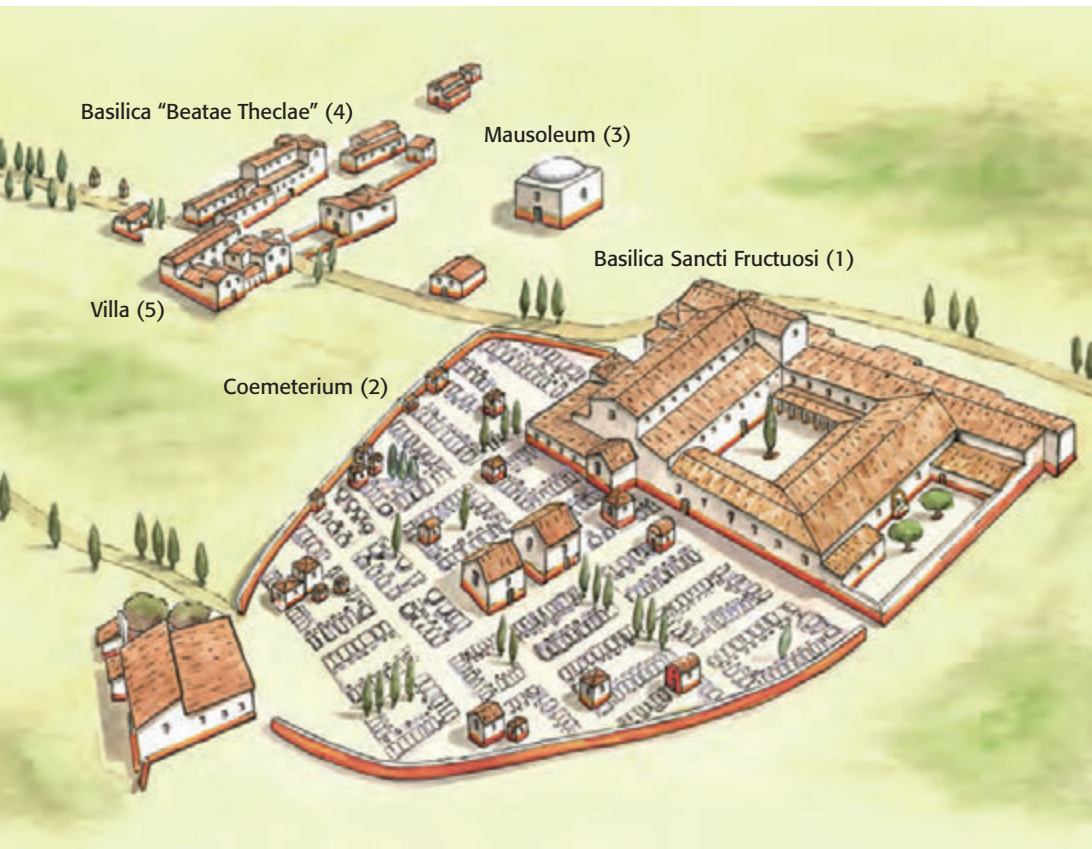
10 THE SHRINE OF SAINT FRUCTUOSUS: THE EARLY CHRISTIAN NECROPOLIS

The cemetery area on the banks of the River *Tulcis* (Francoli) became linked to Tar-raco's Christian community. Based on the *depositio* of the relics of the martyrs Fructuosus, Augurius and Eulogius, this site took on a holy significance for the church. The faithful showed great interest in being interred near the remains of the martyrs (*tumulatio ad martyres*).

From the early 4th century, the cemetery area began to be transformed and eventually became part of a shrine presided over by a basilica built over the funerary memorial of the martyrs. Annexed to the basilica we document a baptistry and a complex of rooms that has been variously interpreted as episcopal premises, a monastery and a hostelry to welcome and attend to pilgrims (*xenodochium*). Less than 200 metres away, a small funerary basilica was built. It has been named after the "beatified *Thecla*" as an epigraph referring to that saint was found during the excavations of the temple.

The typological variety of burials documented in the whole area is extraordinary. We find simple graves, such as those in amphoras, tiles or wooden caskets. In others, the deceased was buried in sophisticated limestone, marble or lead sarcophaguses. There are also graves with simple tumuli, of the *cupa*-type (with a semi-cylindrical covering), in omega (with a flat semi-circular covering) and mausoleums with a centred ground plan and funerary crypts for collective burials. This cemetery has revealed a wide variety of Christian iconographic themes depicted on sarcophaguses, mosaic tombstones and grave goods. Some of these were made in local workshops, while others came from Rome or Tunisia. The Christian epigraphy collection is the most important on the Iberian Peninsula.

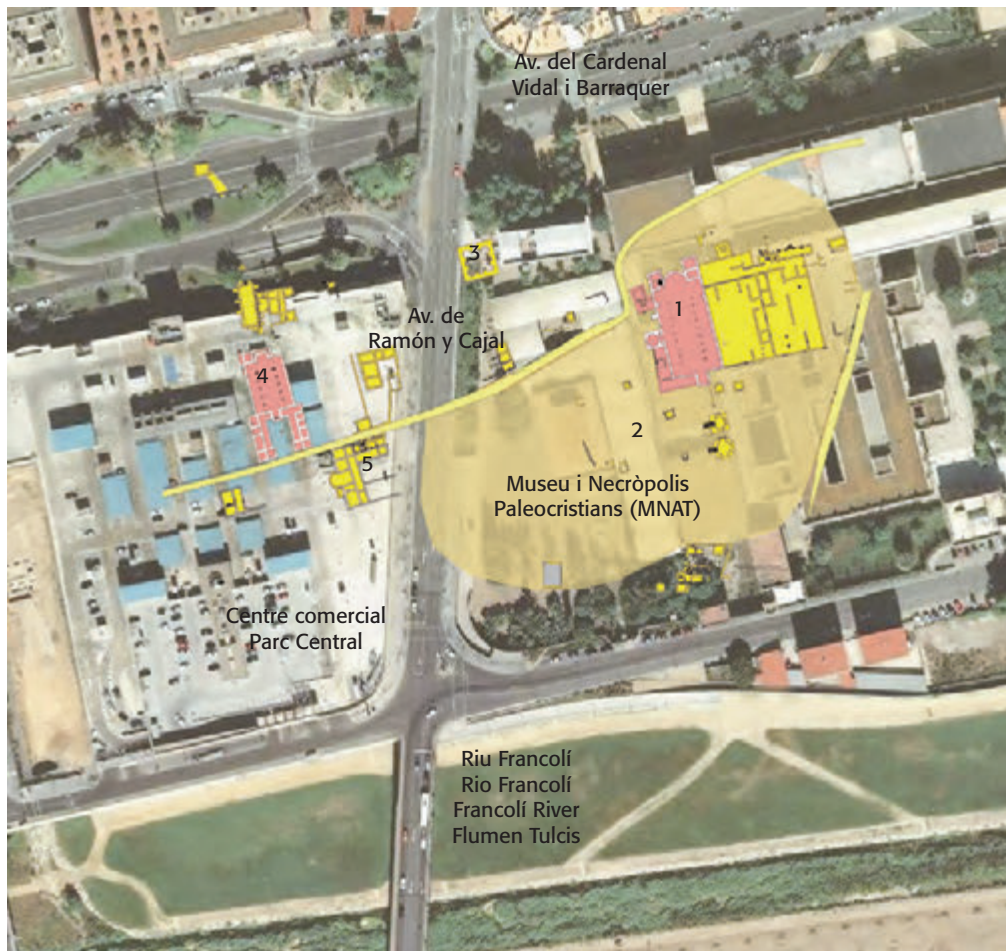

Restitució ideal del santuari martirial de Sant Fructuós segons Jordi López i dibuix de Jordi Ll. Rovira.

Restitución ideal del santuario martirial de San Fructuoso según Jordi López y dibujo de Jordi Ll. Rovira.

Hypothetical reconstruction of the shrine of Saint Fructuosus according to Jordi López and drawn by Jordi Ll. Rovira.

Àrea del santuari de Sant Fructuós al costat del riu Francolí (PAT 2007. Base cartogràfica propietat de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Composició UDG / ICAC).

Área del santuario de San Fructuoso junto al río Francolí (PAT 2007. Base cartográfica propiedad del Instituto Cartográfico y Geológico de Cataluña. Composición UDG / ICAC).

Area of the shrine of Saint Fructuosus on the banks of the River Francolí (PAT 2007. Cartographic base property of the Cartographic and Geological Institute of Catalonia. Composition UDG / ICAC).

Reconstrucció d'un funeral del segle V a càrrec de l'Associació Cultural Sant Fructuós (Fotos: A. Muñoz / Axiu ACSF).

Reconstrucción de un funeral del siglo V a cargo de la Asociación Cultural San Fructuoso (Fotos: A. Muñoz / Archivo ACSF).

Re-enactment of a 5th-century funeral by the Saint Fructuosus Cultural Association (Photos: A. Muñoz / ACSF Archive).

Vista exterior de la Necròpolis després del seu descobriment (Foto: Arxiu A. Zerkowitz).

Vista exterior de la Necròpolis després de su descubrimiento (Foto: Archivo A. Zerkowitz).

Exterior view of the Necropolis after its discovery (Photo: A. Zerkowitz Archive).

Vista exterior de la Necròpolis abans de la remodelació museogràfica realitzada l'any 2013 (Foto: R. Cornadó /Axiu MNAT).

Vista exterior de la Necròpolis antes de la remodelación museográfica realizada en el año 2013 (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Exterior view of the Necropolis before the museographic remodelling in 2013 (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Vista actual de l'àrea d'enterraments de la Necròpolis Paleocristiana (Foto: G. Jové / Arxiu MNAT).

Vista actual del área de enterramientos de la Necrópolis Paleocristiana (Foto: G. Jové / Archivo MNAT).

Present-day view of the area of the tombs in the Early Christian Necropolis (Photo: G. Jové / MNAT Archive).

Vista actual de l'àrea d'enterraments: estructures arquitectòniques suburbanas (1); via romana (2); àrea d'enterraments (3); museu (4) (Foto: G. Jové / Arxiu MNAT).

Vista actual del área de enterramientos: estructuras arquitectónicas suburbanas (1); vía romana (2); área de enterramientos (3); museo (4) (Foto: G. Jové / Archivo MNAT).

Present-day view of the area of the tombs: suburban building structures (1); Roman road (2); burial area (3); museum (4) (Photo: G. Jové / MNAT Archive).

Lauda sepulcral del segle V d'Ampel·li, amb la representació del corder mistic i d'un cràter florit, símbol de Crist com a font de vida eterna. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Manent / Arxiu MNAT).

Lauda sepulcral del siglo V de Ampelio, con la representación del cordero místico y de una cratera florida, símbolo de Cristo como fuente de vida eterna. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Manent / Archivo MNAT).

The 5th-century tombstone of Ampelius depicting the Mystic Lamb and a flowering crater, the symbol of Christ as a source of eternal life. Early Christian Necropolis (Photo: R. Manent / MNAT Archive).

Lauda sepulcral del segle V del Bon Pastor, amb la representació de Crist amb el crismó flanquejat per dos coloms. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

Lauda sepulcral del siglo V del Buen Pastor, con la representación de Cristo con el crismón flanqueado por dos palomas. Necrópolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

5th-century tombstone of the Good Shepherd with a representation of Christ with the Crismon flanked by two doves. Early Christian Necropolis (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Sarcófag dels Lleons del segle III (Foto: Arxiu MNAT).

Sarcófago de los Leones del siglo III (Foto: Archivo MNAT).

3rd-century Sarcophagus of the Lions (Photo: MNAT Archive).

Sarcófag del Pedagog del segle III (Foto: A. Saludes / Arxiu MNAT).

Sarcófago del Pedagog del siglo III (Foto: A. Saludes / Archivo MNAT).

3rd-century Sarcophagus of the Pedagogue (Photo: A. Saludes / MNAT Archive).

Sarcòfag anepígraf dels Pans i els Peixos, de finals del segle III o inicis del segle IV (Foto: R. Cornadó / Aixiu MNAT).

Sarcófago anepígrafo de los Panes y los Peces, de finales del siglo III o inicios del siglo IV (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Anepigraphic sarcophagus of the Loaves and the Fishes from the late 3rd or early 4th centuries (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Sarcòfag de Leucadi, funcionari imperial d'alt rang (*primicerius domesticorum*). Es representen les escenes de Moisès rebent la Llei i el sacrifici d'Isaac. Fou realitzat en un taller de Cartago (Tunísia) al segle V. Necròpolis Paleocristiana (Foto: Aixiu MNAT).

Sarcófago de Leucadio, funcionario imperial de alto rango (*primicerius domesticorum*). Se representan las escenas de Moisés recibiendo la Ley y el sacrificio de Isaac. Fue realizado en un taller de Cartago (Túnez) en el siglo V. Necròpolis Paleocristiana (Foto: Archivo MNAT).

Sarcophagus of Leucadius, a high-ranking imperial functionary (*primicerius domesticorum*). It is decorated with scenes of Moses receiving the Commandments and the sacrifice of Isaac. It was made in a workshop in Carthage (Tunisia) in the 5th century. Early Christian Necropolis (Photo: MNAT Archive).

Frontal de les Orants del segle V. Necròpolis Paleocristiana (Foto: A. Saludes / Arxiu MNAT).

Frontal de las Orantes del siglo V. Necròpolis Paleocristiana (Foto: A. Saludes / Archivo MNAT).

5th-century Frontal of the Prayers. Early Christian Necropolis (Photo: A. Saludes / MNAT Archive).

Sarcòfag dels Apòstols del segle V, realitzat en els tallers de Cartago (Tunísia). Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

Sarcófago de los Apóstoles del siglo V, realizado en los talleres de Cartago (Túnez). Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

5th-century Sarcophagus of the Apostles made in a workshop in Carthage (Tunisia). Early Christian Necropolis (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

LA CRIPTA DELS ENGINYERS

També anomenada cripta de les Roses es troba a uns vint metres als peus de la basílica martirial. Data de mitjan segle IV a mitjan segle V. La planta és de creu grega inscrita en un quadrat de 6,5 m. Tres parets presenten nínxols amb volta (arcosolis) que cobreixen sepulcres de murets. El sostre és de volta d'aresta i sosté el pis superior del que només resta el seu paviment. En aquest pis es devien dur a terme les celebracions funeràries dels difunts enterrats a la cripta (Fotos: G. Jové / Arxiu MNAT -superior i central-; Elperfilbueno -inferior-).

LA CRIPTA DE LOS INGENIEROS

También llamada cripta de las Rosas se encuentra a unos veinte metros a los pies de la basílica martirial. Data de mediados del siglo IV a mediados del siglo V. La planta es de cruz griega inscrita en un cuadrado de 6,5 m. Tres paredes presentan nichos con bóveda (arcosolios) que cubren sepulcros de muretes. El techo es de bóveda de arista y sostiene el piso superior del que sólo queda su pavimento. En este piso se debían llevar a cabo las celebraciones funerarias de los difuntos enterrados en la cripta (Fotos: G. Jové / Archivo MNAT -superior y central-; Elperfilbueno -inferior-).

THE CRYPT OF THE ENGINEERS

Also known as the Crypt of the Roses, it is some twenty metres from the martyrial basilica. Dating from the between the mid-4th and mid-5th centuries, it has a ground plan in the shape of a Greek cross in a 6.5-metre square. Three walls have niches with vaults (*arcosolium*) that cover sepulchres with low walls. The ceiling has a groin vault and supports the upper floor, of which only the paving is preserved. This floor would have been used to hold the funerary celebrations for the deceased laid to rest in the crypt (Photos: G. Jové / MNAT Archive -upper and central-; Elperfilbueno -lower-).

LA NINA D'IVORI

La nina articulada d'ivori (segles III-IV dC) es trobà en un sarcòfag d'una xiqueta d'uns 5 o 6 anys, pesa 90,4 grams i mesura uns 23 cm d'alçada. El seu preu oscil·laria *grosso modo* entre 750 i 1050 denaris de l'època. Si un agricultor hagués comprat aquesta nina hauria hagut de treballar gairebé un mes i mig per pagar-la. Era, doncs, un producte de luxe. El sarcòfag on es trobà la xiqueta amb la nina, era un sepulcre reutilitzat (Foto nina: R. Cornadó / Arxiu MNAT; foto nina vestida (recreació ideal): Anxiu MBT; foto sepulcre: G. Jové/Arxiu MNAT).

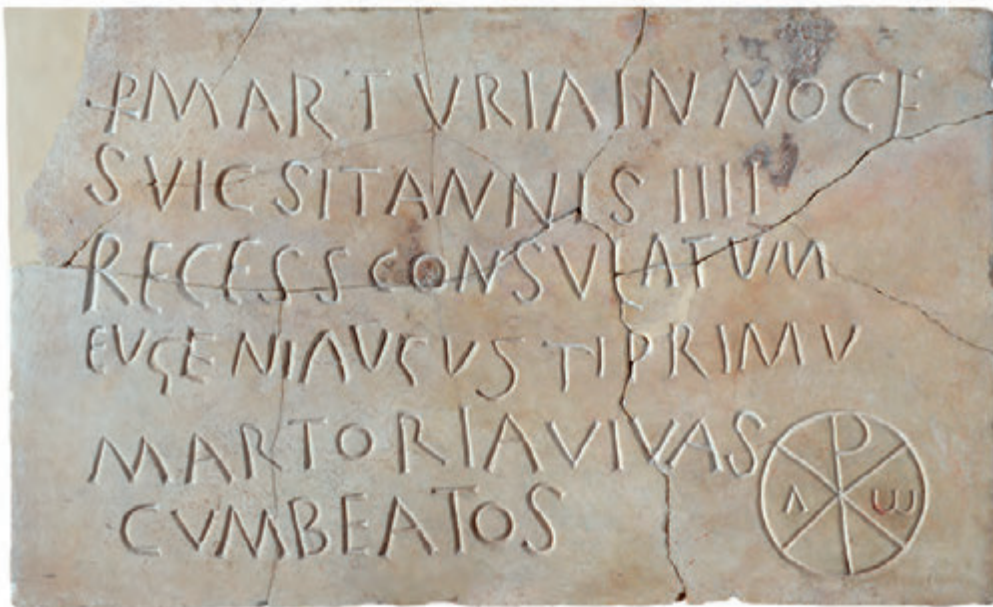
LA MUÑECA DE MARFIL

La muñeca articulada de marfil (siglos III-IV d.C.), se encontró en un sarcófago de una niña de unos 5 o 6 años, pesa 90,4 gramos y mide unos 23 cm de altura. Su precio oscilaría *grosso modo* entre 750 y 1050 denarios de la época. Si un agricultor hubiera comprado esta muñeca tendría que haber trabajado alrededor de un mes y medio para pagarla. Era, pues, un producto de lujo. El sarcófago donde fue hallada la niña con la muñeca, era un sepulcro reutilizado (Foto muñeca: R. Cornadó / Archivo MNAT; foto muñeca vestida (recreación ideal): Archivo MBT; foto sepulcro: G. Jové/ Archivo MNAT).

THE IVORY DOLL

This articulated ivory doll (3rd-4th centuries) was found in the sarcophagus of a small girl who died at the age of 5 or 6. It weighs 90.4 grams and is about 23 cm long and would have cost between 750 and 1050 denarii of the period. A farmer, for example, would have had to work approximately a month and a half to earn enough to buy it. It was, therefore, a luxury item. (Photo of doll: R. Cornadó / MNAT Archive; photo of dressed doll (ideal recreation): MBT Archive; photo of tomb: G. Jové / MNAT Archive).

Làpida funerària dedicada a Marturia, una xiqueta morta l'any 393. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Anxiu MNAT).

Lápida funeraria dedicada a la niña Marturia, muerta en el año 393. Necròpolis Paleocristiana (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Tombstone dedicated to the child Marturia who died in 393. Early Christian Necropolis (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Sivella visigòtica trobada a la Necròpolis. És un dels elements que determinen l'activitat del cementiri fins entrada l'època visigoda (Foto: R. Cornadó / Anxiu MNAT).

Hebilla visigòtica hallada en la Necròpolis. Es uno de los elementos que determinan la actividad del cementerio hasta entrada la época visigoda (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Visigothic belt buckle found in the Necropolis. It is one of the items that demonstrates the cemetery was in use until the Visigoth period (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Model 3D de la basílica martirial dissenyat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC) i el Museu Bíblic Tarraconense (MBT), i elaborat per la Unitat de Documentació Gràfica de l'ICAC. Tomba martirial (1); cripta dels Arcs (2).

Modelo 3D de la basílica martirial diseñado por el Instituto Catalán de Arqueología Clásica (ICAC) y el Museo Bíblico Tarraconense (MBT), y elaborado por la Unidad de Documentación Gráfica del ICAC. Tumba martirial (1); cripta de los Arcos (2).

3D model of the martyrial basilica. It was designed by the Catalan Institute of Classical Archaeology (ICAC) and the Tarraconense Biblical Museum (MBT) and was built by the ICAC Graphic Documentation Unit. Martyrial tomb (1); crypt of the Arches (2).

11 EL SANTUARI DE SANT FRUCTUÓS: LA BASÍLICA MARTIRIAL

La basílica, de proporcions àuries, tenia una longitud d'uns 39 m x 18,50 m d'amplada. Presentava tres naus i absis semicircular flanquejat per dos mausoleus que devien acomplir funcions de sagristia. La part soterrània d'un d'aquests mausoleus encara és visible. És la «cripta funerària dels Arcs». Altres mausoleus també s'annexaven a la fàbrica. El temple posseïa transsepte i un contraabsis que albergava una tomba privilegiada. Als seus peus es trobava un nàrtex (vestíbul) i al sud-est un baptisteri de planta quadrangular. La pavimentació de la basílica cobria un bon nombre d'enterraments. Alguns d'aquests existien abans de construir l'església i altres foren posats un cop construïda. Eren assenyalats a terra del temple amb laudes sepulcral, fetes de pedra o mosaic.

A l'interior de l'absis s'ubicaria l'altar eucarístic sobre la sepultura dels màrtirs. L'espai del transsepte restava separat de les naus per una barana o cancell on estaria situada una inscripció memorial dedicada als màrtirs i de la que conservem un fragment trobat per l'arqueòleg Mn. Joan Serra Vilaró. Tanmateix, per les característiques de la peça, és més versemblant que el fragment fos part de l'ara de l'altar. La basílica devia ser un destí de peregrinació en un context de gran fervor pel culte als màrtirs. A Hispània, el mateix procés es documenta, entre altres ciutats, a València amb el màrtir Vicenç i a Mèrida amb la màrtir Eulàlia. La basílica, cal datar-la en la segona meitat del segle IV i perdurà fins a finals del segle VI o inicis del segle VII, moment en què la seva funció de pelegrinatge devia desaparèixer en favor de l'amfiteatre, on s'erigí una basílica martirial a l'arena. Les relíquies dels màrtirs, ubicades a la basílica martirial del Francolí, devien traslladar-se a la catedral erigida a l'acròpoli de la ciutat. Mn. Serra, quan va excavar la basílica, va trobar la tomba martirial buida, fet que suggereix aquesta hipotètica translació.

11 EL SANTUARIO DE SAN FRUCTUOSO: LA BASÍLICA MARTIRIAL

La basílica, de proporciones áureas, tenía una longitud de unos 39 m x 18,50 m de anchura. Presentaba tres naves y ábside semicircular flanqueado por dos mausoleos que debían cumplir funciones de sacristía. La parte subterránea de uno de estos mausoleos todavía está visible. Es la «cripta funeraria de los Arcos». Otros mausoleos también se anexaban a la fábrica. El templo poseía transepto y un contraábside que albergaba una tumba privilegiada. A sus pies se encontraba un nártex (vestíbulo) y al sudeste un baptisterio de planta cuadrangular. La pavimentación de la basílica cubría un buen número de enterramientos. Algunos de estos existían antes de construir la iglesia y otros fueron colocados una vez construida. Eran señalados en el suelo del templo con laudas sepulcrales, hechas de piedra o mosaico.

En el interior del ábside se ubicaría el altar eucarístico sobre la sepultura de los mártires. El espacio del transepto quedaba separado de las naves por una baranda o cancel donde estaría situada una inscripción memorial dedicada a los mártires y de la que conservamos un fragmento encontrado por el arqueólogo Mn. Joan Serra Vilaró. Sin embargo, por las características de la pieza, es más verosímil que el fragmento fuera parte del ara del altar. La basílica debía ser un destino de peregrinación en un contexto de gran fervor por el culto a los mártires. En Hispania, el mismo proceso se documenta, entre otras ciudades, en Valencia con el mártir Vicente y en Mérida con la mártir Eulalia. La basílica, conviene datarla en la segunda mitad del siglo IV y perduró hasta finales del siglo VI o inicios del siglo VII, momento en que su función de peregrinaje debía desaparecer en favor del anfiteatro, en el cual se erigió una basílica martirial en la arena. Las reliquias de los mártires, ubicadas en la basílica martirial del Francolí, debían trasladarse a la catedral erigida en la acrópolis de la ciudad. Mn. Serra, cuando excavó la basílica, encontró la tumba martirial vacía, hecho que sugiere esta hipotética traslación.

11 THE SHRINE OF SAINT FRUCTUOSUS: THE MARTYRIAL BASILICA

The basilica, of a unique proportions, was some 39 metres long and 18.5 metres wide. It comprised three naves and a semi-circular apse flanked by two mausoleums that would have served as a sacristy. The underground part of one of these mausoleums, the «Funerary Crypt of the Arches», can still be seen. Other mausoleums adjoined the stone work. The temple had a transept and a counter-apse that housed a high-status tomb. At its feet there was a narthex or vestibule and to the southeast a baptistry with a quadrangular ground plan. Below the floor of the basilica there was a large number of tombs. Some of them had been there before the church was built and others were placed there later. They were indicated on the floor of the temple with stone or mosaic tombstones.

Inside the apse there would have been a Eucharistic altar above the sepulchre of the martyrs. The space of the transept was separated from the naves by a rail or a screen where there would have been a memorial inscription dedicated to the martyrs, of which we have a fragment found by the archaeologist Monsignor Joan Serra Vilaró. However, judging from the features of the piece, it is more likely to have been part of the altar. The basilica would have been a place of pilgrimage in a context of great fervour for the cult of the martyrs. The same process is documented in other towns in Hispania, including Valencia, with the martyr Vincent, and Mérida, with the martyr Eulalia. We can date the basilica to the second half of the 4th century and it would have survived until the late 6th or early 7th century. At this time, it would have lost its status as a place of pilgrimage in favour of the amphitheatre, where a martyrial basilica was built in the arena. The relics of the martyrs may have been moved from the martyrial basilica of the Francolí to the cathedral built on the acropolis of the town. When he excavated the basilica, Monsignor Serra found the martyrs' tomb empty, a fact that supports this hypothetical transfer of the relics.

Planta de la basílica de Sant Fructuós sobre foto aèria actual (planimetria de Jordi López. Base cartogràfica propietat de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Composició UDG / ICAC).

Planta de la basílica de San Fructuoso sobre foto aèria actual (planimetría de Jordi López. Base cartográfica propiedad del Instituto Cartográfico y Geológico de Cataluña. Composición UDG / ICAC).

Ground plan of the basilica of Saint Fructuosus superimposed on a modern aerial photo (planimetry by Jordi López. Cartographic base property of the Cartographic and Geological Institute of Catalonia. Composition UDG / ICAC).

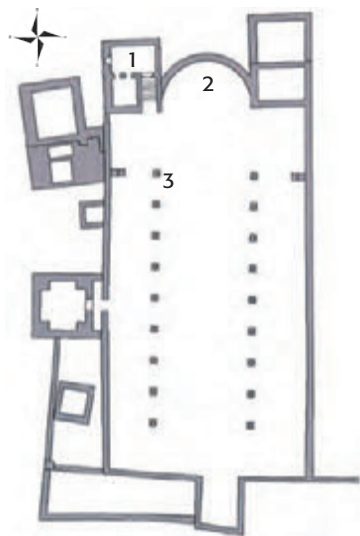
1

2

3

Ubicació de l'absis, de la sepultura número 40 (lauda d'Optimus) i de la cripta dels Arcs (Foto 1: J.M. Macias; fotos 2 i 3: Arxiu MNAT i planimetria base de Jordi López).

Ubicación del ábside, de la sepultura número 40 (lauda de Optimus) y de la cripta de los Arcos (Foto 1: J.M. Macias; fotos 2 y 3: Archivo MNAT y planimetría base de Jordi López).

Location of the apse, Tomb 40 (tombstone of Optimus) and the Crypt of the Arches (Photo 1: J.M. Macias; Photos 2 and 3: MNAT Archive and planimetry base by Jordi López).

Fragment d'inscripció memorial (segles IV-V), dedicada als protomàrtirs tarraconenses: [*Memoria (?) Fru*]ctuosi Au[gurii et Eulogii] (R. Cornadó / Arxiu MNAT) i restitució ideal segons Andreu Muñoz basada en la proposta de Mn. Joan Serra Vilaró (dibuix de Josep M. Brull il·luminat per Jordi Ll. Rovira).

Fragmento de inscripción memorial (siglos IV-V), dedicada a los protomártires tarraconenses: [*Memoria (?) Fru*]ctuosi Au[gurii et Eulogii] (R. Cornadó / Archivo MNAT) y restitución ideal según Andreu Muñoz basada en la propuesta de Mn. Joan Serra Vilaró (dibujo de Josep M.ª Brull iluminado por Jordi Ll. Rovira).

Fragment of a memorial inscription (4th-5th centuries) dedicated to the Tarraconense protomartyrs: [*Memoria (?) Fru*]ctuosi Au[gurii et Eulogiusi] (R. Cornadó / MNAT Archive) and hypothetical reconstruction according to Andreu Muñoz based on the proposal by Monsignor Joan Serra Vilaró (drawing by Josep M. Brull illuminated by Jordi Ll. Rovira).

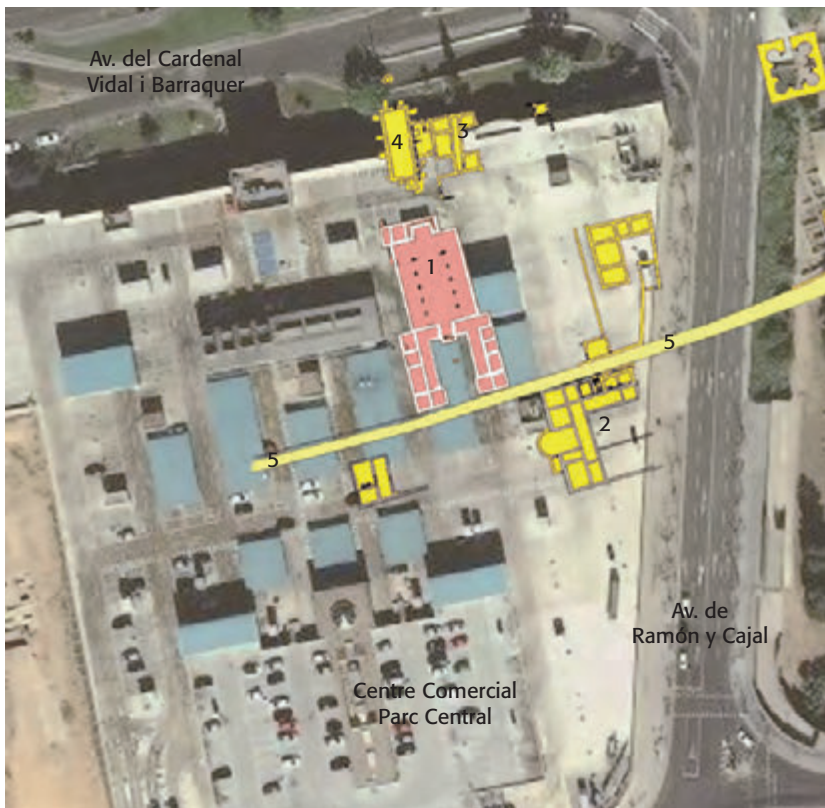

Restitució ideal de l'interior de la basílica de Sant Fructuós a la Necròpolis, al segle V segons Andreu Muñoz (dibuix de Josep M. Brull il·luminat per Jordi LL. Rovira).

Restitución ideal del interior de la basílica de San Fructuoso en la Necrópolis en el siglo V según Andreu Muñoz (dibujo de Josep M.ª Brull iluminado por Jordi LL. Rovira).

Hypothetical reconstruction of the interior of the basilica of Saint Fructuosus in the necropolis in the 5th century, according to Andreu Muñoz (drawing by Josep M. Brull illuminated by Jordi LL. Rovira).

Planta de la basílica de la beata *Thecla* i entorn sobre foto aèria actual (planimetria de Josep M. Macias *et alii* 2007). La basílica fou excavada per l'arqueòleg Jordi López l'any 1994. Base cartogràfica propietat de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Composició UDG / ICAC). Basílica (1); vil·la (2); dependències agrícoles i industrials (3); dipòsit (4); via (5).

Planta de la basílica de la beata *Thecla* i entorn sobre foto aèria actual (planimetria de Josep M.ª Macias *et alii* 2007). La basílica fue excavada por el arqueólogo Jordi López en el año 1994. Base cartográfica propiedad del Instituto Cartográfico y Geológico de Cataluña. Composición UDG / ICAC). Basílica (1); villa (2); dependencias agrícolas e industriales (3); depósito (4); vía (5).

Ground plan of the basilica of the bea-
tified *Thecla* and its surroundings su-
perimposed on a modern aerial photo
(planimetry by J.M. Macias *et alii*
2007). The basilica was excavated by
the archaeologist Jordi López in 1994.
Cartographic base property of the Car-
tographic and Geological Institute of Ca-
talonia. Composition UDG/ICAC). Basílica
(1); villa (2); agricultural and industrial
facilities (3); deposit (4); road (5).

12 EL SANTUARI DE SANT FRUCTUÓS: LA BASÍLICA DE LA BEATA *THECLA*

Aquesta basílica funerària data de la primera meitat del segle V i estava situada, pràcticament, al davant d'una vil·la-palau, construïda a la segona meitat del segle IV i coetània en el temps a aquesta església. Una via romana unia la basílica de la «beata *Thecla*», la vil·la-palau i la basílica martirial de Sant Fructuós. La distància entre les dues basíliques era de menys de 200 metres.

Prop de la basílica també es documenten diferents dependències agràries. Està orientada a l'est i és un edifici de tres naus i transsepte, amb absis quadrangular i espai funerari als peus. També està precedida per un atri amb estances perimetrals. Les seves mesures són de 24 m x 15,20 m (basílica) i de 20,75 m x 17,50 m (atri). A l'absis es trobava l'espai del santuari amb la taula d'altar. Al seu costat septentrional se li afegeixen una sagristia i una dependència per a la conservació dels objectes de culte.

A l'interior del conjunt s'han pogut documentar unes 160 sepultures. Els cadàvers exhumats són, principalment, adults i pertanyen als dos sexes. La tipologia de les sepultures és variada però senzilla, i no s'ha trobat cap tipus de senyalització. Tanmateix, és possible que les tombes estiguessin sepultades amb epitafis sobre el paviment. Únicament, una làpida recuperada durant les intervencions arqueològiques documenta l'enterrament d'una beata anomenada *Thecla*, verge consagrada a Crist, d'origen egipci que va morir als 77 anys. La basílica va perdurar fins a finals del segle V. Desconeixem qui va ser el promotor d'aquesta basílica i si aquesta església formava part d'un monestir com s'ha arribat a suggerir. Es planteja la doble possibilitat que fos obra d'un *dominus* que va fer donació del temple i les seves propietats a una comunitat eclesial.

12 EL SANTUARIO DE SAN FRUCTUOSO: LA BASÍLICA DE LA BEATA *THECLA*

Esta basílica funeraria data de la primera mitad del siglo V y estaba situada, prácticamente, delante de una villa palacio, construida en la segunda mitad del siglo IV y coetánea en el tiempo con esta iglesia. Una vía romana unía la basílica de la «beata *Thecla*», la villa palacio y la basílica martirial de San Fructuoso. La distancia entre las dos basílicas era de menos de 200 metros.

Cerca de la basílica también se documentan diferentes dependencias agrarias. Está orientada al este y es un edificio de tres naves y transepto, con ábside cuadrangular y espacio funerario a los pies. También está precedida por un atrio con estancias perimetrales. Sus dimensiones son de 24 m x 15,20 m (basílica) y de 20,75 m x 17,50 m (atrio). En el ábside se encontraba el espacio del santuario con la mesa del altar. A su lado septentrional se le añaden una sacristía y una dependencia para la conservación de los objetos de culto.

En el interior del conjunto se han podido documentar unas 160 sepulturas. Los cadáveres exhumados son, principalmente, adultos y pertenecen a los dos sexos. La tipología de las sepulturas es variada pero sencilla, y no se ha encontrado ningún tipo de señalización. Con todo, es posible que las tumbas estuvieran señalizadas con epitafios sobre el pavimento. Únicamente, una lápida recuperada durante las intervenciones arqueológicas documenta el enterramiento de una beata llamada *Thecla*, virgen consagrada a Cristo, de origen egipcio que murió a los 77 años. La basílica perduró hasta finales del siglo V. Desconocemos quién fue el promotor de esta basílica y si esta iglesia formaba parte de un monasterio como se ha llegado a sugerir. Se plantea la doble posibilidad de que fuera obra de un *dominus* que hizo donación del templo y sus propiedades a una comunidad eclesial.

12 THE SHRINE OF SAINT FRUCTUOSUS: THE BASILICA OF THE BEATIFIED *THECLA*

This funerary basilica dates from the first half of the 5th century and was situated almost opposite a villa-palace built in the second half of the 4th century and contemporary with this church. A Roman road linked the basilica of the «beatified *Thecla*», the villa-palace and the martyrial basilica of Saint Fructuosus. Less than two hundred metres separated the two basilicas.

Various agricultural facilities are also documented nearby. The basilica faced east and consisted of three naves and a transept, with a quadrangular apse and a funerary area. It was also preceded by an atrium with perimetric rooms. The measurements are 24 m x 15.20 m (basilica) and 20.75 m x 17.50 m (atrium). The apse contained the sanctuary area with the altar table. On its northern side there was an adjoining sacristy and a room in which to keep the liturgical objects.

A total of 160 tombs has been documented inside the complex. The exhumed bodies were mainly of adults and of both sexes. The types of grave varied, although they were generally simple and with no inscription. It is also possible that the tombs were indicated by epitaphs on the paving. A single tombstone was found during the excavation of the tomb of a beatified woman of Egyptian origin called *Thecla*, a virgin devoted to Christ, who died at the age of 77. The basilica was in use until the end of the 5th century. We do not know who the promotor of this basilica was or whether it formed part of a monastery, as some have suggested. A twin hypothesis is proposed that it was built by a *dominus* who donated the church and his properties to an ecclesiastical community.

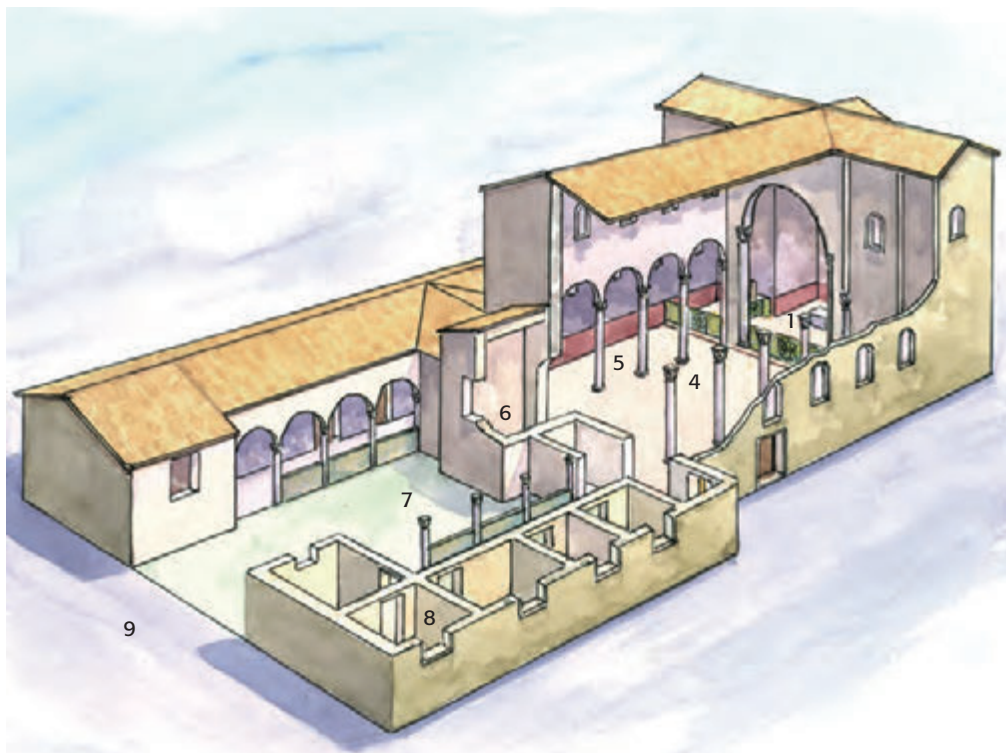

Vista aèria de la basílica de la beata *Thecla* (Foto: A. Rifà). Espai de l'altar (1); sagristies (2-3); nau central amb enterraments (4); nau lateral amb enterraments (5); espai funerari privilegiat (6); atri (7); dependències (8); via romana (9).

Vista aérea de la basílica de la beata *Thecla* (Foto: A. Rifà). Espacio del altar (1); sacristías (2-3); nave central con enterramientos (4); nave lateral con enterramientos (5); espacio funerario privilegiado (6); atrio (7); dependencias (8); vía romana (9).

Aerial view of the basilica of the beatified *Thecla* (Photo A. Rifà). Area of the altar (1); sacristies (2-3); central nave with tombs (4); lateral nave with tombs (5); privileged funerary area (6); atrium (7); rooms (8); Roman road (9).

Reconstrucció ideal de la basílica segons Jordi López (dibuix de Josep M. Brull, il·luminat per Jordi Ll. Rovira a partir de la infografia de Josep M. Puche). Els números de la figura corresponen a la numeració de la pàgina anterior.

Reconstrucción ideal de la basílica según Jordi López (dibujo de Josep M. Brull, iluminado por Jordi Ll. Rovira a partir de la infografía de Josep M. Puche). Los números de la figura corresponden a la numeración de la página anterior.

Hypothetical reconstruction of the basilica according to Jordi López (drawing by Josep M. Brull, illuminated by Jordi Ll. Rovira based on the infographics of Josep M. Puche). The numbers of the figure correspond to the numbering on the previous page.

Vista exterior del conjunt de Centelles
(Foto: Arxiu MNAT).

Vista exterior del conjunto de Centelles
(Foto: Archivo MNAT).

Exterior view of the Centelles complex
(Photo: MNAT Archive).

13 CONJUNT TARDOROMÀ DE CENTCELLES

Entre les estructures de la vil·la romana de Centcelles (Constantí), a 6 km de Tàrraco, direcció *Ilerda* (Lleida), es documenta una gran sala de planta circular (amb quatre fornícules) rematada per una cúpula decorada amb mosaics paleocristians (finals del segle IV o inicis del segle V). És una de les mostres més impressionants de l'art paleocristià hispànic.

El seu esquema compositiu bàsic està format per tres franges concèntriques i un medalló zenital. A la franja inferior apareixen escenes de cacera de cérvols, en les que participa el *dominus* de la vil·la i els seus convidats. A la següent, s'inscriuen escenes bíbliques salvífiques. A la superior, s'alternen quatre escenes de personatges entronitzats, no identificats, amb quatre escenes amb les personificacions de les estacions de l'any. Del medalló zenital només es conserven dos rostres. Molt probablement, tant el tema de la cacera com el de les estacions participen d'una significació escatològica cristiana.

El tambor de la cúpula estava estucat i decorat amb pintures. Encara s'aprecien alguns motius com un grup de cases, un bust d'una dona jove, antílops i temes geomètrics.

Desconeixem la titularitat i funcionalitat de la construcció. Alguns investigadors la identifiquen com un gran mausoleu, altres com una gran sala de recepció de la vil·la i altres com un edifici de culte cristià. Una nova teoria proposa que formava part de la caserna del general Asteri que, l'any 420, va establir les seves tropes a Tàrraco. Sigui com sigui, no hi ha dubte que el comitent fou un personatge cristià, ric i il·lustrat, que s'interessà per desplegar un projecte iconogràfic revestit d'una gran subtileza teològica.

13 CONJUNTO TARDORROMANO DE CENTCELLES

Entre las estructuras de la villa romana de Centcelles (Constantí), a 6 km de Tarraco, dirección *Ilerda* (Lleida), se documenta una gran sala de planta circular (con cuatro hornacinas) rematada por una cúpula decorada con mosaicos paleocristianos (finales del siglo IV o inicios del siglo V). Es una de las muestras más impresionantes del arte paleocristiano hispánico.

Su esquema compositivo básico está formado por tres franjas concéntricas y un medallón cenital. En la franja inferior aparecen escenas de cacería de ciervos, en las que participa el *dominus* de la villa y sus invitados. En la siguiente se inscriben escenas bíblicas salvíficas. En la superior, se alternan cuatro escenas de personajes entronizados, no identificados, con cuatro escenas con las personificaciones de las estaciones del año. Del medallón cenital sólo se conservan dos rostros. Muy probablemente, tanto el tema de la cacería como el de las estaciones participan de una significación escatológica cristiana.

El tambor de la cúpula estaba estucado y decorado con pinturas. Todavía se aprecian algunos motivos como un grupo de casas, un busto de una mujer joven, antílopes y temas geométricos.

Desconocemos la titularidad y funcionalidad de la construcción. Algunos investigadores la identifican como un gran mausoleo, otros como una gran sala de recepción de la villa y otros como un edificio de culto cristiano. Una nueva teoría propone que formaba parte del cuartel del general Asterio que, en el año 420, estableció sus tropas en Tarraco. Sea como fuere, no hay duda que el comitente fue un personaje cristiano, rico e ilustrado, que se interesó por desplegar un proyecto iconográfico revestido de una gran sutileza teológica.

13 THE LATE-ROMAN COMPLEX OF CENTCELLES

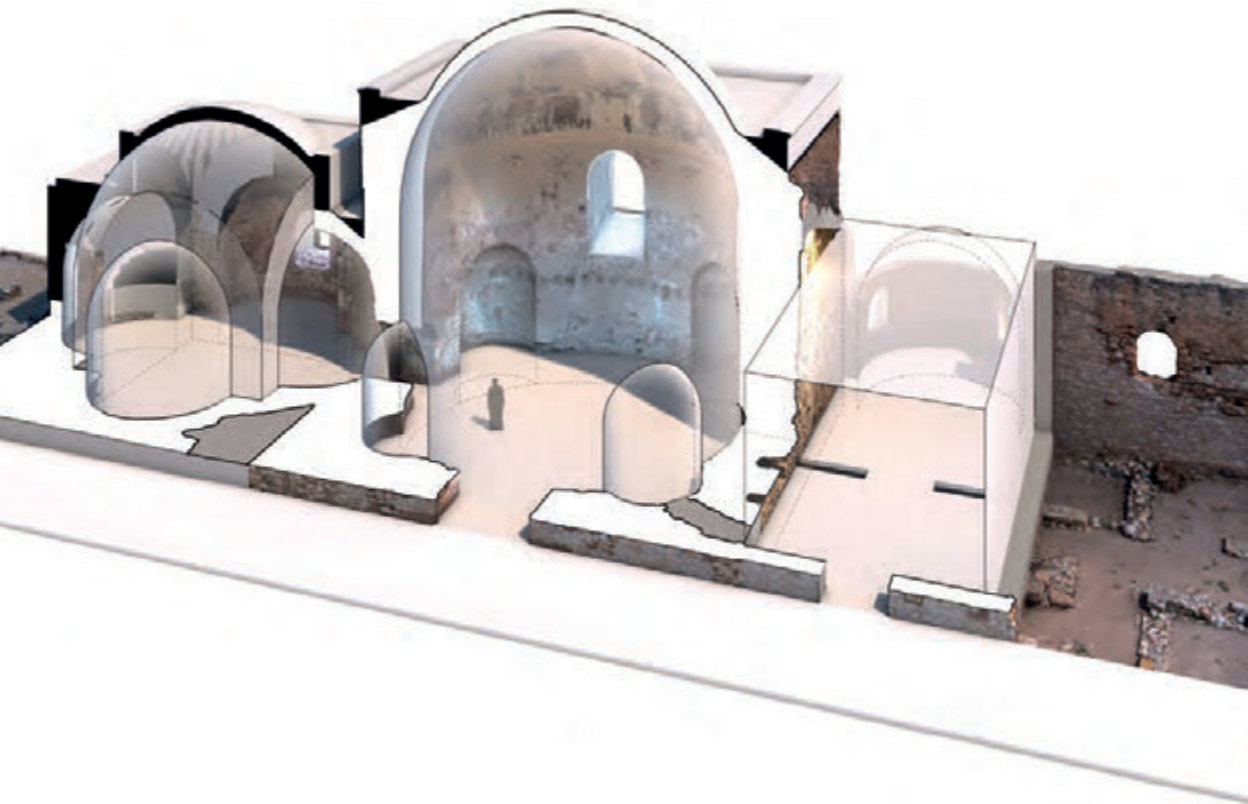
Among the structures of the Roman villa of Centcelles (Constantí), 6 km from Tarraco in the direction of *Ilerda* (Lleida), there is a large circular room (with four niches) crowned by a dome decorated with early-Christian mosaics (late 4th or early 5th centuries). It is one of the most impressive examples of Hispanic early-Christian art.

Its basic compositional scheme consists of three concentric bands and a zenithal medallion. On the lower band there are deer-hunting scenes in which the *dominus* of the villa and his guests are taking part. On the next band there are salvific biblical scenes. The top band has four scenes of unidentified enthroned persons that alternate with personifications of the seasons of the year. Two faces are preserved on the zenithal medallion. Both the hunting and the seasonal themes have a Christian scatological significance.

The tambour of the dome was stuccoed and decorated with paintings. It is still possible to make out some of the motifs, such as a group of houses, a bust of a young woman, antelopes and geometric themes.

We do not know who owned the building or what its function was. Some researchers identify it as a grand mausoleum, others as the large reception room of the villa, and others as a place of Christian worship. A recent theory hypothesises that it was part of the military barracks of General Asterius who, in the year 420, quartered his troops in Tarraco. Whatever the case, the person who had it built was a Christian, was rich and cultured, and wished to create an iconographic project of great theological subtlety.

Restitució arquitectònica sobre aixecament
fotogramètric de la vil·la de Centelles.
(F. Gris; J.A. Remolà / Arxiu MNAT).

Restitución arquitectónica sobre alzado
fotogramétrico de la villa de Centelles
(F. Gris; J.A. Remolà / Archivo MNAT).

Hypothetical reconstruction superimposed
over a photogrammetric elevation
of the villa of Centelles (F. Gris; J.A.
Remolà / MNAT Archive).

Vista interior de la sala de planta central amb els mosaics (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

Vista interior de la sala de planta central con los mosaicos (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Interior view of the central room with the mosaics (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

LOCALITZACIÓ DE LES ESCENES DE LA CÚPULA

1. Escena de cacera.
2. Escena no conservada.
3. Adam i Eva (?).
4. Daniel a la fossa dels lleons.
5. Sacrifici d'Isaac (?).
6. Petició de la mà de Rebeca per a Isaac o Tobies i Rafael (?).
7. Jonàs sota la carabassera.
8. Jonàs al ventre del monstre marí (?).
9. Jonàs llançat al mar.
10. Representació del Bon Pastor.
11. Arca de Noè.
12. Els tres joves negant-se a adorar l'estàtua de Nabucodonosor o més bé els tres Mags davant Herodes.
13. La resurrecció de Llàtzer.
14. Els tres joves al forn de Babilònia.
- 15-17. Escenes no conservades.
- 18-21. Personatges entronitzats.
- 22-25. Figuracions de les estacions, tardor (22); primavera(24).
26. Dos rostres indeterminats.

LOCALIZACIÓN DE LAS ESCENAS DE LA CÚPULA

1. Escena de cacería.
2. Escena no conservada.
3. Adán y Eva (?).
4. Daniel en la fosa de los leones.
5. Sacrificio de Isaac (?).
6. Petición de la mano de Rebeca para Isaac o Tobías y Rafael (?).
7. Jonás bajo la calabacera.
8. Jonás en el vientre del monstruo marino (?).
9. Jonás lanzado al mar.
10. Representación del Buen Pastor.
11. Arca de Noé.
12. Los tres jóvenes negándose a adorar la estatua de Nabucodonosor o más bien los tres Magos ante Herodes.
13. La resurrección de Lázaro.
14. Los tres jóvenes en el horno de Babilonia.
- 15-17. Escenas no conservadas.
- 18-21. Personajes entronizados.
- 22-25. Figuraciones de las estaciones, otoño (22); primavera (24).
26. Dos rostros indeterminados.

LOCATION OF THE SCENES ON THE CUPOLA

1. Hunting scene.
2. Scene not preserved.
3. Adam and Eve (?).
4. Daniel in the lions' den.
5. The sacrifice of Isaac (?).
6. Isaac or Tobias and Raphael asking for the hand of Rebecca (?).
7. Jonas under the gourd.
8. Jonas in the belly of the sea monster (?).
9. Jonas thrown into the sea.
10. Representation of the Good Shepherd.
11. Noah's Ark.
12. The three youths refusing to bow down before the statue of Nebuchadnezzar or perhaps the Three Magi before Herod.
13. The resurrection of Lazarus.
14. The three youths thrown into the furnace in Babylon.
- 15-17. Scenes not preserved.
- 18-21. Enthroned persons.
- 22-25. Figurations of the seasons, autumn (22); spring (24).
26. Two indeterminate faces.

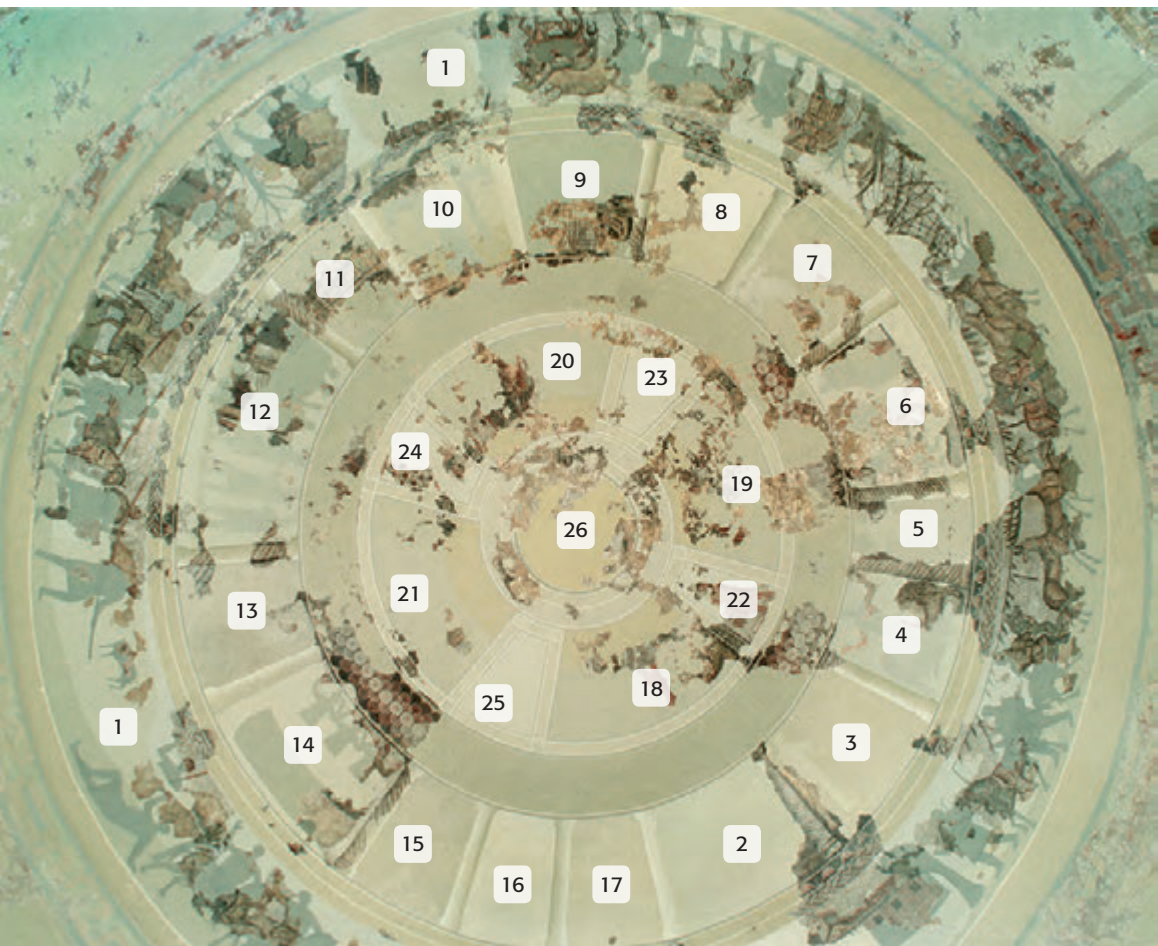

Foto base de la cúpula:
R. Cornadó / Aixiu MNAT.

Foto base de la cúpula:
R. Cornadó / Archivo MNAT.

Photo of the base of the dome:
R. Cornadó / MNAT Archive.

Detall d'una escena de cacera (Foto: R. Cornadó / Arxiu MNAT).

Detalle de una escena de cacería (Foto: R. Cornadó / Archivo MNAT).

Part of a hunting scene (Photo: R. Cornadó / MNAT Archive).

Escena del profeta Daniel a la fossa dels leons (Foto: A. Saludes / Arxiu MNAT).

Escena del profeta Daniel en la fosa de los leones (Foto: A. Saludes / Archivo MNAT).

Scene of the prophet Daniel in the lions' den (Photo: A. Saludes / MNAT Archive).

Detall de l'escena del profeta Jonàs llançat al mar (Foto: A. Saludes / Arxiu MNAT).

Detalle de la escena del profeta Jonás lanzado al mar (Foto: A. Saludes / Archivo MNAT).

Part of the scene of the prophet Jonas being thrown into the sea (Photo: A. Saludes / MNAT Archive).

Detall dels Tres Hebreus (Ananies, Azariés i Misael) al forn de Babilònia (Foto: A. Saludes / Arxiu MNAT).

Detalle de los Tres Hebreos (Ananías, Azarías y Misael) en el horno de Babilonia (Foto: A. Saludes / Archivo MNAT).

Part of the scene of the Three Hebrew (Hananiah, Azariah and Mishael) men in the furnace of Babylon (Photo: A. Saludes / MNAT Archive).

URNA DEL BISBE CEBRIÀ

Urna funerària de l'any 1460 a l'absis de la Catedral del bisbe Cebrià (finals del s. VII). Es documenten en el seu interior, com a mínim, cinc individus. L'epitafi sembla ser una còpia del text de la lauda original visigòtica. La datació de ¹⁴C/radiocarboni sobre dues mostres òssies de l'interior de l'urna donaren una cronologia entre el primer quart del s. V i la segona meitat del segle VI. És indicatiu de l'activitat funerària en aquest període a l'àrea de la Catedral (Foto: J.M. Macias).

URNA DEL OBISPO CIPRIANO

Urna funerària del año 1460 en el ábside de la Catedral del obispo Cipriano (finales del s. VII). Se documentan en su interior, como mínimo, cinco individuos. El epitafio parece ser una copia del texto de la lauda original visigótica. La datación del ¹⁴C/radiocarbono sobre dos muestras óseas del interior de la urna dieron una cronología entre el primer cuarto del siglo V y la segunda mitad del siglo VI. Es indicativo de la actividad funerària en este período en el área de la Catedral (Foto: J.M.ª Macias).

THE URN OF BISHOP CYPRIAN

Funerary urn containing the remains of Bishop Cyprian (late 7th century) from the year 1460 in the apse of the cathedral. The remains of at least five individuals are documented in the urn. The epitaph appears to be a copy of the text on the original Visigothic tombstone. The ¹⁴C/radiocarbon dating of two bone samples from inside the urn give a chronology of between the first quarter of the 5th century and the second half of the 6th century. It is indicative of the funerary activity during this period in the Cathedral area (Photo: J.M. Macias).

14 L'ESGLÉSIA DE TÀRRACO EN ÈPOCA VISIGODA

L'any 475 es va produir la incorporació de la Tarraconense al regne visigot de Tolosa, i l'any 476 la fi de l'Imperi romà d'Occident. L'Església de Tàrraco va viure sense traumes aquesta transició històrica, tot i que el regne visigot professava l'arrianisme. Es va reforçar l'autoritat metropolitana del bisbe, les relacions amb Roma i es va intensificar la dinamització de l'activitat conciliar. També va desenvolupar, a partir del segle VI, importants projectes constructius en el complex episcopal i catedralici i a l'amfiteatre amb la construcció d'una basílica.

L'any 585 la ciutat fou, circumstancialment, l'escenari de l'assassinat d'Hermenegild, fill del rei Leovigild. Hermenegild, convertit al catolicisme s'havia sublevat contra el seu pare. Causes polítiques i religioses es combinaren en el seu alçament i foren també les que motivaren la seva mort. L'Església l'elevà als altars mil anys després del seu decés. L'any 589, es va produir la conversió al catolicisme del seu germà, el rei Reccared, i de la noblesa visigòtica.

Durant el segle VII, Tàrraco continuarà sent una important ciutat hispànica i una notable seu metropolitana, malgrat l'intrusisme de la monarquia visigoda en els afers eclesiàstics de la Província. A inicis del segle VIII, amb la incursió àrab i berber, la ciutat entrarà en un procés de decadència i abandonament del que coneixem molt poca cosa. Determinades evidències ens permeten inferir que, tot i la possibilitat que Tarragona tingués una situació de seu vacant (sense bisbe), devia existir una població cristiana reduïda (mossàrab). Aquesta romangué sota la influència de l'administració islàmica, mantenint costums i creences amb l'assistència d'un cert cos clerical i amb alguns espais de culte que encara conservarien part de les relíquies martirials. En el segle IX, amb la intensificació del procés d'islamització, la ciutat entraria en una fase d'accelerat abandonament apuntat tant per les fonts escrites islàmiques com per les cristianes.

En el año 475 se produjo la incorporación de la Tarraconense al reino visigodo de Tolosa, y en el año 476 el fin del Imperio romano de Occidente. La Iglesia de Tarraco vivió sin traumas esta transición histórica, aunque el reino visigodo profesaba el arrianismo. Se reforzó la autoridad metropolitana del obispo, las relaciones con Roma y se intensificó la dinamización de la actividad conciliar. También desarrolló, a partir del siglo VI, importantes proyectos constructivos en el complejo episcopal y catedralicio y en el anfiteatro con la construcción de una basílica.

En el año 585 la ciudad fue, circunstancialmente, el escenario del asesinato de Hermenegildo, hijo del rey Leovigildo. Hermenegildo, convertido al catolicismo, se había sublevado contra su padre. Causas políticas y religiosas se combinaron en su alzamiento y fueron también las que motivaron su muerte. La Iglesia lo elevó a los altares mil años después de su deceso. En el año 589, se produjo la conversión al catolicismo de su hermano, el rey Recaredo, y de la nobleza visigótica.

Durante el siglo VII, Tarraco continuará siendo una importante ciudad hispánica y una notable sede metropolitana, a pesar del intrusismo de la monarquía visigoda en los asuntos eclesiásticos de la Provincia. A inicios del siglo VIII, con la incursión arabe, la ciudad entrará en un proceso de decadencia y abandono del que conocemos muy poca cosa. Determinadas evidencias nos permiten inferir que, incluso con la posibilidad de que Tarragona tuviera una situación de sede vacante (sin obispo), debía existir una población cristiana reducida (mozárabe). Esta permaneció bajo la influencia de la administración islámica, manteniendo costumbres y creencias con la asistencia de un cierto cuerpo clerical y con algunos espacios de culto que todavía conservarían parte de las reliquias martiriales. En el siglo IX, con la intensificación del proceso de islamización, la ciudad entraría en una fase de acelerado abandono apuntado tanto por las fuentes escritas islámicas como por las cristianas.

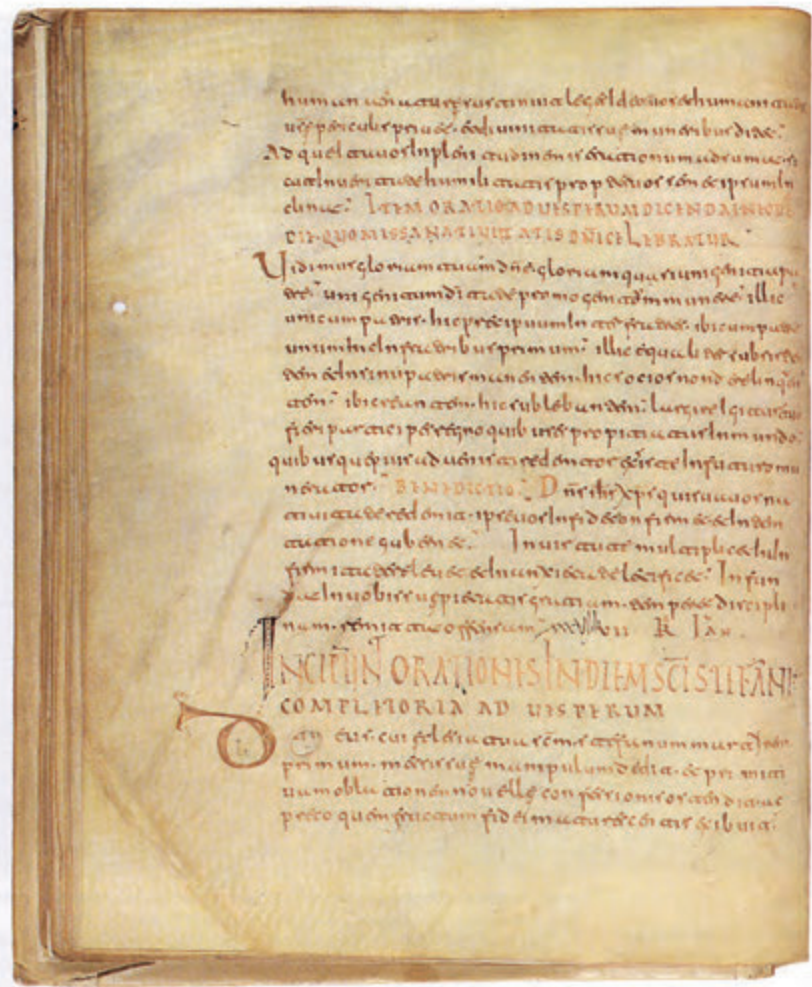
14 THE CHURCH OF TARRACO IN THE VISIGOTH PERIOD

In 475, the Tarraconense province became part of the Visigoth kingdom of Tolosa and in 476 the Roman Empire of the west fell. The Tarraco church survived this historical transition without any great trauma, despite the fact that the religion of the Visigoth kingdom was Arianism. The metropolitan authority of the bishop and the relations with Rome were strengthened and there was an intensification of the conciliar activity. Moreover, from the 6th century, important building projects were undertaken in the episcopal and cathedral complexes and a basilica was built in the amphitheatre.

In 585, the town was circumstantially the scene of the assassination of Hermenegild, the son of King Leovigild. Hermenegild had converted to Catholicism and had risen up against his father. Political and religious causes were combined in his uprising and were also the cause of his death. The Church beatified him a thousand years later. In 589, his brother, King Recared, converted to Catholicism, along with the Visigothic nobility.

During the 7th century, Tarraco continued to be an important Hispanic town and a notable metropolitan see, despite the interference of the Visigoth monarchy in the ecclesiastical affairs of the Province. At the beginning of the 8th century, with the Arab and Berber incursion the town entered into a period of decadence and abandonment about which we know very little. There is a certain amount evidence suggesting that, although it is possible that the see of Tarragona remained vacant (without a bishop), there would have been a small Christian (Mozarabic) population. This community would have been under the influence of the Islamic administration, while maintaining its customs and beliefs with the assistance of a certain body of clerics and worship areas that preserved part of the martyrial relics. In the 9th century, with the intensification of the Islamisation, the abandonment of town would have accelerated, a fact corroborated by both Islamic and Christian written sources.

Liber Orationum Festivus, també anomenat Oracional de Verona (Foto: U. Tomba / Biblioteca Capitulare de Verona).

Liber Oratorum Festivus, también llamado Oracional de Verona (Foto: U. Tomba / Biblioteca Capitulare de Verona).

Liber Orationum Festivus, also known as the Verona Orational (Photo: U. Tomba / Chapter Library of Verona).

15 EL LIBER ORATIONUM FESTIVUS: UN TESOR LITÚRGIC

Tarragona, durant l'època visigòtica, va ser impulsora d'una escola eucològica (litúrgica) que va influir decididament en la formació i codificació del ritu litúrgic hispànic. Una mostra la tenim en el *Liber Orationum Festivus* conservat a la Biblioteca Capitulare de Verona, a Itàlia. L'arqueòleg Mn. Joan Serra Vilaró, formulà la hipòtesi que aquest còdex havia arribat a Itàlia de la mà de l'últim bisbe, sant Pròsper, en la seva fugida de la ciutat, a inicis del segle VIII, davant l'arribada de l'exèrcit àrab i berber. Segons Mn. Serra aquest bisbe va partir de la ciutat, per mar, emportant-se el tresor, els llibres litúrgics de l'Església i les relíquies dels màrtirs. Així, va trobar refugi a la Ligúria italiana. Actualment, a l'abadia de San Fruttuoso di Capodimonte, a prop de Gènova, es troba el major dipòsit de relíquies atribuïdes als màrtirs tarraconenses. L'esmentada abadia està documentada des del segle X. Cal anotar, però, que no tenim evidències absolutes per demostrar la identificació de sant Pròsper com a bisbe de Tarragona. En qualsevol cas, hem d'acceptar que el document hauria arribat a Itàlia, entre finals del segle VIII i inicis del segle IX, com a conseqüència del desplaçament de clergues o religiosos de Tarragona davant el perill d'islamització del territori.

El *Liber Orationum Festivus* es considera la versió d'un arquetip comú a totes les Esglésies hispàniques. Sant Julià, bisbe de Toledo, va fer una revisió entorn l'any 680. Devia estar en ús a l'Església de Tàrraco, a la fi del segle VII. El text litúrgic estava acompanyat de rúbriques i anotacions que explicitaven com i on s'havien de realitzar les cerimònies. Dues d'aquestes rúbriques indiquen dues processons que se celebraven a Tarragona durant la *Dominica in carnes tollendas*. Així, els fidels sabien que, l'endemà, di lluns, s'iniciava la Quaresma. Aquestes rúbriques ens assenyalen algunes advocacions de temples que existien a Tarragona com santa Jerusalem, sant Fructuós i sant Pere.

Tarragona, durante la época visigótica, fue impulsora de una escuela eucológica (litúrgica) que influyó decididamente en la formación y codificación del rito litúrgico hispánico. Una muestra la tenemos en el *Liber Orationum Festivus* conservado en la Biblioteca Capitular de Verona, en Italia. El arqueólogo Mn. Joan Serra Vilaró, hipotetizó que este códice había llegado a Italia de la mano del último obispo, san Próspero, en su huida de la ciudad, a inicios del siglo VIII, ante la llegada del ejército arabeberber. Según Mn. Serra este obispo partió de la ciudad, por mar, llevándose el tesoro, los libros litúrgicos de la Iglesia y las reliquias de los mártires. De esta manera, encontró refugio en la Liguria italiana. Actualmente, en la abadía de San Fruttuoso di Capodimonte, cerca de Génova, se encuentra el mayor depósito de reliquias atribuidas a los mártires tarraconenses. La mencionada abadía está documentada desde el siglo X. Sin embargo, hay que anotar que no tenemos evidencias absolutas para demostrar la identificación de san Próspero como obispo de Tarragona. En cualquier caso, debemos aceptar que el documento habría llegado a Italia, entre finales del siglo VIII e inicios del siglo IX, como consecuencia del desplazamiento de clérigos o religiosos de Tarragona ante el peligro de islamización del territorio.

El *Liber Orationum Festivus* se considera la versión de un arquetipo común en todas las Iglesias hispánicas. San Julián, obispo de Toledo, hizo una revisión en torno al año 680. Debía estar en uso en la Iglesia de Tarraco, a finales del siglo VII. El texto litúrgico estaba acompañado de rúbricas y anotaciones que explicitaban cómo y dónde se tenían que realizar las ceremonias. Dos de estas rúbricas indican dos procesiones que se celebraban en Tarragona durante la *Dominica in carnes tollendas*. Así, los fieles sabían que, al día siguiente, lunes, se iniciaba la Cuaresma. Estas rúbricas nos señalan algunas advocaciones de templos que existían en Tarragona como santa Jerusalén, san Fructuoso y san Pedro.

15 THE *LIBER ORATIONUM FESTIVUS*: A LITURGICAL TREASURE

During the Visigothic period, Tarragona was the driving force behind an eucologic (liturgical) school that had a decisive influence on the formation and codification of the Hispanic liturgical rite. We have an example of this in the *Liber Orationum Festivus* conserved in the Chapter Library of Verona, Italy. The archaeologist Monsignor Joan Serra Vilaró formulated the hypothesis that this codex had arrived in Italy with the last bishop, Saint Prosper, who had fled Tarragona at the beginning of the 8th century in the face of the advancing Arab and Berber army. According to Monsignor Serra, the bishop left the town by sea, taking with him the church treasures and liturgical books and the relics of the martyrs. He found refuge in Liguria in north-western Italy. Today, the Abbey of San Fruttuoso di Capodimonte, near Genova, holds the largest collection of relics attributed to the Tarraconense martyrs. This abbey is documented from the 10th century. It should be noted, however, that we have no absolute evidence to demonstrate the identification of Saint Prosper as a bishop of Tarragona. In any case, we have to accept that the document would have reached Italy between the late 8th and early 9th centuries, as a consequence of the flight of clerics or the faithful from Tarragona when faced with the Islamisation of the territory.

The *Liber Orationum Festivus* is considered to be a version of an archetype common to all the Hispanic Churches. Saint Julian, Bishop of Toledo, revised it around the year 680. It would have been in use in the Tarraco church at the end of the 7th century. The liturgical text was accompanied by rubrics and annotations that stated explicitly how and where the ceremonies were to be carried out. Two of these rubrics indicate two processions that were held in Tarragona during the *Dominica in carnes tollendas*. Thus, the faithful knew that the following day, Monday, was the beginning of Lent. These rubrics show us some of the advocations of the temples that existed in Tarragona, such as Holy Jerusalem, Saint Fructuosus and Saint Peter.

Abadía de San Fruttuoso di Capodimonte (Liguria italiana) (Foto: Arxiu ACSF).

Abadía de San Fruttuoso di Capodimonte (Liguria italiana) (Foto: Archivo ACSF).

Abbey of San Fruttuoso di Capodimonte (Liguria, Italy) (Photo: ACSF Archive).

Reliquiaris dels màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi a l'abadia de San Fruttuoso di Capodimonte. El primer data del segle XIII i aprofita un ara romana. El segon custodia, a l'actualitat, el major dipòsit de relíquies dels sants (Fotos: A. Muñoz).

Relicarios de los mártires Fructuoso, Augurio y Eulogio en la abadía de San Fruttuoso di Capodimonte. El primero data del siglo XIII y aprovecha un ara romana. El segundo custodia, en la actualidad, el mayor depósito de reliquias de los santos (Fotos: A. Muñoz).

Reliquaries of the martyrs Fructuosus, Augurius and Eulogius in the abbey of San Fruttuoso di Capodimonte. The first dates from the 13th century and reuses a Roman altar. The second currently contains the largest deposit of relics of the saints (Photos: A. Muñoz).

Mur romà (s. I dC)
Muro romano (s. I d.C.)
Roman wall (1st c. AD)

Paviment romà (s. I dC)
Pavimento romano (s. I d.C.)
Roman pavement (1st c. AD)

Recinte romà darrere l'absis de la Catedral on, hipotèticament, s'erigiria la catedral visigòtica, aprofitant les estructures de l'aula flàvia del recinte del culte imperial (Foto: Q. Vendrell).

Recinto romano detrás del ábside de la Catedral donde, hipotéticamente, se erigiria la catedral visigòtica, aprovechando las estructures del aula flavia del recinto de culto imperial (Foto: Q. Vendrell).

The Roman area behind the Cathedral apse where, hypothetically, the Visigothic cathedral would have been built taking advantage of the structures of the Flavian-period hall in the imperial worship area (Photo: Q. Vendrell).

16 L'EPISCOPI D'ÈPOCA VISIGODA

Probablement la catedral visigòtica, dedicada a santa Jerusalem i potser també a sant Fructuós, es va erigir reutilitzant les estructures de la gran aula flàvia del recinte de culte imperial (espai darrere l'absis de l'actual catedral). El recinte de culte imperial fou transformat i en part desmuntat entre la segona meitat del segle V i inicis del segle VI. Annex a la basílica catedralícia devia existir el baptisteri, possiblement als seus peus. Tanmateix, aquest fet no s'ha pogut verificar. En canvi, sí que s'han documentat, a prop, grans estructures d'època visigòtica, a la seu del Col·legi d'Arquitectes, a l'angle oriental de l'antic recinte de culte. L'arqueòleg Xavier Aquilué les atribuï a l'episcopi i han estat datades a finals del segle V i inicis del segle VI.

En tota l'àrea i proximitats també s'han trobat elements constructius litúrgics decorats, inscripcions, sarcòfags romans reutilitzats i altres tipus de tombes. A l'interior d'una d'elles, datada al segle VII, va aparèixer al costat d'un individu adult, una gerreta de bronze, possiblement d'ús litúrgic, i una sivella visigòtica. A més d'aquestes evidències, cal remarcar que la catedral medieval es va erigir en aquest mateix indret. Recordem que a partir dels efectes de l'ocupació àrab i berber la ciutat, progressivament, entrà en una fase d'abandonament. La restauració cristiana de la ciutat a partir de finals del segle XI exigí la recuperació dels llocs sagrats del passat cristià. Noves esglésies medievals s'erigiren sobre espais de gran significació en la topografia cristiana antiga: la catedral dedicada a santa Tecla, Santa Maria del Miracle sobre la basílica de l'amfiteatre, Sant Fructuós a prop del Fòrum de la Colònia, Santa Magdalena de Bell-lloc prop del santuari martiriàl de Sant Fructuós.

Probablemente la catedral visigótica, dedicada a santa Jerusalén y quizás también a san Fructuoso, se erigió reutilizando las estructuras de la gran aula flavia del recinto de culto imperial (espacio detrás del ábside de la actual catedral). El recinto de culto imperial fue transformado y en parte desmontado entre la segunda mitad del siglo V e inicios del siglo VI. Anexo a la basílica catedralicia debía existir el baptisterio, posiblemente a sus pies. Sin embargo, este hecho no se ha podido verificar. En cambio, sí que se han documentado, cerca, grandes estructuras de época visigótica, en la sede del Colegio de Arquitectos, en el ángulo oriental del antiguo recinto de culto. El arqueólogo Xavier Aquilué las atribuyó al episcopio y han sido datadas a finales del siglo V e inicios del siglo VI.

En toda el área y proximidades también se han encontrado elementos constructivos litúrgicos decorados, inscripciones, sarcófagos romanos reutilizados y otros tipos de tumbas. En el interior de una de estas, fechada en el siglo VII, apareció junto a un individuo adulto, una jarrita de bronce, posiblemente de uso litúrgico, y una hebilla visigótica. Además de estas evidencias, hay que remarcar que la catedral medieval se erigió en este mismo sitio. Recordemos que a partir de los efectos de la ocupación arabeberber la ciudad, progresivamente, entró en una fase de abandono. La restauración cristiana de la ciudad a partir de finales del siglo XI exigió la recuperación de los lugares sagrados del pasado cristiano. Nuevas iglesias medievales se levantaron sobre espacios de gran significación en la topografía cristiana antigua: la catedral dedicada a santa Tecla, Santa María del Milagro sobre la basílica del anfiteatro, San Fructuoso cerca del Foro de la Colonia, Santa Magdalena de Bell-lloc cerca del santuario martirial de San Fructuoso.

16 THE EPISCOPACY OF THE VISIGOTH PERIOD

The Visigothic cathedral dedicated to Holy Jerusalem and perhaps also to Saint Fructuosus was probably built reusing the structures of the large Flavian-period hall of the imperial worship area (the space behind the apse of the present-day cathedral). The imperial worship area was transformed and partially dismantled between the second half of the 5th and beginning of the 6th centuries. Annexed to the cathedral-basilica there must have been a baptistry, possibly at its foot, although we have also not been able to verify this. In contrast, large Visigothic-period structures have been documented in the nearby Col·legi d'Arquitectes (Official Architects Association) building, in the eastern corner of the ancient worship area. The archaeologist Xavier Aquilué attributed these structures to the episcopacy and they have been dated to the late-5th and early 6th centuries.

In the whole area and its surroundings, decorated liturgical building elements, inscriptions, reused Roman sarcophaguses and other types of tomb have been found. In one of the tombs, dated to the 7th century, a small bronze jar possibly for liturgical use and a Visigothic buckle were found next to the body of an adult. In addition to this evidence, we have to note that the mediaeval cathedral was built on this same site. We can recall that the Arab and Berber occupation of the town led to a phase of progressive abandonment. The Christian restoration of the town from the late 11th century would have demanded the restoration of the holy sites of the Christian past. New mediaeval churches were built on sites of great significance in the ancient Christian topography: the cathedral dedicated to Saint Thecla, Saint Mary of the Miracle over the basilica of the amphitheatre, Saint Fructuosus near the Colonial Forum, Saint Magdalene of Bell-lloc near the shrine of Saint Fructuosus.

Gerra de bronze (s. VII), trobada en una sepultura darrere l'absis de la catedral medieval. L'interior contenia una substància aromàtica. Possiblement el seu ús era litúrgic i el seu propietari un clergue (Foto: Arxiu MDT).

Jarra de bronce (s. VII), hallada en una sepultura detrás del ábside de la catedral medieval. En el interior contenía una sustancia aromática. Posiblemente su uso era litúrgico y su propietario un clérigo (Foto: Archivo MDT).

Bronze jar (7th century) found in a tomb behind the apse of the mediaeval cathedral. It contained an aromatic substance. It possibly had a liturgical use and would have belonged to a cleric (Photo: MDT Archive).

Sarcòfag de Betesda encastat a la façana de la Catedral (Foto: S. Grimau). A la pàgina següent escena de Crist entrant pels pòrtics de la piscina de Betesda. Umberto Utro, director del Museu Pius Cristià del Vaticà, ens ha fet descobrir el detall d'un rellotge de sol sobre el capítell de la columna.

Sarcófago de Bethesda engastado en la fachada de la Catedral (Foto: S. Grimau). En la página siguiente escena de Cristo entrando por los pórticos de la piscina de Bethesda. Umberto Utro, director del Museo Pio Cristiano del Vaticano, nos ha hecho descubrir el detalle de un reloj de sol sobre el capitel de la columna.

The Sarcophagus of Bethesda embedded in the Cathedral façade (Photo: S. Grimau). On the following page, the scene of Christ entering through the porticoes of the Pool of Bethesda. Umberto Utro, director of the Pio Cristiano Museum in the Vatican, pointed out to us the detail of a sundial on the column capital.

1

2

EL MISSATGE DEL SARCÒFAG DE BETESDA

Molts sarcòfags cristians projecten, plàsticament, les pregàries dels difunts (*commendationes animae*). El sarcòfag de Betesda podria contenir aquest missatge: "Déu omnipotent, Senyor del temps i de l'espai, tu que pel teu Fill vas instituir que, pel baptisme, les cadenes del pecat fossin trencades i que així s'obris el camí a una nova vida, deslliura l'ànima d'aquest servent teu tal com foren deslliurats dels seus mals els cecs (1), l'hemorroïsa (2) i el paralític a la piscina de Betesda (3). Compadeix-te de l'ànima del teu servent com et compadires del publicà Zaqueu (4). I així com va entrar triomfant el teu Fill a la ciutat terrenal de Jerusalem (5), fes que el teu fidel servidor entri a la ciutat santa de la Jerusalem celestial".

3

EL MENSAJE DEL SARCÓFAGO DE BETHESDA

Muchos sarcófagos cristianos proyectan, plásticamente, las plegarias de los difuntos (*commendationes animae*). El sarcófago de Bethesda podría contener este mensaje: "Dios omnipotente, Señor del tiempo y del espacio, tú que por tu Hijo instituiste que, por el bautismo, las cadenas del pecado fueran rotas y que así se abriera el camino a una nueva vida, libera el alma de este siervo tuyo tal como fueron liberados de sus males los ciegos (1), la hemorroísa (2) y el paralítico en la piscina de Bethesda (3). Compadécete del alma de tu siervo como te compadeciste del publicano Zaqueo (4). Y así como entró triunfante tu Hijo en la ciudad terrenal de Jerusalén (5), haz que tu fiel servidor entre en la ciudad santa de la Jerusalén celestial".

4

5

THE MESSAGE OF THE SARCOPHAGUS OF BETHESDA

In their artwork many Christian sarcophaguses project prayers for the deceased (*commendationes animae*). The Sarcophagus of Bethesda could contain this message: "Omnipotent God, Lord of time and space, You who for Your Son instituted for the baptism that the chains of sin be broken and that the path be opened to a new life, free the soul of this Your servant as were freed of their ills the blind (1), the bleeding woman (2) and the paralytic at Pool of Bethesda (3). Take pity on the soul of your servant as You took pity on the Zacchaeus the tax collector (4). And thus as Your Son entered triumphantly the earthly city of Jerusalem (5), have Your faithful servant enter the holy city of celestial Jerusalem."

Fragment de lauda funerària (segles V-VI) reutilitzada com a part d'un cancell visigòtic (segles VI-VII). Podria formar part de la catedral visigòtica (Museu Bíblic Tarraconense) (Foto: Arxiu MBT).

Fragmento de lauda funeraria (siglos V-VI) reutilizada como parte de un cancel visigótico (siglos VI-VII). Podría formar parte de la catedral visigótica (Museo Bíblico Tarraconense) (Foto: Archivo MBT).

Fragment of a funerary inscription (5th-6th centuries) reused as part of a Visigothic screen (6th-7th centuries). It may have been part of the Visigothic cathedral (Tarraconense Biblical Museum) (Photo: MBT Archive).

Gran cisterna a la Catedral d'època tardorromana o visigòtica, al costat del refector dels canonges (Foto: Q. Vendrell).

Gran cisterna en la Catedral de época tardorromana o visigótica, junto al refectorio de los canónigos (Foto: Q. Vendrell).

Large late-Roman or Visigothic cistern in the Cathedral, next to the canons' refectory (Photo: Q. Vendrell).

Sota aquesta construcció medieval, a l'angle oriental del Fòrum Provincial (plaça dels Àngels), es documenten unes notables estructures d'hàbitat (finals del s. V i inicis del s. VI) (Foto: J.M. Macias). A pocs metres, un edifici actualment en ús conté una sèrie de columnes, capitells i arcs que suggereixen una basílica, possiblement la dedicada a sant Pere i citada en l'Oracional de Verona (Foto: A. Muñoz).

Bajo esta construcción medieval, en el ángulo oriental del Foro Provincial (plaza de los Ángeles), se documentan unas notables estructuras habitacionales (finales del s. V e inicios del s. VI) (Foto: J.M.ª Macias). A pocos metros, un edificio actualmente en uso contiene una serie de columnas, capiteles y arcos que sugieren una basílica, posiblemente la dedicada a san Pedro y citada en el Oracional de Verona (Foto: A. Muñoz).

Below this mediaeval construction on the eastern corner of the Provincial Forum (Plaça dels Àngels) some noteworthy habitat structures are documented (late 5th-early 6th c.) (Photo: J.M. Macias). A few metres away, a building currently in use contains a series of columns, capitals and arches that suggest a basilica, possibly that dedicated to Saint Peter and mentioned in the Verona Orational (Photo: A. Muñoz).

L'amfiteatre. En vermell la superfície de la basílica visigòtica. L'estructura de creu llatina correspon a l'església medieval (Foto: AT/ ICAC/ MBT).

El anfiteatro. En rojo la superficie de la basílica visigòtica. La estructura de cruz latina corresponde a la iglesia medieval (Foto: AT/ ICAC/ MBT).

The amphitheatre. In red the area of the Visigothic basilica. The Latin cross structure corresponds to the medieval church (Photo: AT/ ICAC/ MBT).

17 LA BASÍLICA VISIGÒTICA DE L'AMFITEATRE

L'amfiteatre havia entrat en desús a partir de finals del segle IV. Fou considerat un *locus sanctus* per l'Església de Tarragona des d'època tardoromana. Possiblement a partir de l'oficialització del cristianisme (any 380) es devia ubicar en l'espai del martiri un monument memorial, focus d'atenció dels fidels i peregrins. El monument martiriari donaria pas, cap a finals del segle VI, a una basílica. Aquesta es va dotar d'absis per al santuari (altar), un espai dedicat al cor de l'ambó per a la proclamació de la Paraula i les *passiones* i pel ministeri dels cantors. No tenim evidències que als peus del temple existís un contracor tot i que és factible la seva existència. Part dels seus cancells podrien haver-se fonamentat en la part superior del mur de la fossa de l'amfiteatre que es troba en aquest sector. El temple tenia nau central (*via sacra*), dues naus laterals i una sagristia (*preparatorium*) amb funcionalitat baptismal i funerària. Altres cambres funeràries s'annexaven al temple. Va ser orientada al nord-est i situada en el quadrant nord-oriental de l'arena, fonamentant el seu costat septentrional i meridional sobre la base de les fosses. Aquest esforç constructiu s'explica per la intenció de marcar l'espai precís on la tradició oral situava el lloc del suplici dels màrtirs, possiblement al centre del cor de l'ambó o del santuari (absis).

La basílica fou construïda seguint una planificació metrològica d'una gran subtilitat teològica. Utilitzaren com a patró el número sagrat 6. Sant Agustí i sant Isidor consideraven aquest número associat a la perfecció. Aquest número i els seus múltiples 12 i 18 serviren per modular la planta i els alçats. Així, la porta d'entrada fa 6 peus romans, les naus laterals es modulen en 6 parts de 12 peus i la nau central en 4 parts de 18 peus. Les naus queden separades per 12 columnes exemptes. L'intercolumni de l'arc triomfal mesura 12 peus i el radi de l'arc 6 peus. La basílica va generar un cementiri al voltant de l'edificació, delimitat per la pròpia línia del pòdium de l'amfiteatre a la manera d'un atri. No és descartable que una comunitat monàstica vetllés per les necessitats de l'espai. Ignorem com va evolucionar la seva vida entre la incursió islàmica (inici del segle VIII) i el segle XI.

17 LA BASÍLICA VISIGÓTICA DEL ANFITEATRO

El anfiteatro había entrado en desuso a partir de finales del siglo IV. Fue considerado un *locus sanctus* por la Iglesia de Tarragona desde época tardorromana. Posiblemente a partir de la oficialización del cristianismo (año 380) se debía ubicar en el espacio del martirio un monumento memorial, foco de atención de los fieles y peregrinos. El monumento martirial daría paso, hacia finales del siglo VI, a una basílica. Esta se dotó de ábside para el santuario (altar), un espacio dedicado al coro del ambón para la proclamación de la Palabra y las *passiones* y para el ministerio de los cantores. No disponemos de evidencias para asegurar que a los pies del templo existiera un contra-coro aunque es factible su existencia. Parte de sus canceles podrían haberse cimentado en la parte superior del muro de la fosa del anfiteatro que se halla en este sector. El templo tenía una nave central (*via sacra*), dos naves laterales y una sacristía (*preparatorium*) con funcionalidad bautismal y funeraria. Otras cámaras funerarias se anexaban al templo. Fue orientada al noreste y situada en el cuadrante nororiental de la arena, cimentando su lado septentrional y meridional sobre la base de las fosas. Este esfuerzo constructivo se explica por la intención de marcar el espacio preciso donde la tradición oral situaba el lugar del suplicio de los mártires, posiblemente en el centro del coro del ambón o del santuario (ábside).

La basílica fue construida siguiendo una planificación metrológica de una gran sutiledad teológica. Utilizaron como patrón el número sagrado 6. San Agustín y san Isidoro consideraban este número asociado a la perfección. Este número y sus múltiplos 12 y 18 sirvieron para modular la planta y los alzados. Así, la puerta de entrada tiene 6 pies romanos, las naves laterales se modulan en 6 partes de 12 pies y la nave central en 4 partes de 18 pies. Las naves quedan separadas por 12 columnas exentas. El intercolumnio del arco triunfal mide 12 pies y el radio del arco 6 pies. La basílica generó un cementerio alrededor de la edificación, delimitado por la propia línea del pódium del anfiteatro a modo de un atrio. No es descartable que una comunidad monástica velase por las necesidades del espacio. Ignoramos cómo evolucionó su vida entre la incursión islámica (inicios del siglo VIII) y el siglo XI.

17 THE VISIGOTHIC BASILICA OF THE AMPHITHEATRE

The amphitheatre had fallen into disuse from the late 4th century. It had been considered a *locus sanctus* by the Tarragona Church since the late-Roman period. Possibly from the officialisation of Christianity (in 380) there would have been a memorial monument located in the martyrdom area, a focus of attention for the faithful and pilgrims. Around the end of the 6th century, the martyrial monument would have given way to a basilica. This was endowed with an apse for the shrine (altar), a space devoted to the choir pulpit from which to proclaim the Word and the *passiones* and for the ministry of the singers. We have no evidence that there was a contra-choir at the other end of the church, although one may well have existed. The foundations of some of its partitions may have been on the upper part of the wall of the amphitheatre pit in this sector. The church had a central nave (*via sacra*), two side naves and a sacristy (*preparatorium*) with a baptismal and funerary function. Other funerary chambers were annexed to the church. It faced north-east and was in the north-eastern quadrant of the arena, with the foundations of its northern and southern sides on the base of the pits. This constructive effort can be explained by the intention of marking the precise place in which the oral tradition situated the torturing of the martyrs, possibly in centre of the choir pulpit or the sanctuary (apse).

The basilica was built according to a metrological plan of great theological subtlety. The sacred number 6 was used as a pattern. Saint Augustine and Saint Isidor believed this number to be associated with perfection. This number and its multiples, 12 and 18, served to lay out the modules of the ground plan and elevations. Thus, the entrance door measured 6 Roman feet, the lateral naves were in 6 parts of 12 feet and the central nave in 4 parts of 18 feet. The naves were separated by 12 free-standing columns. The intercolumniation of the triumphal arch measured 12 feet and the radius of the arch 6 feet. A cemetery grew up around the basilica and was delimited by the line of the amphitheatre podium, as if it were an atrium. An early account of the Passio based on the proconsular records and contemporary testimonies (second half of the 3rd century) was given body by a new writer with a solid theological training, probably a cleric, in the second half of the 4th century.

Vista de la basilica
de l'amfiteatre (Foto:
TED'A).

Vista de la basilica
del anfiteatro (Foto:
TED'A).

View of the amphitheatre
basilica (Photo:
TED'A).

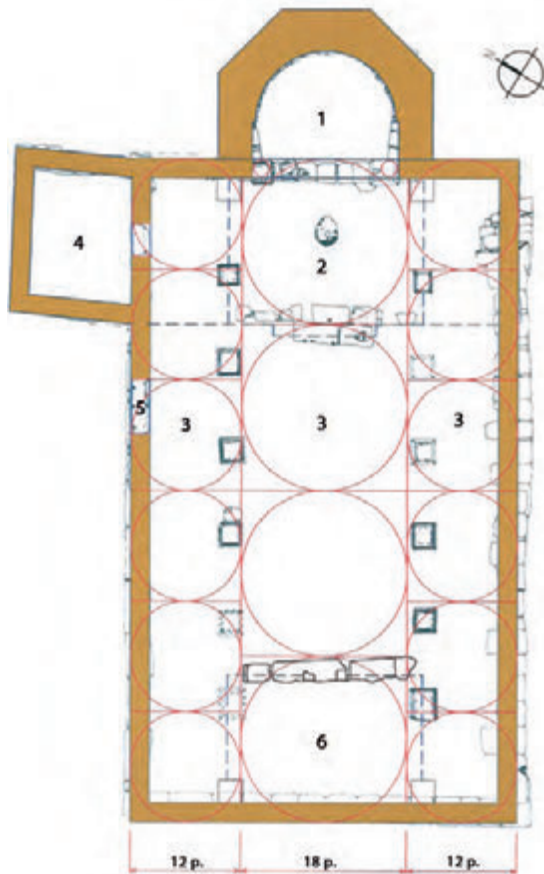

Restitució ideal de l'interior de la basílica segons Andreu Muñoz (dibuix de Josep M. Brull i il·luminat per Jordi Ll. Rovira).

Restitución ideal del interior de la basílica según Andreu Muñoz (dibujo de Josep M.º Brull e iluminado por Jordi Ll. Rovira).

Hypothetical reconstruction of the interior of the basilica according to Andreu Muñoz (drawing by Josep M. Brull and illuminated by Jordi Ll. Rovira).

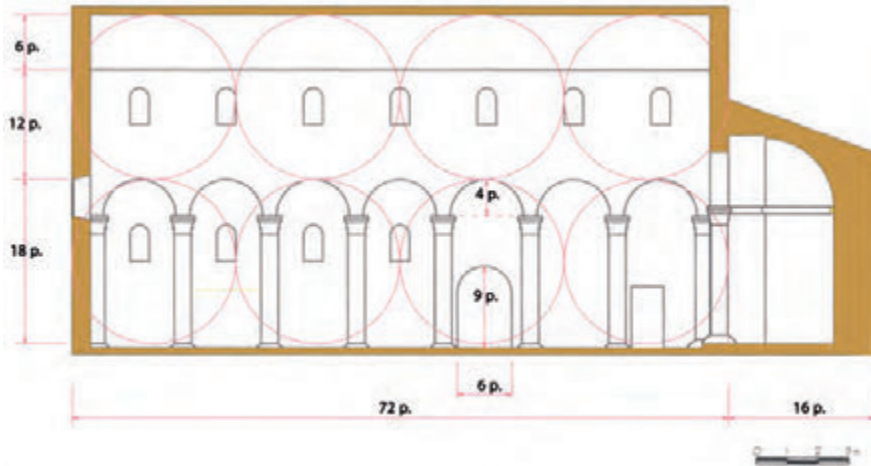
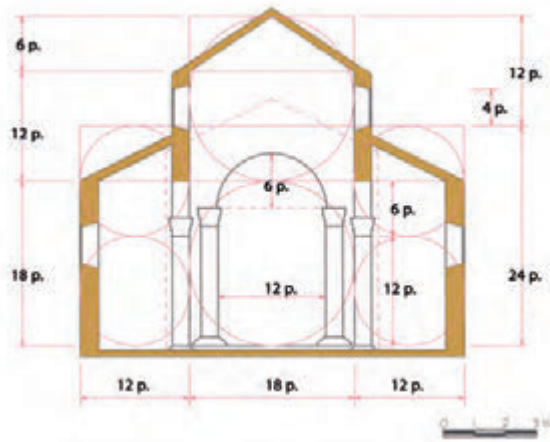

Restitució i planta de la basílica d'època visigòtica i modulacions segons Andreu Muñoz (dibuix de Josep M. Brull, il·luminat per Jordi Ll. Rovira). Santuari (1); cor de l'ambó (2); naus (3); sagristia, baptisteri i cambra funerària (4); porta d'entrada (5); possible contra-coro (6).

Restitución y planta de la basílica de época visigòtica y modulaciones según Andreu Muñoz (dibujo de Josep M.ª Brull iluminado por Jordi Ll. Rovira). Santuario (1); coro del ambón (2); naus (3); sacristía, baptisterio y cámara funeraria (4); puerta de entrada (5); posible contra-coro (6).

Reconstruction and ground plan of the Visigothic-period basilica and modules according to Andreu Muñoz (drawing by Josep M. Brull, illuminated by Jordi LL. Rovira). Shrine (1); choir pulpit (2); naus (3); sacristy, baptistry and funerary chamber (4); entrance door (5); possible contra-choir (6).

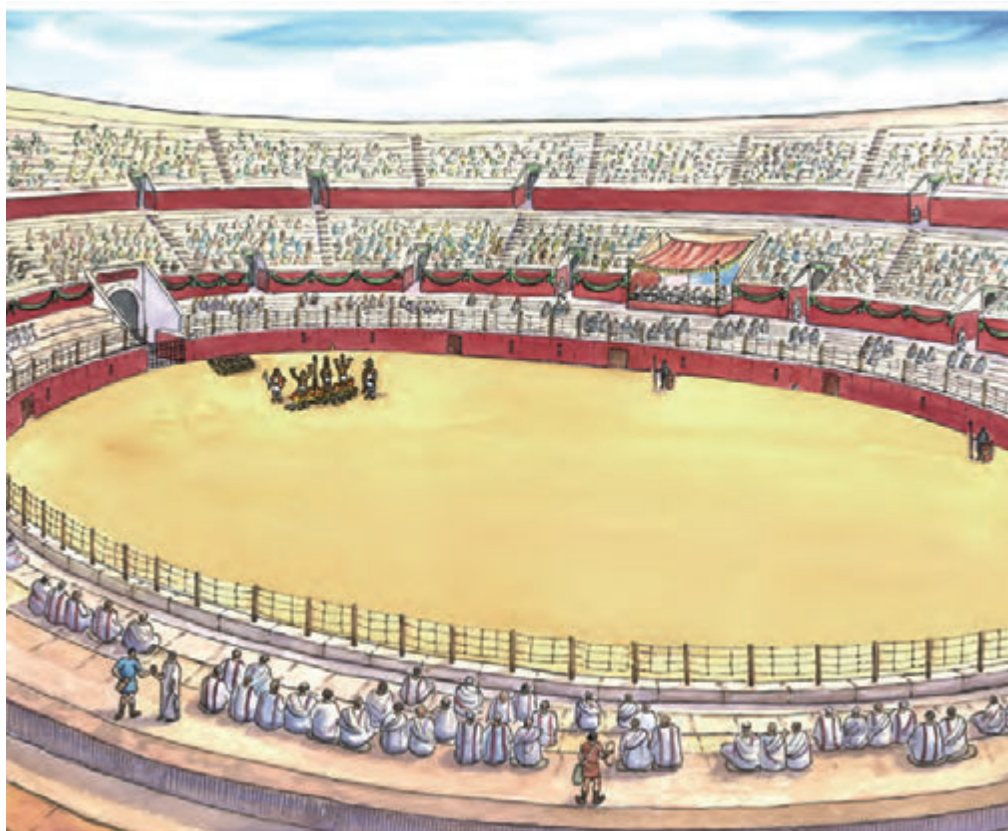

Modulacions de la basílica d'època visigòtica segons Andreu Muñoz (dibuix de Josep M. Brull).

Modulaciones de la basílica de época visigòtica segun Andreu Muñoz (dibujo de Josep M.ª Brull).

Modulations of the Visigothic-period basilica according to Andreu Muñoz (drawing by Josep M. Brull).

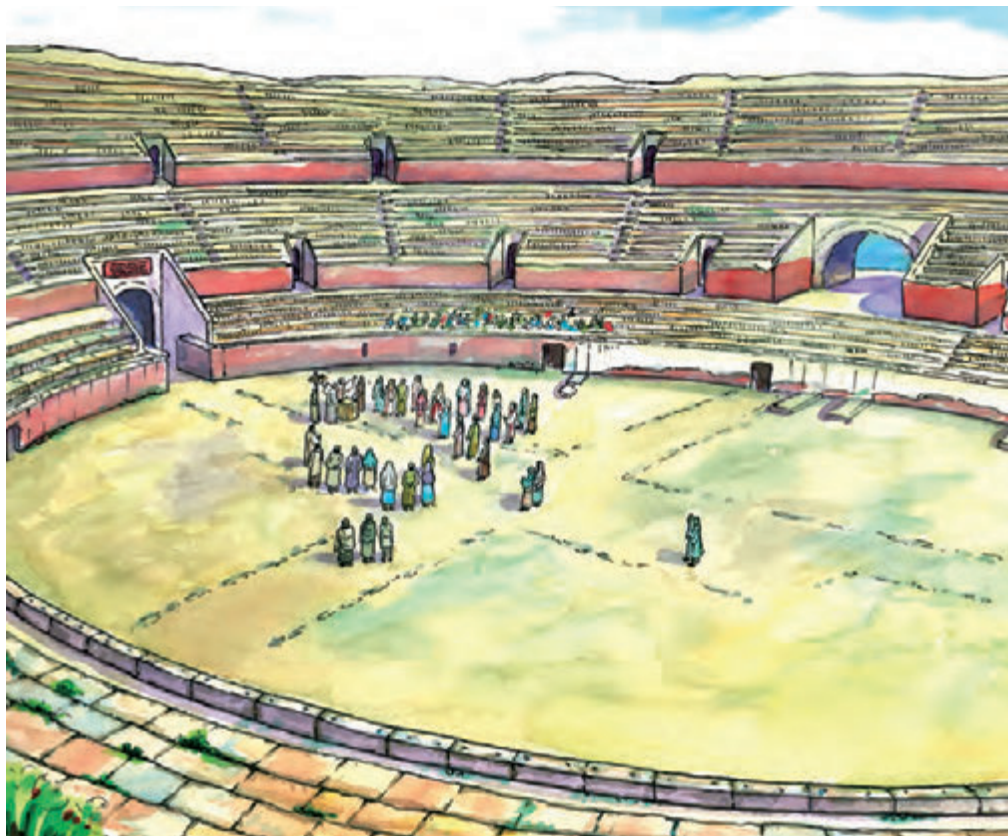

Recreació del martiri de Fructuós, Auguri i Eulogi a l'amfiteatre de Tàrraco (il·lustració de Jordi Ll. Rovira i perspectiva de Josep M. Toldrà).

Recreación del martirio de Fructuoso, Augurio y Eulogio en el anfiteatro de Tarraco (ilustración de Jordi Ll. Rovira y perspectiva de Josep M.ª Toldrà).

Re-enactment of the martyrdom of Fructuosus, Augurius and Eulogius in the Tarraco amphitheatre (illustration by Jordi Ll. Rovira and perspective by Josep M. Toldrà).

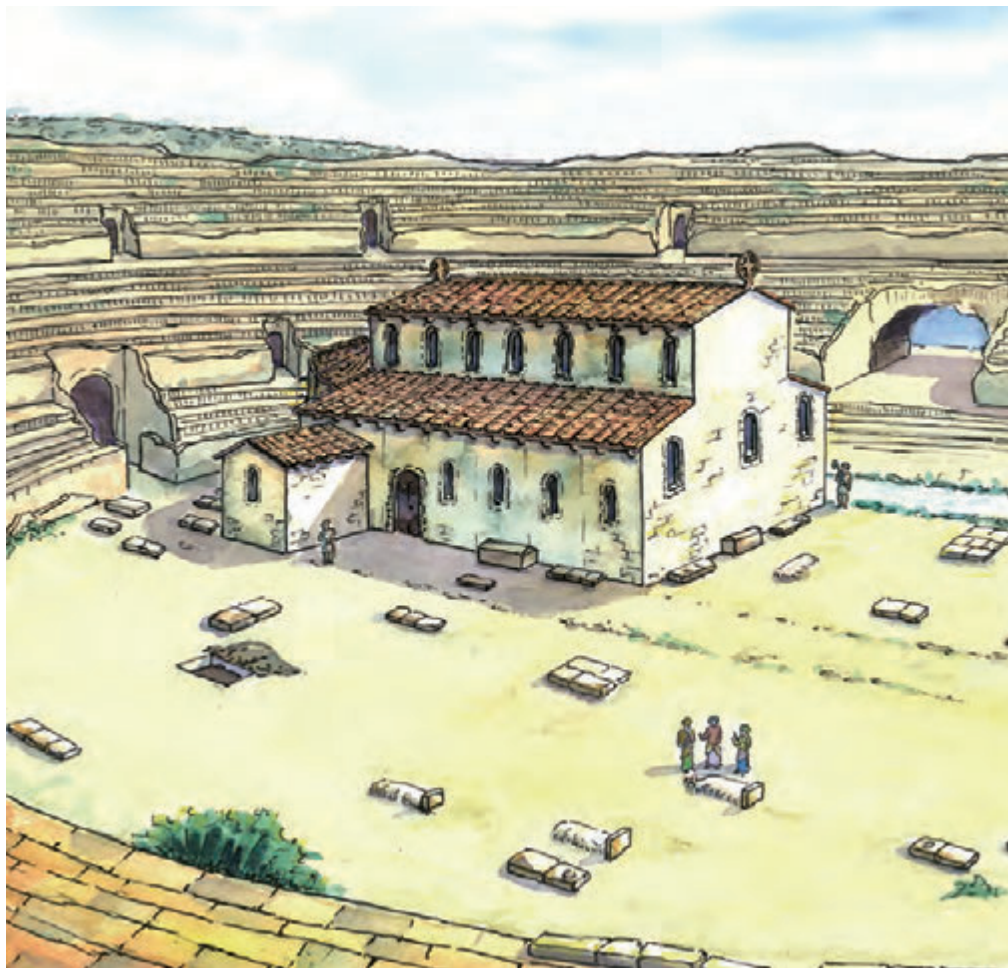

Memòria martirial a l'amfiteatre a finals del segle IV (il·lustració de Jordi Ll. Rovira i perspectiva de Josep M. Toldrà).

Memoria martirial en el anfiteatro a finales del siglo IV (ilustración de Jordi Ll. Rovira y perspectiva de Josep M.ª Toldrà).

Late 4th-century martyrial memorial in the amphitheatre (illustration by Jordi Ll. Rovira and perspective by Josep M. Toldrà).

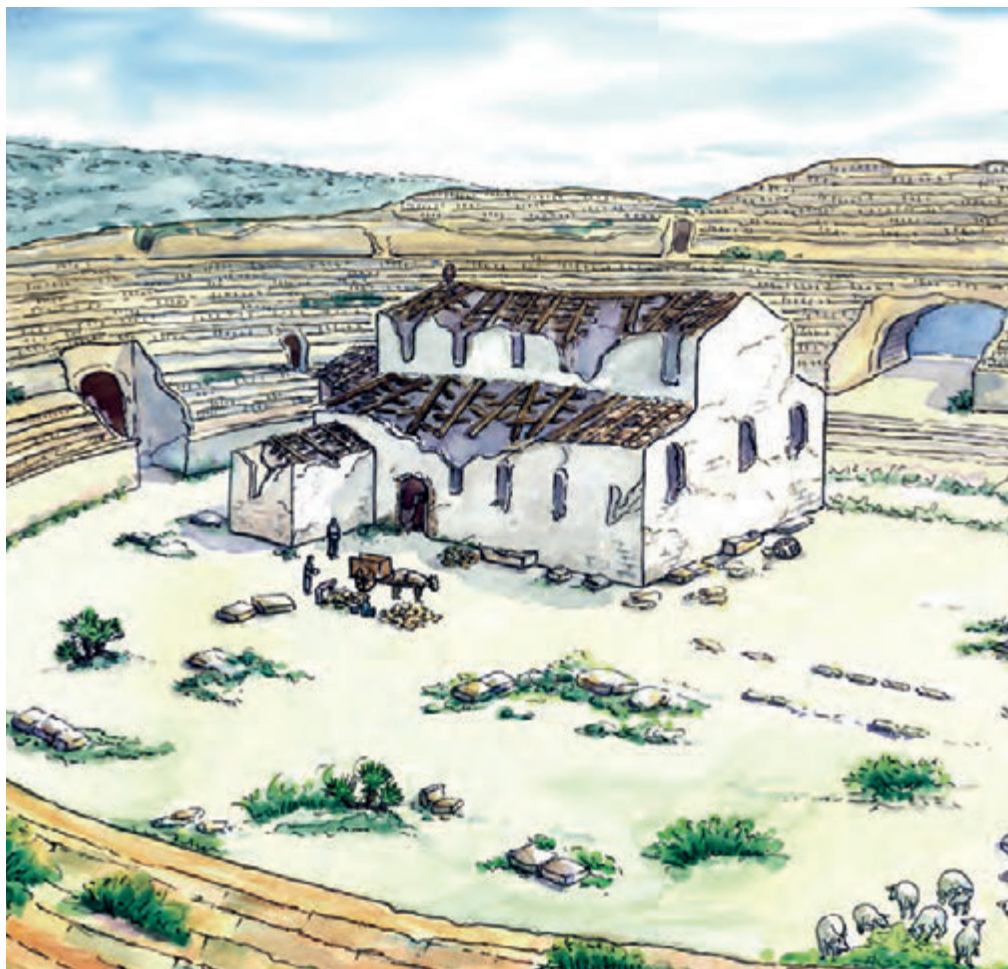

Reconstrucció ideal de la basílica d'època visigòtica (s. VII) (il·lustració de Jordi Ll. Rovira i perspectiva de Josep M. Toldrà).

Reconstrucción ideal de la basílica de época visigòtica (s. VII) (ilustración de Jordi Ll. Rovira y perspectiva de Josep M.ª Toldrà).

Hypothetical reconstruction of the Visigothic-period basilica (7th century) (illustration by Jordi Ll. Rovira and perspective by Josep M. Toldrà).

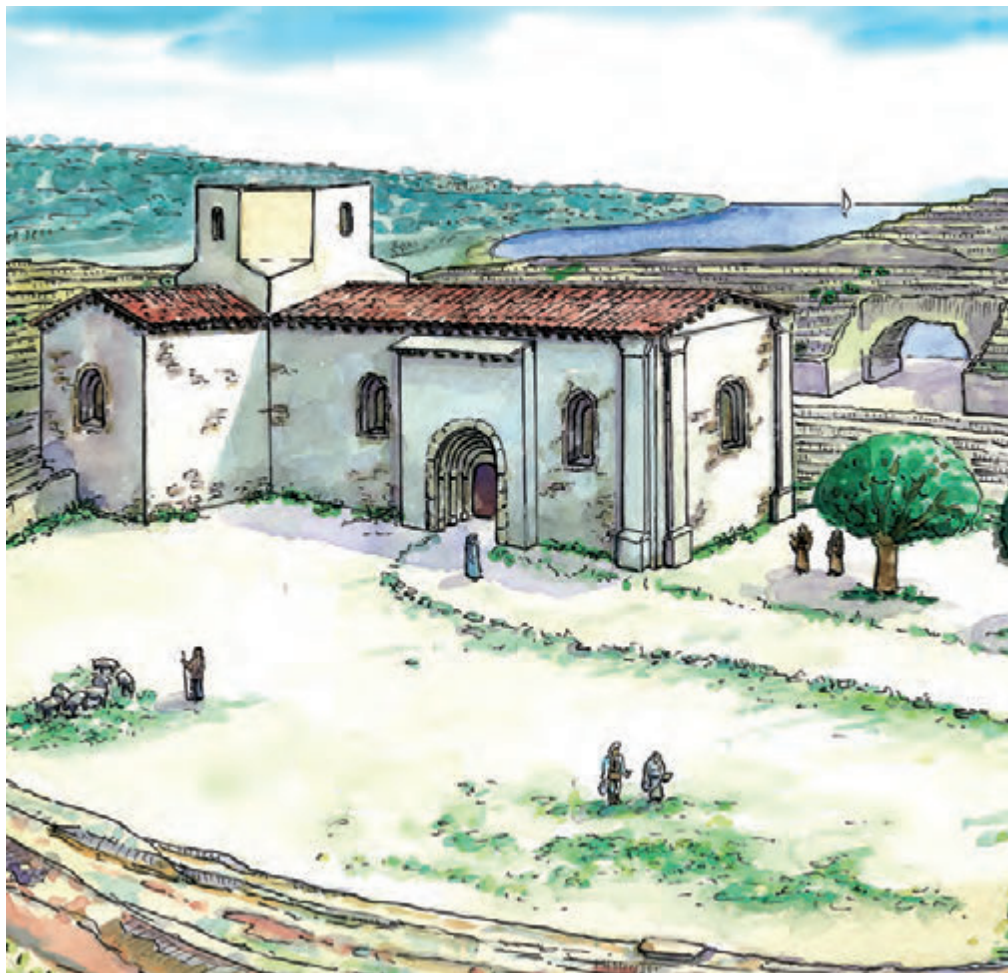

Reconstrucció ideal de la basílica en el moment del seu abandonament en època islàmica (il·lustració de Jordi Ll. Rovira i perspectiva de Josep M. Toldrà).

Reconstrucción ideal de la basílica en el momento de su abandono en época islámica (ilustración de Jordi Ll. Rovira y perspectiva de Josep M.ª Toldrà).

Hypothetical reconstruction of the basilica at the time of its abandonment in the Islamic period (illustration by Jordi Ll. Rovira and perspective by Josep M. Toldrà).

Reconstrucció ideal de l'església medieval de Santa Maria del Miracle (s. XII) (il·lustració de Jordi Ll. Rovira i perspectiva de Josep M. Toldrà).

Reconstrucción ideal de la iglesia medieval de Santa María del Milagro (s. XII) (ilustración de Jordi Ll. Rovira y perspectiva de Josep M.ª Toldrà).

Hypothetical reconstruction of the medieval church of Saint Mary of the Miracle (12th century) (illustration by Jordi Ll. Rovira and perspective by Josep M. Toldrà).

Reconstrucció ideal del convent dels Trinitaris (segles XVI-XVIII) (il·lustració de Jordi Ll. Rovira i perspectiva de Josep M. Toldrà).

Reconstrucción ideal del convento de los Trinitarios (siglos XVI-XVIII) (ilustración de Jordi Ll. Rovira y perspectiva de Josep M.ª Toldrà).

Hypothetical reconstruction of the Trinitarian convent (16th-18th centuries) (illustration by Jordi Ll. Rovira and perspective by Josep M. Toldrà).

El Penal del Miracle (segles XVIII-XX) (il·lustració de Jordi Ll. Rovira i perspectiva de Josep M. Toldrà).

El Penal del Milagro (siglos XVIII-XX) (ilustración de Jordi Ll. Rovira y perspectiva de Josep M.ª Toldrà).

El Miracle Prison (18th-20th centuries) (illustration by Jordi Ll. Rovira and perspective by Josep M. Toldrà).

EXPLICIT PASSIO S. SEBASTIANI MARTYRIS

VIII qui passus ē xiiii. kal. februarias

IN PRINCIPIO PASSIO SEORUM FRUCTUOSI EPISCOPI ET
ELOGII DIACONI DIE XVII. kal. febr.

Valeriano et Gallino imperatoribus: ac Miliano
et Basso consulis: xviii. kal. februarias die domi-

PASSIO FRUCTVOSI

EL TEXT / EL TEXTO / THE TEXT

no compræhensis. Fructuosus episcopus: aegidio et
Elogio diacones. In postulo fructuosus episcopus in
cubiculo dixerunt se beneficiari in domo eius
dei: id est aurelius p. ticius aelius potentius
donatus maximus etc. cum sensisset pedibus am-
p. sora confestim surrexit et prodiiit foras ad eos
in soleis. Cui milites dixerunt ueni præseste

Veni, praeses te accessit cum diaconibus tuis (Foto/Photo: C. Uriarte).

18 PASSIO SANCTORUM MARTYRUM FRUCTUOSI EPISCOPI, AUGURI ET EULOGI, DIACONORUM, QUI PASSI SUNT TARAONA DIE XII KALENDAS FEBRUARIAS SUB VALERIANO ET GALLIENO IMPERATORIBUS

1. Aemiliano et Basso consolibus, XVII kalendas Februarias, die dominica, comprehensi sunt Fructuosus episcopus, Augurius et Eulogius diacones. Reposito Fructuoso in cubiculo, direxerunt se beneficiarii in domo eiusdem, id est Aurelius, Festucius, Aelius, Pollentius, Donatus et Maximus. Et cum sensisset pedibulum ipsorum, confestim surrexit et prodivit foras ad eos in soleas. Cui milites dixerunt: "Veni, praeses te accessit cum diaconibus tuis". Quibus Fructuosus dixit: "Eamus; aut, si vultis, calcio me". Cui milites dixerunt: "Calcio te ad animum tuum". Et mox advenerunt, confestim recepti sunt in carcerem. Fructuosus autem certus et gaudens de corona Domini, ad quam invocatus erat, orabat sine cessatione. Erat et fraternitas cum ipso, refrigerans et rogans ut eos in mentem haberet.
2. Alia die baptizavit in carcere fratrem nostrum nomine Rogatianum. Et fecerunt in carcere dies sex, et producti sunt die XII kalendas Februarias, sexta feria, et auditi sunt. Aemilianus praeses dixit: "Fructuosum inpone, Augurium inpone et Eulogium inpone". Ex officio dictum est: "Adstant". Aemilianus praeses Fructuoso dixit: "Audisti quid imperatores praeceperunt?" Fructuosus dixit: "Nescio quid praeceperunt; ego christianus sum". Aemilianus praeses dixit: "Praeceperunt deos coli". Fructuosus dixit: "Ego unum Deum colo, qui fecit caelum et terram et mare et omnia quae in eis sunt". Aemilianus dixit: "Scis esse deos?" Fructuosus dixit: "Nescio". Aemilianus dixit: "Scies postea". Fructuosus respexit ad Dominum et orare coepit intra se. Aemilianus praeses dixit: "Hii audiuntur, hii timentur, hii adorantur, si dii non coluntur nec imperatorum vultus adorantur". Aemilianus praeses Augurio dixit:

“Noli verba Fructuosi auscultare”. Augurius dixit: “Ego Deum omnipotentem colo”. Aemilianus praeses Eulogio dixit: “Numquid et tu Fructuosum colis?” Eulogius dixit: “Ego Fructuosum non colo, sed ipsum colo, quem et Fructuosus colit”. Aemilianus praeses Fructuoso dixit: “Episcopus es?” Fructuosus dixit: “Sum”. Aemilianus dixit: “Fuisti”. Et iussit eos vivos ardere.

3. Et cum duceretur Fructuosus cum diaconibus suis ad amphitheatrum, populus Fructuosum episcopum dolere coepit, quia talem amorem habebat non tantum a fratribus, sed etiam ab ethnicis. Talis enim erat, qualem Spiritus sanctus per beatum Paulum apostolum, vas electionis, doctorem gentium, debere esse declaravit. Propter quod etiam milites, qui sciebant illum ad tantam gloriam pergere, gaudebant potius quam dolebant. Cumque multi ex fraternitate ei offerrent ut conditi permixti poculum sumeret, respondit: “Non est” inquit “hora solvendae stationis”. Agebatur enim hora diei quarta. Siquidem et in carcerem quarta feria stationem sollemniter celebraverat. Igitur sexta feria laetus atque securus festinabat, uti cum martyribus et prophetis in paradiso, quem praeparavit Deus amantibus eum, solveret stationem. Cumque ad amphitheatrum pervenissent, statim ad eum accessit Augustalis nomine, lector eiusdem, cum fletibus deprecans, ut eum excalciaret. Cui ita beatus martyr respondit: “Missum fac, fili, ego me excalcio”, fortis et gaudens, certus dominicae repromissionis. Qui cum se discalciasset, accessit ad eum connilito frater noster nomine Felix adpraehenditque dexteram eius, rogans ut sui memor esset. Cui Fructuosus cunctis audientibus clara voce respondit: “In mente me habere necesse est ecclesiam catholicam ab oriente usque ad occidentem”.

4. Igitur in fore amphitheatri constitutus, prope iam cum ingrederetur ad coronam inmarcescibilem potius quam ad poenam, observantibus licet ex officio beneficiariis, quorum nomina supra memoravimus, ita ut et ipsi audirent et fratres nostri, monente pariter ac loquente Spiritu sancto, Fructuosus ait: "Iam non deerit vobis pastor nec deficere poterit caritas et repromissio Domini tam in hoc saeculo quam in futuro. Hoc enim quod cernitis, unius horae videtur infirmitas". Consolatus igitur fraternitatem, ingressi sunt ad salutem, digni et in ipso martyrio felices, qui sanctarum scripturarum fructum ex repromissione sentirent. Similes Ananiae, Azariae et Misaheli extiterunt, ut etiam et in illis divina Trinitas conpleretur; siquidem iam in ignem saeculi constitutis et Pater non deesset, sed et Filius subveniret et Spiritus in medio ignis ambularet. Cumque exustae fuissent fasciolae, quibus manus eorum fuerant conligatae, Fructuosus orationis divinae et solitae consuetudinis memor, gaudens positus genibus, de resurrectione securus, in signo trophaei Domini constitutus Deum deprecabatur.
5. Post haec solita Domini non defuere magnalia, apertumque caelum Babylon et Migdonius fratres nostri ex familia Aemiliani praesidis, filiae eius, dominae suae carnali, ostendebant Fructuosum cum diaconibus suis, adhuc stipitibus, quibus ligati fuerant, permanentibus, ad caelum ascendentes coronatos. Cumque Aemilianum vocarent dicentes: "Veni et vide quos hodie dampnasti quemadmodum caelo et spei suae restituti sunt"; igitur cum Aemilianus venisset, videre eos non fuit dignus.
6. Tunc velut derelicti sine pastore fratres tristes sollicitudinem sustinebant, non quod dolerent Fructuosum, set potius desiderarent. Unusquisque autem fidei et agonis sui memor, superveniente nocte ad amphitheatrum cum vino festinaverunt, ut semiusta corpora extinguerent. Quo facto cineres eorum collectos, prout quisque

potuit, sibi vindicavit. Sed et in hoc Domini et Salvatoris nostri non defuere magnalia, ut credentibus fides augetur et parvulis monstraretur exemplum. Oportebat enim Fructuosum martyrem, quod in saeculo per misericordiam Dei docendo promiserat in Domino et Salvatore nostro, in sua postea passione et resurrectione carnis conprobare. Igitur post passionem apparuit fratribus et monuit, ut quod unusquisque per caritatem de cineribus usurpaverat, restituerent sine mora.

7. Etiam Aemiliano, qui eos dampnaverat, Fructuosus pariter cum diaconibus suis ostendit se in stolis repromissionis, increpans pariter et insultans, nihil illi profuisse quod frustra exutos a corpore in terra crederet futuros, quos cerneret gloriosos. O beati martyres, in igne probati sicut aurum pretiosum, vestiti lorica fidei et galeam salutis; qui coronati sunt diademate et corona inmarcessibili, eo quod diaboli caput calcaverunt! O beati martyres, qui meruerunt dignam habitationem in caelis ad dexteram stantes Christi, benedicentes Deum patrem omnipotentem et Iesum Christum filium eius et Spiritum sanctum. Amen.

*(Text literal adoptat per PIO FRANCHI DE' CAVALIERI a
Note Agiografiche (Studi e Testi, VIII), Ciutat del Vaticà 1935).*

Alia die baptizavit in carcere fratrem nostrum nomine Rogatianum (Foto/Photo: S. Grimau).

Fructuosus dixit: Nescio quid praeceperunt; ego christianus sum (Foto/Photo: M. Sanchis).

Missum fac, fili, ego me excalcio (Foto/Photo: S. Grimau).

In mente me habere necesse est ecclesiam catholicam ab oriente usque ad occidentem (Foto/Photo: M. Sanchis).

18 PASSIÓ DELS SANTS MÀRTIRS FRUCTUÓS, BISBE, AUGURI I EULOGI, DIAQUES, QUE VAN PATIR MARTIRI A TARRAGONA, EL DIA 21 DE GENER, SOTA ELS EMPERADORS VALERIÀ I GAL·LIÈ

1. Durant el consolat d'Emilià i Bassus, el setze de gener, que s'esqueia en diumenge, el dia del Senyor, foren detinguts el bisbe Fructuós i els diaques Auguri i Eulogi. Fructuós reposava a la seva cambra, quan els soldats beneficiaris Aureli, Festuci, Eli, Pol·lenci, Donat i Màxim es van presentar a casa seva. En sentir-ne els passos s'aixecà de seguida i va sortir a fora amb sandàlies mateix a trobar-los. Els soldats li digueren: "Vine, que el governador et reclama amb els teus diaques". Fructuós els respongué: "Anem, però permeteu que em calci". Els soldats li contestaren: "Calça't, si així et plau". Tan bon punt arribaren, foren tancats a la presó. Fructuós, segur i joiós de la corona a la qual era cridat, pregava sense parar. La comunitat de germans no el deixava, sostenint-lo i demanant-li que pregués per ells.
2. L'endemà, Fructuós va batejar a la presó un germà nostre, de nom Rogacià. A la presó s'hi passaren sis dies. I el divendres, vint-i-u de gener, els en van treure per tal de ser interrogats. El governador Emilià digué: "Que comparegui Fructuós, que comparegui Auguri, que comparegui Eulogi". I d'ofici se li respongué: "Són aquí". Llavors el governador Emilià va preguntar a Fructuós: "Saps què han manat els emperadors?" Fructuós li va respondre: "No ho sé, què han manat: jo sóc cristià". El governador Emilià li contestà: "Han manat donar culte als déus". Fructuós digué: "Jo adoro l'únic Déu que ha fet el cel, la terra, el mar, i tot el que contenen". Emilià insistí: "Saps que hi ha déus?" Fructuós respongué: "No ho sé". Emilià li replicà: "Ho sabràs després". Fructuós girà l'esguard vers el Senyor i començà a pregar en el seu cor. El governador Emilià exclamà: "Quan no es dóna culte als déus ni

s'adoren les estàtues dels emperadors, homes com aquests són de qui es fa cas, aquests són els temuts, aquests són els adorats!" El governador Emilià s'adreçà a Auguri: "No facis cas de les paraules de Fructuós". Auguri respongué: "Jo adoro Déu omnipotent". El governador Emilià preguntà a Eulogi: "Tu també adores Fructuós?" Eulogi respongué: "Jo no adoro Fructuós sinó Aquell que Fructuós adora". El governador Emilià digué a Fructuós: "Ets bisbe, tu?" Fructuós va respondre: "Ho sóc". Emilià va dir: "Ho fores". I manà que els cremessin vius.

3. I mentre Fructuós, amb els seus diaques, era conduït a l'amfiteatre, el poble començà a doldre's del bisbe Fructuós, pel gran amor que li tenien no tan sols els germans sinó també els pagans, ja que Fructuós era tal com l'Esperit Sant, per boca de l'apòstol sant Pau, vas d'elecció i mestre dels pagans, havia manifestat que calia que fos un bisbe. Per això, també els soldats, sabent que s'encaminava cap a una glòria tan gran, més se n'alegraven que no pas se'n dolien. Com fos que molts dels germans li oferissin una copa amb una mixtura perquè la begués, ell va respondre: "Encara no és hora de trencar el dejuni". De fet, eren només entre les deu i les onze del matí. El dimecres, tot i ser a la presó, Fructuós havia observat el dejuni estacional com era costum. I ara, el divendres, joiós i confiat, es delia per acabar-lo, amb els màrtirs i profetes, en el paradís que Déu té preparat per als qui l'estimen. Quan arribà a l'amfiteatre, se li atansà de seguida Augustal, lector seu, i li demanava plorant que permetés de descalçar-lo. Però el benaurat màrtir, coratjós i alegre, segur de la promesa del Senyor, li respongué: "Deixa-ho fill, jo mateix em descalço". Ja descalçat, se li apropà un company d'armes i germà nostre que es deia Fèlix i, estrenyent-li la mà dreta, li suplicava que pregués per ell. Fructuós li va respondre amb veu clara, de manera que tothom ho va sentir: "Ara, em cal pregar per l'Església catòlica, estesa d'orient a occident".

4. Així doncs, dret davant la porta de l'arena de l'amfiteatre, a punt d'encaminar-se vers la corona immarcescible més que no pas al suplici, en presència dels soldats beneficiaris, el nom dels quals abans hem esmentat, que vigilaven encara que només fos per raó del seu ofici, Fructuós, inspirat per l'Esperit Sant que parlava per ell, digué de manera que ho sentiren tant els soldats com els nostres germans: "Mai no us mancarà pastor. I no podran fallir l'amor i la promesa del Senyor ni en aquest món ni en l'altre, perquè això que ara veieu és breu com el sofriment d'una hora". Així doncs, havent consolat la comunitat de germans, van entrar a la salvació dignes i feliços en el mateix martiri, perquè rebien en ell el fruit promès en les Santes Escripures. Esdevingueren semblants a Ananies, Azaries i Misael, ja que també en ells es representava la Trinitat divina. En efecte, posats dins el foc d'aquest món, el Pare no els abandonava, el Fill venia a ajudar-los i l'Esperit caminava entre les flames. Quan s'hagueren consumit els lligams amb què els havien subjectat les mans, Fructuós, recordant el costum que tenia durant la pregària divina, s'agenollà tot joiós, i, segur de la resurrecció, pregava Déu amb les mans esteses, signe de la creu victoriosa del Senyor.
5. Després d'això no van mancar les meravelles acostumades del Senyor: el cel s'obrí i els nostres germans Babiló i Migdoni, que estaven al servei del governador Emilià, mostraren a la seva filla, senyora d'ells en aquest món, com Fructuós i els seus diaques pujaven coronats al cel mentre encara es mantenien dretes les estaques on els havien lligat. I van cridar Emilià, dient-li: "Vine i mira com els qui avui tu has condemnat han estat restituïts en la seva esperança dalt al cel". Però Emilià, quan hi anà, no fou trobat digne de veure'ls.

6. Aleshores, els germans, tristos i abandonats, sense pastor, estaven afligits, no perquè planyessin Fructuós sinó més aviat perquè l'enyoraven. Quan caigué la nit, van córrer cap a l'amfiteatre fent memòria de la seva fe i del seu combat. Portaven vi per apagar els cossos mig cremats. Després, recollides les cendres, cadascun en va prendre tantes com va poder. Però ni llavors no van faltar les meravelles del Senyor i Salvador nostre, destinades a fer créixer la fe dels creients i donar un exemple als més joves. Realment convenia que el màrtir Fructuós confirmés en la seva passió i resurrecció de la carn tot allò que, mentre estava en aquest món, per la misericòrdia de Déu havia ensenyat i promès en nom del Senyor i Salvador nostre. És així que, després de la seva passió, s'aparegué als germans i els advertí que immediatament tornessin les cendres que cadascun d'ells, per amor, s'havia endut.
7. Fructuós i els seus diaques, amb les vestidures de la promesa divina, es van aparèixer igualment a Emilià, aquell que els havia condemnat. I el van amonestar, tot retraient-li que de res no li havia servit allò que havia fet, ja que ell, que creia haver-los desposseït per sempre dels seus cossos aquí a la terra, ara els contemplava glorificats. Oh màrtirs benaurats, provats al foc com l'or preciós, revestits amb la cuirassa de la fe i l'elm de la salvació, coronats amb la diadema reial i la corona immarcescible per haver trepitjat el cap del diable! Oh màrtirs benaurats que meresqueren una digna estada al cel, i ara estan a la dreta de Crist, beneint Déu Pare Omnipotent, i Jesucrist, el seu Fill, i l'Esperit Sant! Amén.

(Traducció: INSAF).

Similes Ananiae, Azariae et Misaheli extiterunt (Foto/Photo: S. Grimau).

Quo facto cineres eorum collectos, prout quisque potuit, sibi vindicavit (Foto/Photo: S. Grimau).

18 PASIÓN DE LOS SANTOS MÁRTIRES FRUCTUOSO, OBISPO, AUGURIO Y EULOGIO, DIÁCONOS, INMOLADOS EN TARRAGONA EL 21 DE ENERO, BAJO EL IMPERIO DE VALERIANO Y GALIENO

1. Durante el consulado de Emiliano y Baso, el dieciséis de enero, que era domingo, el día del Señor, fueron detenidos el obispo Fructuoso y los diáconos Augurio y Eulogio. Fructuoso descansaba en su aposento, cuando los soldados beneficiarios Aurelio, Festucio, Elio, Polencio, Donato y Máximo se presentaron en su casa. Al oír los pasos, se levantó al instante y salió fuera en sandalias a su encuentro. Los soldados le dijeron: “Ven, el gobernador te reclama con tus diáconos”. Fructuoso les respondió: “Vamos, pero permitidme que me calce”. Los soldados le respondieron: “Cálzate, si así te place”. Y tan pronto llegaron, fueron encarcelados. Fructuoso, seguro y alegre por la corona a la que era llamado, oraba sin cesar. La comunidad de hermanos no lo abandonaba, asistiéndole y rogándole que orase por ellos.
2. Al día siguiente, Fructuoso bautizó en la prisión a un hermano nuestro, de nombre Rogaciano. Permanecieron allí seis días. Y el viernes, veintiuno de enero, los sacaron con el fin de interrogarles. El gobernador Emiliano dijo: “Que comparezca Fructuoso, que comparezca Augurio, que comparezca Eulogio”. Y de oficio se le contestó: “Están aquí”. Entonces el gobernador Emiliano preguntó a Fructuoso: “¿Sabes qué han ordenado los emperadores?” Fructuoso le respondió: “No sé que han ordenado: yo soy cristiano”. El gobernador Emiliano le dijo: “Han ordenado dar culto a los dioses”. Fructuoso le contestó: “Yo adoro al único Dios que ha hecho el cielo, la tierra, el mar y todo cuanto contienen”. Emiliano insistió: “¿Sabes que hay dioses?” Fructuoso respondió: “No lo sé”. Emiliano le replicó: “Lo sabrás después”. Fructuoso elevó la mirada hacia el Señor y comenzó a orar en su corazón.

El gobernador Emiliano exclamó: “¡Cuándo no se rinde culto a los dioses ni se adoran las estatuas de los emperadores, hombres como estos son escuchados, temidos y adorados!” El gobernador Emiliano se dirigió a Augurio: “No hagas caso de las palabras de Fructuoso”. Augurio respondió: “Yo adoro al Dios omnipotente”. El gobernador Emiliano preguntó a Eulogio: “¿Tú también adoras a Fructuoso?” Eulogio contestó: “Yo no adoro a Fructuoso sino aquel a quien Fructuoso adora”. El gobernador Emiliano dijo a Fructuoso: “¿Eres tú obispo?” Fructuoso respondió: “Lo soy”. Emiliano replicó: “Lo fuiste”. Y ordenó que los quemasen vivos.

3. Y mientras Fructuoso, con sus diáconos, era conducido al anfiteatro, el pueblo empezó a sentir pena del obispo Fructuoso, por el gran amor que le tenían no tan solo los hermanos sino también los paganos, ya que Fructuoso era tal y cómo el Espíritu Santo, por boca del apóstol san Pablo, vaso de elección y maestro de paganos, había manifestado cómo debía ser un obispo. Por eso, incluso los soldados, conscientes de que se dirigía hacia una gloria tan excelsa, sentían más alegría que pena. Como quiera que muchos de los hermanos le ofreciesen una mixtura para que la bebiese, él les respondió: “Todavía no es hora de romper el ayuno”. De hecho, sólo eran entre las diez y las once de la mañana. El miércoles, pese a estar en la prisión, Fructuoso había observado el ayuno estacional como era de costumbre. Y ahora, viernes, alegre y confiado, deseaba terminarlo, con los mártires y profetas, en el Paraíso que Dios tiene preparado para aquellos que le aman. Cuando llegó al anfiteatro, se le acercó al instante Augustal, su lector y, llorando, le suplicaba que le permitiese descalzarlo. Pero el bienaventurado mártir, firme y alegre, seguro de la promesa del Señor, le respondió: “Déjalo, hijo, yo

mismo me descalzo". Una vez descalzado, se le acercó un compañero de armas y hermano nuestro, llamado Félix y, apretándole la mano derecha, le suplicaba que orase por él. Fructuoso le contestó con voz clara, de manera que todos lo oyesen: "Ahora debo orar por la Iglesia católica extendida de Oriente a Occidente".

4. Así pues, de pie ante la puerta de la arena del anfiteatro, a punto de dirigirse hacia la corona inmarcesible más que al suplicio, en presencia de los soldados beneficiarios, cuyos nombres hemos citado anteriormente, que vigilaban aunque sólo fuese por razón de su cargo, Fructuoso, inspirado por el Espíritu Santo que hablaba a través de él dijo, de modo que lo oyeron tanto los soldados como nuestros hermanos: "Jamás os faltará pastor. Y no podrán fallar el amor y la promesa del Señor ni en este mundo ni en el otro, porque esto que ahora contempláis es breve como el sufrimiento de una hora". Así pues, habiendo consolado a la comunidad de hermanos, entraron en la salvación dignos y felices en el mismo martirio, porque en él recibían el fruto prometido en las Sagradas Escrituras. Fueron semejantes a Ananías, Azarías y Misael, puesto que también en ellos se representaba la Trinidad divina. Efectivamente, metidos dentro del fuego de este mundo, el Padre no los abandonaba, el Hijo venía a ayudarlos y el Espíritu andaba entre las llamas. Cuando se hubieron consumido los cordeles con que ataron sus manos, Fructuoso, recordando la costumbre que tenía durante la plegaria divina, se arrodilló jubiloso y, seguro de la resurrección, oraba a Dios con las manos alzadas, signo de la cruz victoriosa del Señor.
5. Después de esto no faltaron las acostumbradas maravillas del Señor: el cielo se abrió y nuestros hermanos Babilón y Migdonio, que estaban al servicio del gobernador Emiliano, mostraron a su hija, señora de ellos en este mundo, cómo Fructuoso y sus diáconos ascendían coronados al cielo cuando todavía se mantenían en pie las estacas donde habían sido atados. Y llamando a Emiliano le dijeron: "Ven y mira

cómo aquellos a quienes hoy has condenado han sido restituidos en su esperanza a lo alto del cielo". Pero Emiliano, cuando llegó, no mereció ser digno de verlos.

6. Entonces los hermanos, tristes y abandonados, sin pastor, estaban afligidos no tanto por compadecer a Fructuoso sino porque lo añoraban. Al caer la noche, corrieron hacia el anfiteatro recordando su fe y su combate. Llevaban vino para apagar los cuerpos medio quemados. Después, una vez recogidas las cenizas, cada uno se llevó tantas como pudo. Ni siquiera entonces faltaron las maravillas del Señor y Salvador nuestro, destinadas a fortalecer la fe de los creyentes y dar ejemplo a los más jóvenes. Realmente era preciso que el mártir Fructuoso confirmase en su pasión y resurrección de la carne todo cuanto, mientras vivía en este mundo, había enseñado y prometido en nombre del Señor y Salvador nuestro. Así fue como, después de su pasión, se apareció a los hermanos y les advirtió que volviesen a reunir inmediatamente las cenizas que cada uno de ellos se había llevado por amor.
7. Fructuoso y sus diáconos, con las vestiduras de la promesa divina, se aparecieron también a Emiliano, que los había condenado, amonestándole y echándole en cara que de nada sirvió cuanto había hecho, ya que él, que creía haberlos desposeído para siempre de sus cuerpos en la tierra, ahora los contemplaba glorificados. ¡Oh, bienaventurados mártires, probados al fuego como el oro precioso, revestidos con la coraza de la fe y el yelmo de la salvación, coronados con la diadema real y la corona inmarcesible por haber pisoteado la cabeza del diablo! ¡Oh, bienaventurados mártires, que merecieron una digna estancia en el cielo, y ahora están a la diestra de Cristo, bendiciendo a Dios Padre Omnipotente, y a Jesucristo, su Hijo, y al Espíritu Santo! Amén

(Traducción: INSAF).

O beati martyres, in igne probati sicut aurum pretiosum (Foto/Photo: S. Grimau).

Capella renaixentista de Sant Fructuós a la catedral de Tarragona. Dins l'obertura del frontal de l'altar es conserven relíquies dels màrtirs (Foto: A. Muñoz).

Capilla renacentista de San Fructuoso en la catedral de Tarragona. Dentro de la abertura del frontal del altar se conservan reliquias de los mártires (Foto: A. Muñoz).

The renaissance chapel of Saint Fructuosus in Tarragona cathedral. In the opening of the altar frontal are the relics of the martyrs (Photo: A. Muñoz).

THE PASSION OF THE SAINTS MARTYRS FRUCTUOSUS, BISHOP, AUGURIUS AND EULOGIUS, DEACONS, WHO SUFFERED MARTYRDOM IN TARRAGONA ON 21 JANUARY UNDER THE EMPERORS VALERIAN AND GALLIENUS

1. During the consulate of Aemilianus and Bassus, on the sixteenth of January, which fell on a Sunday, the day of the Lord, Bishop Fructuosus and the deacons Augurius and Eulogius were arrested. Fructuosus was resting in his chamber when the soldiers in the service of the governor, Aurelius, Festucius, Elius, Pollentius, Donatus and Maximus, arrived at his house. On hearing their footsteps he rose immediately and went out in sandals to meet them. The soldiers said to him, "Come, the governor is calling for you and your deacons". Fructuosus replied to them, "We can go, but please allow me to put on my shoes". The soldiers answered, "Put on your shoes, if you wish". As soon as they arrived, they were locked in the prison. Fructuosus, confident and joyful of the crown to which he had been called, prayed unceasingly. The community of brothers did not leave him, supporting him and asking him to pray for them.
2. The next day, Fructuosus baptised our brother, named Rogatian, in the prison. He spent six days in the prison. And on the Friday, twenty-first of January, they were taken to be interrogated. Governor Aemilianus said, "Bring Fructuosus before me, bring Augurius before me, bring Eulogius before me". And officially they replied to him, "They are here". Then Governor Aemilianus asked Fructuosus, "Do you know what the emperors have ordered?" Fructuosus answered, "I do not know what they have ordered: I am a Christian". The governor Aemilianus replied, "they have ordered that the gods be worshipped". Fructuosus said "I worship the one God who created the heaven, the earth, the sea, and all that they contain". Aemilianus persisted, "Do you know that there are gods?" Fructuosus responded,

"I do not know". Aemilianus rejoined, "You will know after". Fructuosus turned his gaze towards the Lord and began to pray in his heart. Governor Aemilianus exclaimed, "If you do not worship the gods nor bow down before the statues of the emperors, men such as these are those to whom you should pay attention, these are the ones to fear, these are the ones to worship!" Governor Aemilianus turned to Augurius, "Pay no attention to the words of Fructuosus". Augurius replied, "I worship God Almighty". Governor Aemilianus asked Eulogius, "Do you also worship Fructuosus?" Eulogius responded, "I do not worship Fructuosus, but He who Fructuosus worships". Governor Aemilianus said to Fructuosus: "Are you a bishop?" Fructuosus replied, "I am". Aemilianus said, "You were" and ordered them to be burned alive.

3. And while Fructuosus, with his deacons, were being taken to the amphitheatre, the people began to grieve for Bishop Fructuosus, for the great love they had for him, not only the brothers, but also the pagans, as Fructuosus was as the Holy Spirit, from the mouth of the apostle Saint Paul, the vessel of choice and master of the pagans, had manifested that it was necessary for him to be a bishop. Therefore, also the soldiers, knowing that he was advancing towards a glory so great, felt joy rather than grief for him. When many brothers offered him a cup with a mixture to drink, he replied, "The hour has not yet come to break the fast". In fact, it was only between ten and eleven in the morning. On Wednesday, despite being in the prison, Fructuosus had observed the seasonal fast as was the custom. And now, on Friday, joyful and confident, he vowed to complete it, with the martyrs and prophets, in the paradise that God has prepared for those who love Him. When he reached the amphitheatre, he was immediately approached by Augustal, his reader, who asked him tearfully to be allowed to remove his shoes. However, the happy martyr, courageous and joyful, confident of the promise of the Lord,

told him, "Do not worry my son, I myself will remove my shoes". Now barefoot, he was approached by a companion in arms and our brother, who is called Felix, holding out his right hand, begs him to pray for him. Fructuosus replied to him in a clear voice, in such a way that all could hear, "Now I need to pray for the Catholic Church, spread from East to West".

4. Thus, standing before the gate of the amphitheatre arena, about to begin the path towards the unfading crown rather than to torture, in the presence of the governor's soldiers, the names of whom we have already mentioned, who guarded him, even if it were only because of his office, Fructuosus, inspired by the Holy Spirit that spoke for him, said in such a way that both the soldiers and our brothers could hear, "you will never lack a shepherd. And the love and the promise of the Lord will never fail you in this world or the next, because that which you see is brief, as the suffering of one hour". Thus, having consoled the community of brothers, they entered into salvation with dignity and joy in the martyrdom, because they received in it the fruits promised in the Holy Scriptures. They became like Ananias, Azarias and Misael, as they also represented the Holy Trinity. Indeed, placed in the fire of this world, the Father did not abandon them, the Son came to their aid, and the Spirit walked among the flames. When the fire had consumed the bonds that tied their hands, Fructuosus, remembering the custom during the holy prayer, knelt, full of joy, and, safe in the knowledge of the resurrection, prayed to God with his hands held out, a sign of the victorious cross of the Lord.
5. After that the customary wonders of the Lord were not lacking: the heavens opened and our brothers Babylon and Migdonius, who were at the service of Governor Aemilianus, showed their daughter, a woman of them in this world, how Fructuosus and his deacons rose crowned to heaven while the stakes to which they had been tied were still standing. And they called to Aemilianus, saying "Come and

see how those you have condemned to death today have been restored in heaven and in their hope". But Aemilianus, when he came, was not worthy to behold them.

6. Then, the brothers, sad and abandoned, without a shepherd, were stricken with grief, not because they mourned for Fructuosus, but because they missed him. When night fell, they hurried to the amphitheatre recalling their faith and their struggle. They brought wine to extinguish the half-burned bodies. After, having gathered up the ashes, each carried as much as they were able. And not even then were the wonders of our Lord and Saviour lacking, strengthening the faith of the believers and setting an example for the youngest. It was truly necessary that the martyr Fructuosus confirm in his passion and resurrection of the flesh all that, while he was in this world, by the mercy of God, he had taught and promised in the name of our Lord and Saviour. It is thus that, after his passion, he appeared to the brothers and advised them to immediately return the ashes that each of them, out of love, had taken.

7. Fructuosus and his deacons, wearing the vestments of the divine promise, also appeared to Aemilianus, he who had sentenced them to death. And they admonished him, reproaching him that all he had done had been in vain, as he, who believed he had dispossessed them forever of their earthly bodies, could now see them glorified. Oh blessed martyrs, tested by the fire like precious gold, protected by the armour of faith and the helmet of salvation, crowned with the royal diadem and the unfading crown for having trampled on the head of the devil! Oh blessed martyrs, who deserve a glorious place in heaven, now stand at the right hand of Christ, glorifying God the Almighty, and Jesus Christ, His Son, and the Holy Spirit! Amen.

(Translated from Latin to Catalan by INSAF).

CIURANA PRAST, J.; MACIAS SOLÉ, J. M.; MUÑOZ MELGAR, A.; TEIXELL NAVARRO, I.; TOLDRÀ DOMINGO, J.M., *Amphitheatrum, Memoria Martyrum et Ecclessiae. Les intervencions arqueològiques a l'amfiteatre de Tarragona (2009-2012)*, ed. Secretaria d'Universitats i Recerca del Departament d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya, AT, ICAC, MBT, ACSF, Tarragona 2013.

GAVALDÀ RIBOT, J.; MUÑOZ MELGAR, A.; PUIG TÀRRECH, A. (eds.), *Pau Fructuós i el cristianisme primitiu a Tarragona (s. I-VIII). Actes del Congrés de Tarragona 19-21 de juny de 2008*, Fundació Privada Liber-INSAF, Tarragona 2010.

LÓPEZ VILAR, J., *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tarraco. El temple septentrional i el complex martirià de Sant Fructuós*, Documenta 4, Tarragona 2006.

MACIAS SOLÉ, J. M.; FIZ FERNÁNDEZ, I.; PIÑOL MASGORET, LL.; MIRÓ I ALAIX, M. T.; GUITART I DURAN J. (dir.), *Planimetria arqueològica de Tàrraco*, Atles d'Arqueologia Urbana de Catalunya, 2; Treballs d'Arqueologia Urbana 1; Documenta, 5, ICAC, Tarragona 2007.

MACIAS SOLÉ, J.M.; MUÑOZ MELGAR, A.; PEÑA JURADO, A.; RAMON MAS, M.; TEIXELL NAVARRO, I., *Praesidium, Templum et Ecclesia. Les intervencions arqueològiques a la Catedral de Tarragona 2010-2011. Memòria d'una exposició temporal*, ed. ACSF, CTT, AT, ICAC, MBT, Tarragona 2012.

MACIAS SOLÉ, J.M.; MUÑOZ MELGAR, A. (eds.), *Tarraco Cristiana civitas*, Documenta 24, ICAC, Tarragona 2013.

MAR, R.; RUIZ DE ARBULO, J.; GRIS, F.; BELTRAN-CABALLERO, J.A.; VIVÓ, D., *Hereus de Tàrraco. Tarragona Patrimoni Mundial. Una nova visió*, Arola Editors, Tarragona 2018.

MUÑOZ MELGAR, A., «La Tarraco de los primeros cristianos: una síntesis de su patrimonio histórico y arqueológico», a GONZÁLEZ RODRÍGUEZ, M. E. (ed.) *La confesión de la fe*, Edice-Conferencia Episcopal Española, Madrid 2013, 127- 152.

MUÑOZ MELGAR, A., *Sant Fructuós de Tarragona. Aspectes històrics i arqueològics del seu culte, des de l'antiguitat a l'actualitat*, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona 2013 [<http://www.tdx.cat/handle/10803/127105>].

MUÑOZ MELGAR, A., «La basílica visigòtica del anfiteatro de Tarragona: definició, tècniques constructives y simbologia de un templo martirial», *Quarhis* 12, Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, Barcelona 2016, 106-127.

PALOL SALELLAS, P. DE; PLADEVALL FONT, A., (dir.), *Del Romà al Romànic: historia, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 1999.

PÉREZ MARTÍNEZ, M., *Tarraco en la antigüedad tardía. Cristianización y organización eclesiástica (siglos III a VIII)*, Arola editors, Tarragona 2012.

PUIG I CADAVALCH, J.; DE FALGUERA, A.; GODAY, J.; *L'arquitectura cristiana preromànica a Catalunya. Edició Facsímil i textos d'actualització* [edició a cura de GUITART, J.; PAGÈS, M.; RODÀ I.; SANS, J.M.], IEC-ANC-MNAC-ICAC, Barcelona 2016.

REMOLÀ VALLVERDÚ, J.A.; PÉREZ MARTÍNEZ, M., «Centelles y el *praetorium* del *comes Hispaniarum* Asterio en Tarraco», *Archivo Español de Arqueología*, Madrid 2013, 161-186.

Com a criteri de selecció bibliogràfica se citen treballs generalistes i alguns monogràfics necessaris per a la justificació d'algunes novetats. S'obvia la bibliografia clàssica més antiga que ja es troba incorporada en els treballs aquí citats.

Como criterio de selección bibliográfica se citan trabajos generalistas y algunos monográficos necesarios para la justificación de algunas novedades. Se obvia la bibliografía clásica más antigua que ya se encuentra incorporada en los trabajos aquí citados.

As a bibliographic selection criterion we cite generalist works and some monographies necessary to justify some of the most recent information. The older classical bibliography is not included, as it can be found in the works cited here.

<http://www.youtube.com/user/acsf259>

- *Passio Fructuosi* [Català, Castellano, English, Français, Italiano], ACSF, Tarragona 2009.
- *Passio Fructuosi* [Versió en llatí, subtitulada en Català, Castellano, English], ACSF, Tarragona 2013.
- *La Passió de Sant Fructuós* [Obra teatral inspirada en la *Passio Fructuosi*], ACSF, Tarragona 2010.
- *La Pasión de San Fructuoso* [Obra teatral inspirada en la *Passio Fructuosi*], ACSF, Tarragona 2013.
- *Bethesda. La historia de un sarcófago* [castellano], ACSF, MBT, Tarragona 2014.
- *Praesidium, templum et ecclesiae. Història i arqueologia de la Catedral; Historia y arqueologia de la Catedral; History and archeology of the Cathedral* [Català, Castellano, English], AT, ACSF, ICAC, MBT, Tarragona 2011.
- *Amphitheatrum, memoria martyrum et ecclesiae* [Català, Castellano, English], AT, ACSF, ICAC, MBT, Tarragona 2013.
- *In coemeterio. Reconstrucció d'un funeral del s. V dC/ Reconstrucción de un funeral del s. V d.C./ Reconstruction of a Christian funeral of the 5th century A.D.*, ACSF, Tarragona 2010.
- *La Tàrraco dels primers cristians / La Tarraco de los primeros cristianos/ The Tarraco of the early Christians*, ACSF, Tarragona 2016.

<http://www.youtube.com/user/museuarqueologic>

- *Centcelles* [Català, Castellano, English, Français, German, Italiano], MNAT, Tarragona 2016.

La Ruta dels Primers Cristians de Tàrraco

La Ruta de los Primeros Cristianos de Tarraco / The Route of the Early Christians of Tarraco

- I** Capella de Sant Pau
Capilla de San Pablo / Chapel of Saint Paul
- II** Museu Bíblic Tarraconense
Museo Bíblico Tarraconense / Tarraconense Biblical Museum
- III** Museu Diocesà i Catedral de Tarragona
Museo Diocesano y Catedral de Tarragona / Diocesan Museum and Cathedral of Tarragona
- IV** Anfiteatre romà
Anfiteatro romano / Roman amphitheatre
- V** Fòrum de la Colònia
Foro de la Colonia / Colonial Forum
- VI** Museu i Necròpolis Paleocristians
Museo y Necrópolis Paleocristianos / Early Christian Museum and Necropolis
- VII** Basílica paleocristiana del Parc Central
Basílica paleocristiana del Parc Central / Early Christian Basilica of Parc Central
- VIII** Conjunt tardoromà de Centelles
Conjunto tardorromano de Centelles / Late-Roman complex of Centelles

Edita:

ASSOCIACIÓ CULTURAL
SANT FRUCTUÓS

Patrocinen:

